ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

បុសកោរនៃទីតាដីរាជធានីភ្នំពេញ

ស្ពាននាគ និង ព្រះចេតិយបញ្ញាហ៍រាក ដើមស.វទី២០

សាស្ត្រាចារ្យ បណ្ឌិត មីសែល ត្រាណេ

២០១១

www.elibraryofcambodia.org

អំណោយពលរដ្ឋតាលោក ខ្មៅ បន្សល់រំលឹក ដល់កូនចៅខ្មែរ
ដើម្បីតម្កល់ទុកក្នុង eLibrary of Cambodia.

កញ្ញា 2015.

www.elibraryofcambodia.org

មាតិការឿង

គាថាដើម

ក. បញ្ហាខ្វះទៅទាក់ទងនិងទីក្រុងភ្នំពេញ

១- មូលហេតុនៃការបោះបង់ទីក្រុងអង្គរនៅឆ្នាំ១៣៨៨ តាមព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរ

២- ប្រវត្តិសង្ខេប នៃរាជធានីភ្នំពេញ

៣- ប្រវត្តិនៃទីក្រុងភ្នំពេញ

៤- ព្រឹត្តិការណ៍សំខាន់ៗនៃការកសាងភ្នំពេញដំបូង

៥- ដំណាក់កាលវិវត្តនៃទីក្រុងភ្នំពេញ

ខ. ព្រឹត្តិការណ៍មួយចំនួន នាស.វទី២០

១- កំពង់ផែភ្នំពេញ ក្នុងបរិបទវប្បធម៌ខ្មែរ

២- ចារឹកនៃសន្ធិសញ្ញាបារាំង - សៀម ឆ្នាំ១៩០៧ នៅវត្តភ្នំ

៣- ប្រវត្តិបឹងតេជោមុនការសាងសង់ផ្សារថ្មី

៤- កំពង់ផែភ្នំពេញ និងដង្ហើមសេដ្ឋកិច្ចជាតិ តាមរយៈការរកឃើញយុថ្កាយក្ស នាសម័យ លង់ នុល

គ. ចំណាស់នៃទីតាំង + ពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រដល់ សម័យអង្គរ និងក្រោយអង្គរ

១- ស្លាកស្នាមវប្បធម៌បុរាណ នៅម្តុំជើងឯក

២- ភូមិមូល ម្តុំជើងឯក ភស្តុតាងបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ

៣- ស្ថានីយបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រព្រែកតាគង់ ក្បែរស្ពានជ្រោយចង្វារ

៤- ដងខ្លួនព្រះបដិមាបុរេអង្គរមួយ នៅវត្តចំពុះក្អែក ភ្នំពេញ

៥- ពុទ្ធមណ្ឌលហ្វូ-ណាន នៅខេត្តកំពង់ស្ពឺ

៦- សំណល់ឡដុតកុលាភាជន៍ សម័យនគរភ្នំ នៅតំបន់ជើងឯក

៧- ស្ថានីយបុរេអង្គរស្រែអំពិល នៅកៀនស្វាយ ក្បែររាជធានីភ្នំពេញ

៨- ចំណាស់រាជធានីភ្នំពេញតាមរយៈសិលាចារឹក (K.1028/Ka 716 និង K.1029/Ka 717)

៩- ចំណាស់រាជធានីភ្នំពេញ តាមរយៈសិលាចារឹក K.426 (Ka 717)

១០- ចំណាស់នៃរាជធានីភ្នំពេញតាមរយៈសិលាចារឹកស្រែអំពិល (Ka 37)

១១- សិលាចារឹកបុរេអង្គរ នៅទួលលោកយាយ នៅតំបន់ស្រែអំពិល (Ka 511)

១២- ការរកឃើញសិលាចារឹកថ្មីមួយនៅទួលក្រាំងព្រះពុទ្ធក្បែររាជធានីភ្នំពេញ (Ka.580)

១៣- ប្រាសាទសែនសុខក្នុប្រវត្តិរបស់ព្រះរាជធានីភ្នំពេញ

១៤- វត្តខ្ទួញ ឬ សិរីបុទុមមង្គលក្នុងប្រវត្តិរបស់ព្រះរាជធានីភ្នំពេញ

១៥- ប្រាសាទសម័យអង្គរមួយនៅចំបេះដូងទីក្រុងភ្នំពេញ (វត្តឧណ្ណាលោម)

១៦- បញ្ហាសិង្ហតោ នៅលើវត្តភ្នំ

១៧- កុលាលភាជន៍ សម័យអង្គរមកពីឡតំបន់វត្តជើងឯក-ភ្នំពេញ

១៨- ទួលព្រះស្រីនៅបុរីកីឡា អតីតប៉ុស្តិ៍ទូរទស្សន៍លេខ ៥

១៩- ទំនាក់ទំនងរវាងខ្មែរ-ចិន តាមរយៈគ្រឿងស្មូនសម័យមីង នៅវត្តជើងឯក (ភ្នំពេញ)

www.elibraryofcambodia.org

ពាក្យដើម

ភ្នំពេញ ត្រូវបានមនុស្សគេស្គាល់ថា ជារាជធានីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ចាប់តាំងពីស.វទី ១៥ ហើយទីក្រុងដ៏បវរនេះ បន្តិចម្តងៗ បានក្លាយទៅជាមជ្ឈមណ្ឌលនយោបាយ សេដ្ឋកិច្ចយ៉ាងសំខាន់ចាប់តាំងពីចុងស.វទី ១៩ ហើយស្ថានភាពនេះត្រូវបន្តរហូតដល់បច្ចុប្បន្នភាពនេះ ។

ភ្នំពេញបានក្លាយទៅជាទីក្រុងដ៏សំខាន់មួយក្នុងចំណោមទីក្រុងដទៃៗទៀតនៃភូមិភាគអាស៊ីអាគ្នេយ៍យើងនេះ ក្នុងរយៈពេលជិត ៥០០ឆ្នាំ ដោយបានឆ្លងកាត់នូវព្រឹត្តិការណ៍ផ្សេងៗមួយចំនួនគួរឲ្យកត់សម្គាល់ ។ រាជធានីនេះត្រូវគេចាត់ទុកថា ជាទីក្រុងទំនើបគម្រូមួយនៅទសវត្សរ៍ ១៩៧០ ដោយហេតុសង្គ្រាមត្រូវបានភាពរាំងរះដោយភ្លើងសង្គ្រាម ហើយបន្ទាប់មកទៀតក្នុងសម័យខ្មែរក្រហម បានទទួលនូវការបំផ្លិចបំផ្លាញគ្រប់វិស័យយ៉ាងដំណំ ។ ក្រោយពីឆ្នាំ ១៩៩៣ ភ្នំពេញត្រូវបានបង្រួបបង្រួមឡើងវិញដោយការខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់រាជរដ្ឋាភិបាល ជាហេតុធ្វើឲ្យទីក្រុងនេះប្រែក្លាយមុខមាត់ល្អប្រិមប្រិយ គួរឲ្យមោទនជាទីបំផុត ។

តាមរយៈរបកគំហើញថ្មីៗខាងបុរាណវិទ្យា ជាពិសេសការសិក្សាវិភាគនូវស្លាកស្នាមវប្បធម៌បុរាណ ដែលគេបានរកឃើញនៅតាមស្ថានីយ៍បុរាណចំនួនជុំវិញនៃព្រះរាជធានីនេះ អាចដឹងពីស្ថានភាពសង្គម ជីវភាពរស់នៅ និងកម្រិតវប្បធម៌របស់ប្រជាជនខ្មែរ មុន ស.វទី ១៥នៃគ.ស ។

ដូច្នេះជាការពិតមួយ ដែលអ្នកស្រាវជ្រាវដែលបានសិក្សាលើវត្ថុពិពណ៌ប្រវត្តិសាស្ត្រ បានគូសបញ្ជាក់ថា បុព្វបុរសខ្មែរបានរស់នៅតាមទីប្រជុំជនបុរាណក្នុងតំបន់នេះតាំងពីបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រម្ល៉េះ យ៉ាងហោចណាស់ក៏ ១០០០ឆ្នាំ មុនគ.ស ។ ស្លាកស្នាមនៃឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ធ្វើអំពីសំរឹទ្ធ ដែក និង ថ្ម ម្ហូបអាហារភាជន៍ ព្រមទាំងក្រឡាក្រាភាពសម័យបុរេអង្គរ និងអង្គរ អាចធ្វើឲ្យយើងសន្និដ្ឋានយ៉ាងត្រឹមត្រូវថា តំបន់នៃទីក្រុងភ្នំពេញការរីកចម្រើនទៅហើយ ហើយត្រូវបានផ្សារភ្ជាប់ទៅនឹងរាជធានីអង្គរបុរី និងមហានគរ ឬអង្គរ ។

ផ្ទុយទៅវិញ ទោះជាស្ថិតក្នុងសម័យទំនើបក៏ដោយ ប៉ុន្តែក្នុងពេលនោះដែលទីក្រុងនេះ កំពុងទទួលការអភិវឌ្ឍន៍គ្រប់វិស័យ ជាហេតុដែលនាំឲ្យទីក្រុងនេះប្រែប្រួលមុខមាត់ថ្មីលឿនបំផុត ។ ការរំលេចឡើងនូវប្រវត្តិនៃទីក្រុងភ្នំពេញនេះ គឺដើម្បីឈ្វេងយល់អំពីប្រវត្តិសាស្ត្រពិតរបស់ទីក្រុងនេះ ដែលជាជ្រុងមួយនៃអត្តសញ្ញាណ និងខ្មែរ គឺជាការចាំបាច់បំផុតសម្រាប់កុលបុត្រកុលធីតាខ្មែរ ។

សាស្ត្រាចារ្យ បណ្ឌិត មីសែល ត្រាណេ

www.elibraryofcambodia.org

ក. បញ្ហាទូទៅទាក់ទងនឹងទីក្រុងភ្នំពេញ

១- មូលហេតុនៃការបោះបង់ទីក្រុងអង្គរនៅឆ្នាំ១៣៨៨តាមព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរ

មុននឹងឈានទៅវែល់ប្រវត្តិសង្ខេបនៃរាជធានីភ្នំពេញ គួរគប្បីយើងរំឭកឡើងវិញជាមុនសិននូវបរិបទសង្គមវប្បធម៌ជាតិនារជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទពញាយ៉ាត ដែលមានការផ្លាស់ប្តូរទីតាំងនៃព្រះរាជធានីពីតំបន់សៀមរាបអង្គរទៅកាន់តំបន់ផ្សេងៗឯទៀតមួយចំនួន។

មូលហេតុដែលបណ្តាលឲ្យព្រះបាទពញាយ៉ាត បង្ខំព្រះទ័យយាងចាកចេញពីអង្គរបណ្តាលមកពីការលុកលុយមិនឈប់ឈរ ពីសំណាក់ទ័ពសៀមដែលធ្វើឲ្យប្រទេសខ្មែរខ្ទេចខ្ទាំ ។ ម្ល៉ោះហើយប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រដូចជាបារាយណ៍ និងស្រះជាដើម ដែលធ្លាប់ស្រោចស្រពវាលស្រែដ៏ធៀវខ្ចីទាំងឡាយ នៃតំបន់អង្គរត្រូវបានគាំងរីងស្ងួត ។ ក្រៅពីការខូចខាតនៃបណ្តាញរចនាសម្ព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចដែលមានវិស័យកសិកម្មជាមូលដ្ឋានគ្រឹះមក ព្រោះថាវាជាប្រភពនៃវឌ្ឍនភាពនៃអារ្យអង្គរ រចនាសម្ព័ន្ធសង្គម ក៏ត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញទាំងស្រុកផងដែរ ។ ប្រជានុរាស្ត្រខ្មែររស់នៅតាមអាណាខេត្តខាងលិចត្រូវបច្ចាមិត្តកាប់សម្លាប់យ៉ាងយង់ឃ្នង និងកៀរយកទៅធ្វើជាឈ្លើយសឹករាប់ម៉ឺនសែននាក់ ក្នុងខណៈដែលពួកសៀមបានទទួលជ័យជំនះលើខ្មែរម្តងៗនៅលើសមរភូមិ ។

ដើម្បីជាមូលដ្ឋានគ្រឹះនៃគំនិតក្នុងការស្វែងយល់ពីផលវិបាកនៃសង្គ្រាមខ្មែរ-សៀម ជាដំបូងគប្បីយល់អំពីប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរជាមុនសិន ដែលមានចារឹកទុកក្នុងព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរ ។

ភស្តុតាងខាងបុរាណវិទ្យា បានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថា មុនសតវត្សទី១៤ តំបន់អង្គរដែលត្រូវបានគេចាត់ទុកថា ជាបដ្ឋមណ្ឌលវប្បធម៌រុងរឿងថ្កើងថ្កានអស្ចារ្យ ក៏ប៉ុន្តែបន្ទាប់មកក៏ត្រូវក្លាយទៅជាស្ងាត់ជ្រងំដូចជាកន្លែងកប់ខ្មោចអញ្ចឹងៗ ប្រការនេះអាចបញ្ជាក់តាមរយៈគំនរថ្មប្រាសាទ ដែលបាក់បែក រលំរលុះ និងភាពរីងខះនៃប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រស្ងួត ដែលគេបានជួបប្រទះទូទាំងខេត្តសៀមរាប ។ ភាពខូចខាតខ្ទេចខ្ទីនេះ ត្រូវបានជួសជុលបន្តិចម្តងៗចាប់ពីរាជ្យរបស់ព្រះបាទអង្គច័ន្ទមករហូតដល់សព្វថ្ងៃ ពីព្រោះប្រជាជនខ្មែរខិតខំងើបឡើងវិញ យ៉ាងត្រដាបត្រដួស ក៏ប៉ុន្តែលើកនេះក្រោមពន្លឺរបស់ព្រះពុទ្ធសាសនាដែលបានក្លាយទៅជាសាសនារបស់រដ្ឋខ្មែរ ។ ប្រហែលជាមកពីកត្តានេះហើយ ទើបប្រាសាទវត្តរណោកា ដែលធ្លាប់ជាទេវល័យដ៏ធំសម្បើម របស់ព្រះបាទសុរិយាវរ័ន្មទី២ នៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ក្រោយពីសតវត្សទី១៥ក៏បានប្រែក្លាយទៅជាពុទ្ធមណ្ឌលដ៏សំខាន់ សម្រាប់ពុទ្ធសាសនិក មានឈ្មោះថាអង្គរវត្ត (វត្តរបស់នគរ) ។

អ្វីដែលគួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍ទៀតនោះ គឺមោទភាពនៃវប្បធម៌អង្គរ ក្រៅពីការវាយកំទេចបូជនីយដ្ឋានដ៏ស័ក្តិសិទ្ធរបស់ខ្មែរ ពីសំណាក់ទ័ពសៀមឈ្លានពាន គឺបណ្តាលមកពីការបាត់បង់នូវពលកម្មពីប្រជានុរាស្ត្រ សម្រាប់ផ្គត់ផ្គង់ស្ថាប័នរដ្ឋ ជាពិសេស ឃ្លាំងស្រូវអង្ករនិងភស្តុភារនៅរាជធានីអង្គរធំ ។ គេក៏អាចឈ្វេងយល់ពីការធ្លាក់ចុះនៃអំណាចខ្មែរជាបន្តបន្ទាប់មក ដោយសារការខកខានពាណិជ្ជកម្មបណ្តាលមកពីអសន្តិសុខ ក្នុងសម័យនោះ ដែលជាប្រភពសេដ្ឋកិច្ចដ៏សំខាន់សម្រាប់ទ្រទ្រង់ជីវភាពរបស់សព្វនាម៉ឺនមន្ត្រី ។ ក៏ប៉ុន្តែទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏យើងត្រូវទទួលស្គាល់ថា ដូចពោលខាងលើរហូតដល់សតវត្សទី១៦ ស្ថានភាពនៃព្រះនគរខ្មែរមិនទាន់ធ្លាក់ដុនដាប់នៅឡើយទេ ។ គេត្រូវចងចាំថា នៅពេលដែលព្រះអង្គរសោយទីវង្គត់ទៅ នៅគ្រិស្តសករាជ១៥៦៧ ព្រះបាទបរមរាជទី១ ដែលជារាជបុត្រគ្រងរាជ្យបន្តព្រះអង្គបានដណ្តើមខេត្តបុរីរម្យ និងខេត្តនគររាជសីមាពីសៀមមកវិញ ។ ភស្តុតាងមួយទៀតនៃការងើបឡើងរបស់ខ្មែរ ក្រោយពីសម័យមហានគរនេះ គឺព្រះបាទអង្គច័ន្ទទ្រង់បានត្រាស់បង្គាប់ឲ្យឆ្លាក់ចម្លាក់មួយចំនួនទៅលើជញ្ជាំងប្រាសាទអង្គរវត្ត ព្រមទាំងមូលនិធិសាសនានិងសង្គមផងដែរ ។ ទាំងនេះគឺជាសញ្ញាបង្ហាញថា ក្នុងរាជ្យរបស់ព្រះបាទអង្គច័ន្ទ និងព្រះរាជបុត្ររបស់ទ្រង់ ទឹកដីខ្មែរថ្វីត្បិតតែផ្លូវបានបាត់បង់មួយចំនួន ក៏ប៉ុន្តែអំណាចខ្មែរត្រូវបានពង្រឹងឡើងវិញ ។ ដូច្នេះការដែលសន្និដ្ឋានថា ខ្មែរក្រោយពីសម័យមហានគរ ពោលគឺ ពីសតវត្សទី១៣ រហូតដល់សតវត្សទី១៦ សង្គមខ្មែរស្ថិតក្នុងអោនភាព គឺជាមតិមិនត្រឹមត្រូវឡើយ ។

យ៉ាងណាមិញ ការសន្មតថា អោនភាពនៃវប្បធម៌អង្គរបណ្តាលមកពីមហន្តរាយធម្មជាតិ គឺជាគំនិតខុសឆ្គង មិនសមស្របទៅនិងព្រឹត្តការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រដែលបានកន្លងមក ។ អោនភាពនៃសម័យមហានគរបណ្តាលមកពីសង្គ្រាមវាយទន្ទឹមទឹកដីរបស់កងទ័ពថៃយ៉ាងជាក់

www.elibraryofcambodia.org

ច្បាស់ ។ ការធ្វើសឹកសង្គ្រាមរវាងកងទ័ពខ្មែរនៅលើសមរភូមិមួយចំនួននៅប្រទេសកម្ពុជាបច្ចុប្បន្ន ក៏ដូចនៅប្រទេសវៀតណាមខាងត្បូង ឬកម្ពុជាក្រោម និងនៅប្រទេសថៃ អាចគូសបញ្ជាក់តាមរយៈស្ថាននាមយ៉ាងជាក់ច្បាស់ ។

ជាក់ស្តែងគេអាចរំលឹកស្ថាននាមមួយចំនួនខាងក្រោយនេះ ដូចជាកំពង់សៀម នៅខេត្តកំពង់ចាម ស្រុកសៀមរាបនៃខេត្តតាកែវ ខេត្តពលលាវ (សៀម-លាវ) នៅកម្ពុជាក្រោម, ភូមិទ័ពសៀម នៅស្រះកែវប្រទេសថៃជាដើម ជាឧទាហរណ៍ជាក់ស្តែង ។

តាមប្រភពឯកសារខ្មែរគឺព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរ ការបោះបង់ទីក្រុងអង្គរឥន្ទបត្តបុរី គឺដោយសារតែទីក្រុងនេះស្ថិតនៅមិនឆ្ងាយប៉ុន្មានពីខេត្តអយុធ្យា ។ ដូច្នេះហើយ ដើម្បីគេចវេសឲ្យផុតពីការរុករានទន្ទ្រានមិនឈប់ឈរពីសំណាក់សៀម ព្រះបាទពញាយ៉ាត បានសព្វព្រះទ័យចេញពីព្រះរាជនគរ ។ គួរបញ្ជាក់រំលឹកថា ពួកសៀមបានទទួលជ័យជំនះលើខ្មែរដោយកម្លាំងអាវុធ ។ បើនិយាយម្យ៉ាងទៀតពួកគេបានផ្តួលរំលំស្ថាប័នរដ្ឋបាលខ្មែរបាននោះ គឺគេបានធ្វើតាមរយៈកម្លាំងទ័ពដ៏យង់ឃ្នងព្រៃផ្សៃ ហើយជ័យជំនះនេះក៏មិនមែនជាការប្រឌិតដែរ ។

គឺដោយសារតែព្រឹត្តការណ៍នេះជាព្រឹត្តការណ៍ដ៏សំខាន់ក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ បានជាព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរ បានរៀបរាប់អំពីបញ្ហានេះ ដែលមានសេចក្តីទាំងស្រុងដូចតទៅ :

"ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាយើងមានរាជាណាចក្រសៀមជាសត្រូវ ។ ពីមុនបណ្តាអាណាខេត្តភាគខាងលិចមានប្រជាជនច្រើនណាស់ ឥឡូវខេត្តភាគច្រើនត្រូវសៀមយកអស់ហើយ ។ សៀមក៏បានកៀរយកប្រជាជនពីខេត្តផ្សេងៗទៀតដែលយើងកាន់កាប់ នាំយកទៅជាឈ្លើយថែមទៀត យើងពិបាកនឹងរកប្រជាជនពីណាមកដាក់វិញណាស់ ។ បើនឹងចង់ដណ្តើមយកអាណាខេត្តដែលសៀមយកទៅនោះមកវិញក៏មិនបាន ព្រោះមានការឈ្លបឈ្លាយរក្សាមុឹងម៉ាត់ណាស់ណាមួយយើងក៏ពិបាក នឹងធ្វើសង្គ្រាមតទៅទៀតផង ។ ខេត្តជាប់ព្រំដែន មិនអាចរើសទ័ពសម្រាប់ទប់ទល់នឹងការលុកលុយរបស់សៀមបានរាជធានីយើងធំ មានរបងការពាររឹងមាំ តែមិនសូវមានប្រជាជនដូច្នេះមិនគ្រប់គ្រាន់នឹងការពារឡើយ ។ បើសិនណាជាសៀមលើកទ័ពមកវាយម្តង ទាំងសាសនិកទាំងពួកព្រាហ្មណ៍នឹងត្រូវទុក្ខវេទនាដូចគ្នា ។

យើងគួរតែចាកចោលរាជធានីនេះដែលយើងមិនអាចការពារបានហើយទៅកសាងរាជធានីថ្មីមួយ នៅឯខេត្តស្រីឈរ (ស្រីសន្ធរ) វិញ ។ បើពួកសៀមមក វាត្រូវឆ្លងកាត់ខេត្តផ្សេងៗ ដែលវាត្រូវប្រយុទ្ធជាច្រើនកន្លែងអាចទុកពេលឲ្យយើងកេណ្ឌទ័ពទប់ទល់ទាន់មុននឹងបណ្តោយឲ្យពួកវាចូលមកដល់ជើងរបងរបស់យើង។

មានព្រះបន្ទូលរួច ទ្រង់សាកសួរយោបល់នាម៉ឺនសព្វមុខមន្ត្រីដែលយល់ ស្របតាមព្រះរាជតម្រិះដែរ ហើយក៏សម្រេចឲ្យរើកជញ្ជូនរាជទ្រព្យ រាជបរិវារ និងសេនាបតីទៅកាន់ស្រីសន្ធរ ។ លុះដល់ឆ្នាំ១៣៨៨ ក្រោយពីបានជ្រើសរើសពេលវេលាល្អរួចហើយទ្រង់បានយាងចាកចេញពីព្រះរាជវាំងឥន្ទបត្តបុរីតាមព្រះរាជទីនាំងនាវាធំមួយ ហែហមទៅដោយនាវាតូចធំជាច្រើន ក្រោមសំឡេងគងស្គរ និងស្នូរណៃពូរំពង គួបផ្សំជាមួយសំឡេងហ៊ោកញ្ជ្រៀវរបស់កងទ័ពជើងគោកនិងជើងទឹកនឹងកង ដើម្បីធ្វើឲ្យព្រះរាជដំណើរប្រកបដោយជោគជ័យ។

នាវាព្រះរាជាបានមកចុះចតនៅនឹងទួលបាសាន ហើយភ្លាមៗនោះគេក៏ចាប់កសាងរាជវាំងហ៊ុំព័ទ្ធដោយកំផែងការពាររឹងមាំសង់ក្រោលសេះ ក្រោលដំរី និងជម្រកព្រះរាជទីនាំងនាវា ។ ព្រះរាជវាំងបែរមុខរកទន្លេ ។ ព្រះរាជបរិវារសេវកាមាត្យ សង់ផ្ទះជុំវិញព្រះរាជដំណាក់ ត្រង់កន្លែងណាដែលមានទួលហើយទ្រង់ប្រទាននាមឲ្យព្រះរាជធានីថ្មីថាក្រុងស្រីសន្ធរបវរធានី ។

រដូវវស្សាមកដល់ ភ្លៀងធ្លាក់ជោគជាំធ្វើឲ្យលិចលង់ទូទាំងព្រះនគរ ព្រះរាជាក៏សម្រេចយកគង់នៅឯចតុមុខវិញ គឺរាជធានីភ្នំពេញសព្វថ្ងៃ ត្រង់ម្តុំភ្នំតូចមួយ ។

ព្រះរាជាបានបញ្ជាឲ្យឧកញ៉ាតេជោ កេណ្ឌកម្លាំងមនុស្សជាច្រើនជីកដីត្រង់កន្លែងមួយ ហើយរែកយកមកចាក់បំពេញមាត់ទន្លេខាងកើត និងខាងត្បូងភ្នំ ។ កន្លែងដែលគេជីកនោះបានក្លាយទៅជាបឹងមួយដែលក្រោយមកគេហៅថា បឹងតេជោ នៅខាងលិចមហាវិថីឌូដាដឺ ឡាក្រេសព្វថ្ងៃ ពីម្ខាងព្រែកជីកខាងនិរតី ។

www.elibraryofcambodia.org

បន្ទាប់មក ព្រះរាជាបានបញ្ជាឱ្យជីកព្រែកមួយដែលគេហៅថាព្រែកតាមន្ទុងដើម្បីនាំយកទឹកពីទន្លេ មកប្រើក្នុងរាជធានី ។ ព្រែកនោះ សព្វថ្ងៃនៅមានស្នាមត្រង់កន្លែងមានពាមមួយ តម្រង់ទៅរកស្ពានផ្លាប៊ួនខាក់ ចន្លោះតិរវិថីវ៉េណេវីល និងតិរវិថីកេ ។ គេចាក់បំពេញកន្លែងណាដែលទាប កន្លែងណាមានអូរគេធ្វើស្ពានតូចសម្រាប់ឆ្លងកាត់ហើយគេកសាងបឹមមួយ នៅពីខាងជើងសម្រាប់ការពាររាជធានី ។ រួចគេជីកអូរមួយព័ទ្ធជុំវិញបឹមនោះ ដែលគេហៅថាអូរចិនដំដែក ដោយមកពីមានពួកចិនរកស៊ីដំដែកនៅកន្លែងនោះ ។ អូរនោះសព្វថ្ងៃជាព្រំប្រទល់ខាងត្បូងនៃទីគុកណ្ណាតែត្រូវបានគេចាក់បំពេញធ្វើជាផ្លូវអស់ហើយ។

សំណង់ការពារសត្រូវមានកំពែងព័ទ្ធជុំវិញរាជធានីមួយ ចាប់ផ្តើមពីបឹមខាងជើងសំដៅទៅទិសខាងលិចរួចបត់ត្បូងពីខាងក្រៅបឹងតេជោដែលគេទុកសម្រាប់ធ្វើស្រែរួចហើយបែរមករកទន្លេវិញ កាត់តាមត្រពាំងអូរ ពោរពេញទៅដោយភក់ដែលប្រឡាយទឹកស្អុយហូរកាត់ពីខាងក្រោយវត្តធម្មយុត្តិធ្លាក់ទៅក្នុងបឹងវែងមួយនៅខាងត្បូងវត្តព្រះពុទ្ធមរកតា គេក៏បានលើកកំពែងព័ទ្ធតាមមាត់ទន្លេផងដែរដើម្បីបង្ការការវាយប្រហារពីសត្រូវតាមផ្លូវទឹក។ នៅលើកំពូលភ្នំ ព្រះរាជាបានបញ្ជាឱ្យសង់វត្តមួយសាលាមួយ នៅតាមជើងភ្នំទ្រង់ឱ្យសាងអាស្រមតូចៗ សម្រាប់ពុទ្ធសាសនិកជន ។

អ្នកតាម្ចាស់ទឹកដី ឬឃ្លាំងមឿង ដែលមានឈ្មោះថា អ្នកតាព្រាប គេដាក់នៅក្បែរមាត់ពាមព្រែកតាមន្ទុង។

សង់អ្វីៗរួចហើយ ព្រះរាជាបានយាងចូលគង់ក្នុងព្រះបរមរាជវាំងហើយសម្រេចឱ្យគេហៅទន្លេដែលជាប់នឹងរាជធានីនេះថាទន្លេចតុមុខមង្គលសកលកម្ពុជាធិបតី។

នៅពេលនោះ ប្រទេសមានសន្តិភាពសុខសាន្តបានយូរណាស់ប្រជារាស្ត្ររីករាយសប្បាយ ពាណិជ្ជកម្មរីកចម្រើន ហើយសាសនិកជនទទួលបានអំណោយទានជាស្មៀងជារឿយៗ។ សាសនាចម្រុងចម្រើនសង្គមមានយុត្តិធម៌សមស្របទៅនឹងព្រះទ័យរបស់ព្រះរាជា។

សត្រូវទាំងឡាយ រួមទាំងពួកចោរលួចចោរប្លន់ផង ខ្លបខ្លាចអំណាចព្រះរាជាខ្លាំងណាស់ ។ មានជនបរទេសជាច្រើនចុះទូកកប៉ាល់ចូលមកកាន់រាជធានី ដែលរីកធំឡើងៗ កិត្តិនាមរបស់រាជធានីល្បីរន្ទឺ ជាហេតុធ្វើឱ្យពួកចិន យួន ម៉ាឡេ សៀម ឥណ្ឌា ឈាវចេញចូលធ្វើពាណិជ្ជកម្ម ឬក៏មកតាំងទីលំនៅតែម្តងក៏មាន។

ស្តេចសុរិយោពណ៌សោយរាជ្យបាន៥៧ឆ្នាំបើគិតទាំងរយៈកាល១២ឆ្នាំដែលព្រះអង្គសោយរាជ្យមិនទាន់ទទួលអភិសេកផង ទ្រង់គង់នៅឥន្ទបត្ត១៧ឆ្នាំ ក្នុងនោះ១២ឆ្នាំក្នុងព្រះនាមជារាជាធិរាជនិង៥ឆ្នាំ ជាព្រះរាជា ។ បន្ទាប់ពីឥន្ទបត្ត ទ្រង់បានយាងទៅគង់នៅបាសានក្នុងខែត្រស្រីសន្ធរមិនដល់១ឆ្នាំផងក៏យាងមកគង់នៅចតុមុខបានជិត៣០ឆ្នាំ។ ក្រោយពីសោយរាជ្យសម្បត្តិបាន៥៧ឆ្នាំទ្រង់ក៏ដាក់រាជ្យថ្វាយព្រះរាជបុត្រាច្បងព្រះនាមនរាយណ៍រាជារួចទ្រង់ទទួលតំណែងជាព្រះមហាឧបយោរាជបរមបពិត្រ។

ជាក់ស្តែង ទោះបីយ៉ាងនេះក្តី ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាក៏នៅតែត្រូវបានទ័ពថៃវាយលុកជាបន្តបន្ទាប់ទៀតមិនស្រាកស្រាន្តឡើយ ។ ព្រោះពួកគេនៅចង់បានទឹកដីខ្មែរ ។

ជាជាងការសន្និដ្ឋានតាមការប៉ាន់ស្មាន មធ្យោបាយដែលមានប្រយោជន៍សំខាន់ជាងគេនោះគឺ ការពិចារណាអំពីមូលហេតុនៃការផ្លាស់ប្តូរទីតាំងនៃព្រះរាជធានីខ្មែរប្រែប្រួលផ្នែកសង្គមនយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ច ដែលបានកើតឡើងក្នុងបរិបទសង្គ្រាម ។

ជារួមការដែលមិនពិនិត្យសំណេរក្នុងព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរអាចជាកំហុសមួយ ។ ដូច្នេះការសន្និដ្ឋានថា ការធ្លាក់ចុះដោយបំផុតនៃវប្បធម៌អារ្យធម៌អង្គរគឺបណ្តាលពីបាតុភូតធម្មជាតិដូចជាទឹកជំនន់ និងការប្រែប្រួលនៃអាកាសធាតុ ដែលកានកើតឡើងក្នុងអតីតកាល គឺមិនសមស្របឡើយ ។ ជានិច្ចកាលទិដ្ឋសាស្ត្របានបង្ហាញច្បាស់ថា វិបត្តិនយោបាយតែងតែធ្វើឱ្យប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ច ធ្លាក់ចុះដោយអាចរហូតដល់ស្រោចស្រង់មិនបាន កាលបើសង្គ្រាមដែលបង្កអសន្តិសុខ អស្ថេរភាពសង្គមមានលក្ខណៈរ៉ាំរ៉ៃ ឬជាអចន្ត្រៃ ។ បើយើងពិនិត្យត្រឡប់ទៅក្រោយវិញនោះសម័យក្រោយអង្គរ គឺជាយុគនៃអវនភាពនៃវប្បធម៌ អារ្យធម៌ខ្មែរ ពីព្រោះរាល់សកម្មភាពសេដ្ឋកិច្ចវប្បធម៌ត្រូវគាំងស្ទះ ហើយការអភិវឌ្ឍន៍ផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចក៏ត្រូវបានបន្ថយល្បឿនដែរ ព្រោះតួនាទីរបស់ប្រមុខដឹកនាំខ្មែរស្ថិតក្នុងការគំណាត់មួយ ដ៏ច្បាស់លាស់ដោយបរទេស។

www.elibraryofcambodia.org

២- ប្រវត្តិសង្ខេប នៃរាជធានីភ្នំពេញ

I. ការកកើតភ្នំពេញស.វទី ១៤-១៥

គប្បីត្រូវជ្រាបថា ការសាងសង់ទីក្រុងភ្នំពេញ ដែលជាព្រះរាជធានីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ត្រូវបានធ្វើឡើងជាច្រើនដំណាក់កាល ។ ជាទូទៅនៃគ.ស យើងអាចធ្វើការកត់សម្គាល់ដូចតទៅនេះ ៖

១- ការកកើតភ្នំពេញ: ១៣៧២-១៤៣២ នៃគ.ស: មានរយៈពេល ៦០ឆ្នាំ

- លោកយាយ ពេញ ១៣៧២-១៤៣២: ៦០ឆ្នាំ

២- ការកសាងរាជធានីចតុមុខ: ១៤២៣-១៥០៥ នៃគ.ស: មានរយៈពេល ៧៣ឆ្នាំ ដោយព្រះមហាក្សត្រខ្មែរជាច្រើនអង្គ ដែលមានព្រះនាមដូចខាងក្រោម ៖

- ព្រះបាទចៅពញាយ៉ាត ឬព្រះបរមរាជា ១៤៣២-១៤៦២ នៃគ.ស: ៣០ឆ្នាំ
- ព្រះបាទនារាយណ៍រាជា ១៤៦២-១៤៦៧ នៃគ.ស: ០៥ឆ្នាំ
- ព្រះបាទស្រីរាជា ១៤៦៧-១៤៧៤ នៃគ.ស: ០៧ឆ្នាំ
- ព្រះបាទធម្មរាជា ១៤៧៤-១៤៩៤ នៃគ.ស: ២០ឆ្នាំ
- ព្រះបាទស្រីសុគន្ធបទ ១៤៩៤-១៥០៥ នៃគ.ស: ១១ឆ្នាំ

៣- ការបោះបង់រាជធានីចតុមុខ: ១៥០៥-១៨៦៥ នៃគ.ស: មានរយៈពេល៣៦០ឆ្នាំ

៤- ការកសាងរាជធានីភ្នំពេញ: ១៨៦៥-១៩៩៨ នៃគ.ស: មានរយៈពេល១៣៣ឆ្នាំ

- ព្រះបាទនរោត្តម ១៨៦៥-១៩០៤ នៃគ.ស: ៣៩ឆ្នាំ
- ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ១៩០៤-១៩២៧ នៃគ.ស: ២៣ឆ្នាំ
- ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិមុនីវង្ស ១៩២៧-១៩៤១ នៃគ.ស: ១៤ឆ្នាំ
- ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ ១៩៤១-១៩៩៧ នៃគ.ស: ៥៦ឆ្នាំ
- ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ១៩៤១-១៩៧០ : ២៩ឆ្នាំ
- សាធារណរដ្ឋខ្មែររបស់លោកលន់នល់ ១៩៧០-១៩៧៥ : ០៥ឆ្នាំ
- កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ១៩៧៥-១៩៧៩ : ០៤ឆ្នាំ
- សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា ១៩៧៩-១៩៨៩ : ១០ឆ្នាំ
- រដ្ឋកម្ពុជា ១៩៨៩-១៩៩២ : ០៣ឆ្នាំ
- អ៊ុនតាក់ ១៩៩២-១៩៩៣ : ០១ឆ្នាំ
- ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាទី២ ១៩៩៣-២០១១ : ១៨ឆ្នាំ

II. ដើមកំណើតរាជធានីភ្នំពេញនិងការកកើតវត្តភ្នំ

១. ប្រវត្តិព្រះរាជធានីភ្នំពេញ

ផ្តើមចេញពីការឡើងដំបូងបង្អស់នៅព.សទី២១ ត្រូវនឹងស.វទី១៥ ក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) គឺព្រះបាទស្រីសុរិយោពណ៌ នៅពេលដែលទ្រង់បោះបង់ ចោលព្រះរាជវាំងអង្គរមកសាងសង់រាជវាំងថ្មី នៅតួប្រាសាណ ក្នុងខែត្រ ស្រីសឈរ ដែលសព្វថ្ងៃហៅស្រុកស្រីសន្ធរ ខេត្តកំពង់ចាម ទីក្រុងភ្នំពេញមានការវិវត្តជាហូរហែ តតាំងពីបុរាណរហូតមកដល់ភាពបច្ចុប្បន្នដែលជាសម័យទំនើប ។ ស្នូរព័ត៌មានថាដោយទីទួលប្រាសាទនោះ ក្នុងរដូវភ្លៀងមានទឹកលិចរាល់ឆ្នាំ ទើបទ្រង់សាង ប្រាសាទព្រះរាជវាំង ហើយគង់នៅ

www.elibraryofcambodia.org

បានត្រឹមតែមួយឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ ក៏ទ្រង់ស្តេចយាងមកសាងទីក្រុងថ្មីនៅឆ្នេរបួនមុខ គឺទីក្រុងភ្នំពេញសព្វថ្ងៃ នេះនៅគ.ស១៤៣៤ ។ កាលនោះ ព្រះបរមរាជវាំងធ្វើអំពីឈើ ស្ថិតនៅចំហៀងខាងត្បូងវត្តភ្នំ ត្រង់សួនកុមារបច្ចុប្បន្ន។

សូមជម្រាបថា ការកសាងរាជធានីភ្នំត្រូវបានអនុវត្តន៍ឡើង ដោយមានរយៈពេលពីរលើក

- លើកទី១ នៅត្រីស្ត សតវត្សទី១៥ រជ្ជកាលព្រះបាទពញាយ៉ាត តែមិនឋិតថេរ ។ ភាពមិនឋិតថេរ បណ្តាលមកពីជំលោះផ្ទៃក្នុង ដែលបានកើតមានឡើងរវាងឆ្នាំ ១៥០៤ និង ១៥១២។

- លើកទី២ នៅត្រីស្ត សតវត្សទី១៩ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទនរោត្តម ទើបឋិតថេរ ។

បានជាការស្ថាបនា ព្រះរាជវាំង នៅទីក្រុងភ្នំពេញ មាន២លើក ព្រោះថាក្រោយពីស្ថាបនាលើកទី១ នៅឆ្នាំ១៤៣៤ ដល់១៤៩៧ នៃគ.ស នោះព្រះរាជវាំងបានទៅស្ថាបនានៅអង្គរវិញ ។ ក្រោយពីព្រះអង្គរផ្លាស់ទីតាំងព្រះបរមរាជវាំងត្រូវបានមកកាន់ខេត្តពោធិសាត់ រួចទៅស្រុកបរិបូរណ៍ ។ បន្ទាប់មកទៀត ពីឆ្នាំ ១៦១៨ ដល់ឆ្នាំ ១៨៦៧ ក៏ទៅលង្វែក ហើយទៅឧត្តុង្គ ។ ហើយក្រោយទៀត ពោលគឺ ពីឆ្នាំ ១៨៦៧ ដល់បច្ចុប្បន្ន ព្រះរាជធានីក៏ត្រូវបានផ្លាស់ពីឧត្តុង្គ ត្រឡប់មកទីក្រុងភ្នំពេញជាលើកទី២វិញ ។ ហើយដោយមានការសាងសង់ព្រះបរមរាជវាំងដោយព្រះបាទនរោត្តម (១៨៥៨-១៩០៤) នៅឆ្នាំ ១៨៦៦ ហើយបានបញ្ចប់ជាស្ថាពរនៅឆ្នាំ ១៨៦៧នៃគ.ស។

ភ្នំដែលសន្មត់ថាជានាមទីក្រុងរបស់ខ្មែរ គឺទីក្រុងភ្នំពេញ សព្វថ្ងៃកកើតតាំងពីមុនពេលស្ថាបនា ព្រះរាជវាំងដោយមានរឿងតំណាលថា: ក្នុងកាលកន្លងទៅហើយពោលគឺនៅគ.ស ១៣៧២ មានដូនចាស់ម្នាក់ឈ្មោះ "ពេញ" ដែលជាអ្នកមានភោគសម្បត្តិបរិបូរណ៍មានទីលំនៅក្បែរមាត់ច្រាំងទន្លេបួនមុខ បានសាងសង់ផ្ទះរបស់គាត់នៅលើទួលខាងកើតភ្នំតូចមួយ ។ ថ្ងៃមួយ ទឹកនោះមានភ្លៀងធ្លាក់ខ្លាំងក្បែរច្រាំងហើយដោយអំណាចទឹកហូរចុះ ឡើងគាត់ក៏បានឃើញដើមគគីរមួយ អណ្តែតវិលវល់នៅក្បែរច្រាំងនោះ ។ លុះដូនពេញឃើញដូច្នេះក៏ប្រញាប់ទៅអំពាវនាវហៅអ្នកស្រុកជិតខាងឲ្យមកជួយ ទាញយកដើមគគីរនោះចេញពីទឹក ។ អ្នកជិតខាងក៏នាំគ្នាយកពួរទៅចងហើយរួសទាញរំកិលបន្តិចម្តងៗទាល់តែមកដល់មាត់ច្រាំង ។ ពេលដែលដូនពេញយកកំណាត់ឈើទៅគោស កៀរល័រភក់ចេញគាត់ក៏បានឃើញក្នុងប្រហោងឈើគគីរនោះមានព្រះពុទ្ធរូប៤អង្គតូចៗធ្វើអំពីសំរិទ្ធ និងទេវរូបមួយទៀតធ្វើអំពីថ្ម ។ ទេវរូបនេះស្ថិតក្នុងឥរិយាបថឈរ ព្រះហស្តម្ខាងទ្រង់ដំបង ម្ខាងទៀតទ្រង់កាន់ខ្សែសង្ខ ដោយមានព្រះកេសាបួង ឬពាក់មកុដ ។ តាមពិតទៅ ចម្លាក់នេះតំណាងឲ្យព្រះវិស្ណុដែលជាព្រះអាទិទេពនៃព្រហ្មញ្ញសាសនា។

គំនូសវត្តភ្នំ ឆ្នាំ ១៨៦០និង ស្ពាននាគ ក្រោយឆ្នាំ ១៨៦០ (ឯកសារ បារាំង)

www.elibraryofcambodia.org

ដូនពេញ និងអ្នកជិតខាងដែលទៅជួយមានសេចក្តីត្រេកអរណាស់ដោយរើសបានរបស់ជាទិព្វគារវ គក៏នាំគ្នាដង្ហែព្រះបដិមាករទាំងនោះ មកដល់ផ្ទះដូនពេញ ហើយដូនពេញចាត់ការសង់ខ្ទមតូចមួយតម្កល់ជាបណ្តោះអាសន្ន ។ ក្រោយមកដូនពេញអំពាវនាវ ឱ្យអ្នកជិតខាង ជួយលើកដីពូនជាភ្នំដែលនៅខាងលិចផ្ទះ របស់គាត់នោះឱ្យទៅជាភ្នំមួយខ្ពស់ ។ បន្ទាប់ពីនោះយាយពេញបានឱ្យគេយកឈើគគីរនោះធ្វើជាសសរវិហារ ដែលគាត់បំរុងសង់នៅលើភ្នំនោះ ។ ក្នុងគ.ស ១៣៧២ ដូនពេញ និងអ្នកស្រុកជាច្រើនអ្នកស្រុះស្រួលរៀបចំគ្នាសាងសង់ព្រះវិហារមួយខ្នងប្រក់ស្បូវឬស្លឹក នៅលើកំពូលភ្នំនោះ ហើយគាត់នាំគ្នាដង្ហែព្រះពុទ្ធរូប សំរិទ្ធទាំង៤អង្គ និងទេវរូបមួយអង្គទៅតំកល់ទុកក្នុងវិហារនោះ ។ ចំណែកទេវរូបថ្មមួយអង្គតំណាងព្រះនារាយណ៍គាត់ដង្ហែរទៅតំកល់ទុកលើ អាសនៈមួយនៅជើងភ្នំខាងកើត ហើយគាត់យល់ថាទេវរូបនោះ អណ្តែតរសាត់មកពីស្រុកឡាវ និងមាន រូបភាពដូចជាឡាវ គាត់ក៏បានសន្មត់នាមថា "អ្នកតាព្រះចៅ" នាមនោះផាប់រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។

ការសាងសង់វិហាររួចហើយ លោកយាយក៏បាននិមន្តព្រះសង្ឃមកគង់នៅជើងភ្នំនោះ នៅទិសខាងលិចទើបកេនឈ្មោះថា "វត្តភ្នំដូនពេញ" ដែលសព្វថ្ងៃហៅថា "វត្តភ្នំ" តាំងពីពេលនោះរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ ។ នេះហើយជាដើមកំណើតទីក្រុងភ្នំពេញដោយក្រោយមកពីនោះរវាង៦០ឆ្នាំ បានកើតជាទីក្រុងរបស់ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរហៅថាស្រុកចតុមុខ ។

គប្បីរំលឹកផងដែរថាព្រះចេតិយនៃវត្តបទុមវត្តី គឺជាកន្លែងបញ្ចុះព្រះធាតុរបស់ព្រះបាទពញាយ៉ាតផ្ទាល់ ។

ការរៀបចំព្រះរាជវាំងនៅទីក្រុងភ្នំពេញ លើកទី១ ព្រះរាជពង្សាវតារចែងថា សម្តេចព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) ទ្រង់គ្រប់គ្រងរាជសម្បត្តិគង់នៅព្រះរាជវាំងមហានគរ (នគរធំ) បាន១៥ឆ្នាំ ។ លុះដល់តំរប់១៦ឆ្នាំនៃរជ្ជកាលព្រះអង្គទើបមានព្រះរាជវាំងថ្មីនៅទួលបាសាណ ក្នុងខេត្តស្រីសន្ធរដែលសព្វថ្ងៃ ហៅកាត់ថាស្រីសន្ធរ ក្នុងខេត្តកំពង់ចាម ។

តាមរយៈព្រះរាជពង្សាវតារយើងដឹងថា : នាថ្ងៃ១៣កើត ខែមគសិរ ឆ្នាំជូត ចត្វាស័កព.ស ១៩៧៦ ច.ស ៧៩៤ ត្រូវនឹងគ.ស១៤៣៤ ព្រះបាទសម្តេចព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) ទ្រង់យាងចេញចាកពីមហានគរ មួយអន្លើដោយមាន រាជសេនា អាមាត្យនាម៉ឺនសព្វមុខមន្ត្រីជាច្រើនហែហម ។ ទ្រង់យាងចេញចាកចេញ ដោយព្រះទ័យនាំងតាមផលមកតាំមក ។

លុះថ្ងៃ ១៥ កើត ខែ បុស្ស ឆ្នាំ ជូត ចត្វាស័ក ស្តេចយាងដល់ទួលបាសាណ ទ្រង់គង់ជាសុខសាន្តក្នុងព្រះរាជវាំងបាសាណនោះត្រឹមតែជាងមួយឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ ដោយទឹកទន្លេចេះតែឡើងធ្វើឱ្យទីនោះលិចរាល់ឆ្នាំទើបព្រះអង្គមានរាជបញ្ជាឱ្យ សម្តេចចៅពញាតែ និងឧកញ៉ាហោរាធិបតី ងៀវ ព្រមជាមួយ មន្ត្រីខ្លះផងដែលស្គាល់ដីមានជ័យភូមិឱ្យទៅពិនិត្យមើលទីដីនៅជិតភ្នំដូនពេញ ។ ដោយឃើញថាទីដីនៅទិសភាគខាងកើតភ្នំដូនពេញមានជ័យភូមិល្អព្រះអង្គក៏មានព្រះរាជបញ្ជាឱ្យ កសាងព្រះរាជវាំងថ្មីនៅទីក្រុងនោះ ។

ទិដ្ឋភាពវត្តភ្នំនិង ស្ពានដាត ឯកសារបារាំងមុនឆ្នាំ១៩៥០

នៅថ្ងៃ ៥ កើត ខែ ពិសាខ ឆ្នាំ ខាល អដស័ក ព.ស ១៩៧៦ ច.ស ៧៩៦ គ.ស ១៤៣៤ ព្រះបាទពញាយ៉ាតស្តេចយាងចេញចាកព្រះបរមរាជវាំងបាសាណ នៅថ្ងៃ ១៥ កើត ខែ ពិសាខ ឆ្នាំម្សាញ់ ឯកស័ក ព.ស ១៩៨១ ច.ស ៧៩៩ គ.ស ១៤៣៧ ព្រះអង្គប្រទាន នាមក្រុងថ្មីនោះថា ក្រុងចតុមុខមង្គល ។ ឯទន្លេបួនមុខដែលគេធ្លាប់ហៅថា "ទន្លេច្រាបឈាម" មកយូរហើយ ទ្រង់ប្រទាន ឈ្មោះថា "ទន្លេចតុមុខបូព៌ា" វិញ ។ល។

www.elibraryofcambodia.org

ព្រះរាជពង្សាវតារក៏បានបញ្ជាក់បន្ថែមទៀតថា : ព្រះអង្គបានត្រាស់បង្គាប់ឲ្យ ឧកញ៉ាតេជោ ស្រី ចៅ ហ្វាយ ស្រុកសំរោង ជាអ្នកកាន់ការ លើកដីចាក់លុប បំពេញទីក្រុងថ្មី ទាំងឲ្យយកដីចាក់បំពេញភ្នំដូនពេញ ឲ្យរីកធំខ្ពស់ ថែមផង ។ ទីក្រុងជ្រៅដែល កើតចេញពីការយកដីនោះជាប់ឈ្មោះថា "បឹងតេជោ" រៀងមក គឺទីដីត្រង់ផ្សារធំថ្មីសព្វថ្ងៃនេះទ្រង់មានព្រះរាជបញ្ជា ឲ្យឧកញ៉ាផ្លុង ចៅហ្វាយស្រុកបាទី កាន់កាប់ជីកព្រែកមួយនៅខាងត្បូង ភ្នំពេញ ដែលជាប់មានឈ្មោះថា ត្រង់កន្លែងឧកញ៉ាផ្លុង ហើយក្រោយមកហៅថា "ព្រែកពាមផ្លុង" គឺត្រង់កន្លែងស្តូបផ្សារដែកសព្វថ្ងៃនេះ ។

ម្យ៉ាងវិញទៀតត្រង់ក៏បាន មានព្រះរាជបញ្ជា ឲ្យកសាងវិហារ លើទីកន្លែងខ្ពស់ ដែលចាក់ថ្មីត្រង់ កន្លែងវិហារចាស់របស់ដូនពេញ ឲ្យកសាងព្រះចេតិយធំ១ ពីខាងក្រោយព្រះវិហារ ។ ទ្រង់បញ្ញាត្តឲ្យហៅភ្នំដូនពេញថា "វត្តភ្នំ" ជាប់តរៀងមក ។ ទ្រង់មានព្រះរាជបញ្ជាឲ្យកសាងវត្ត ៦ងទៃទៀតគឺ :

ក. វត្តកោះ នៅត្រង់ទិសខាងកើត ឆៀងអាគ្នេយ៍ភ្នំដូនពេញ

ខ. វត្តលង្កា នៅត្រង់ទិសខាងកើត ទិសឥសានភ្នំដូនពេញ

គ. វត្តព្រះពុទ្ធនៅត្រង់ទិសខាងត្បូងព្រែកចិនដំដែក នាទិសខាងជើងភ្នំដូនពេញ ។ បានជាប្រទានព្រះនាមវត្ត ទាំងប៉នេះដូច្នេះ ដើម្បីឲ្យសមនឹងដំណើររឿងដែល ថាព្រះពុទ្ធឃោសនាចារ្យ ទៅចំលងគម្ពីរ អំពីកោះលង្កា ។

ឃ. វត្តពាមផ្លុង នៅត្រង់ទិសអាគ្នេយ៍ភ្នំដូនពេញជាប់នឹងមាត់ព្រែកឧកញ៉ាផ្លុង ឆ្ងាយបន្តិចពីវត្តកោះ ។ ព្រះពុទ្ធរូបអង្គ ធំដែលគង់ក្នុងវិហារវត្តពាមផ្លុងនោះ មានព្រះនាមថា "ព្រះស្រកាលិញ" ព្រោះគេបិទមាសរំលេចមានសណ្ឋានស្រដៀងនឹង ស្រកាត្រីលិញ ។

ង. វត្តឧណ្ណាលោម ដែលមានព្រះនាមស្រេចតាំងពីបូរលង់ណាស់មកហើយ ជានាមព្រះចេតិយ ដែលបញ្ចុះព្រះឧណ្ណាលោម (រោមប្រជុំចិញ្ចើម) នៃព្រះអស្សជិតថេរនៅចំកណ្តាលចេតិយទាំងប្រាំខាងលិចវិហារវត្ត ឧណ្ណាលោមសព្វថ្ងៃនេះ ។ ព្រះចេតិយនេះត្រូវបានសាងសង់នៅលើទីតាំងនៃប្រាសាទមួយនាស.វទី១០ "ធ្វើអំពីថ្មភក់ដែលមានកំពែងធ្វើអំពីថ្មបាយក្រៀម" ។

ច. វត្តខ្ពប់តាយ៉ង ដោយយកនាមតាមតាម្នាក់ឈ្មោះយ៉ង ដែលជាអ្នកជីកខ្ពប់ ។ លុះក្រោយមកវត្តខ្ពប់តាយ៉ង ក្លាយជាវត្តបទុមវតីសព្វថ្ងៃនេះ ។

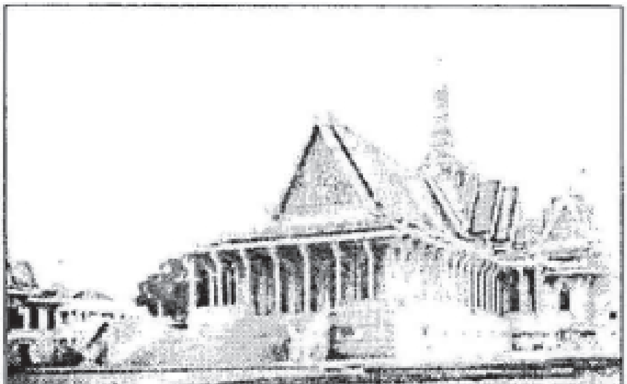

ព្រះបរមរាជវាំងរបស់ព្រះបាទនរោត្តមឆ្នាំ ១៨៦៦ (ឯកសារបារាំង) និង ព្រះបរមរាជវាំងឆ្នាំ ១៩២៩ (ឯកសារ Ch. Robequain)

បន្ទាប់ពីនោះមកព្រះបរមរាជា ព្រះអង្គមានព្រះរាជបញ្ជាឲ្យជីកព្រែកមួយទៀតនៅខាងត្បូងព្រះបរមរាជវាំង ហើយឲ្យលើកកំផែងព័ទ្ធជុំវិញក្រុង ។ ព្រែកខាងត្បូងនោះមានឈ្មោះថា "ព្រែកតាកែវ" នៅខាងលិចព្រែកនេះមានអូរមួយហៅថា "អូរតរ" ។ មានព្រែកមួយនៅខាងជើងភ្នំហៅថា "ព្រែកពុំពាយ" ប៉ុន្តែដោយសារនៅកន្លែងនោះមានរោងចិនដំដែកវិញ ។ នៅតាមមាត់ទន្លេបួនមុខព្រះរាជាទ្រង់ព្រះរាជបញ្ជា ឲ្យលើកដីដាក់កំផែងដើម្បីការពារទឹកទន្លេកុំឲ្យឡើងលិចទីក្រុង ។ ខាងក្នុងកំផែង ទីក្រុងថ្មីនេះ ពួកអ្នករាជការ និងអ្នកស្រុកសង់ផ្ទះសំបែងបានតាមចិត្ត ។ ឯភូមិភាគខាងលិចទីក្រុងសុទ្ធតែវាលស្រែ ។ បួនឆ្នាំក្រោយមកព្រះនរាយណ៍រាជា ជាព្រះរាជបុត្រច្បងនៃព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) បានត្រូវតាំងជា ព្រះឧបរាជហើយទ្រង់នៅគង់នៅប្រាសាទ ឯជ្រោយចង្វារលួស ។ ក្នុងពេលជាមួយគ្នា

www.elibraryofcambodia.org

នោះ ព្រះបាទស្រីរាជា ជាព្រះរាជបុត្របន្ទាប់ នៃព្រះបរមរាជាទ្រង់ទៅគង់នៅទិសខាងលិចអូរគរ លើទួលមួយដែល ជាប់នាមហៅថា " ទួលព្រះស្រី" នៅខាងជើងវត្តព្រះពុទ្ធមានបុណ្យ ។ ការស្ថាបនាព្រះរាជវាំង នៅទីក្រុងភ្នំពេញលើកទី២ នៅថ្ងៃព្រហស្បតិ៍ ៤កើត ខែបុស្ស ឆ្នាំឆ្លូវ សប្តស័ក ព.ស២៤០៩ ម.ស១៧៨៧ ច.ស១២២៧ ត្រូវនឹង គ.ស១៨៦៥ ម៉ោង៩ព្រឹកព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តមបរមរាមទេវតា (ព្រះសុវណ្ណកោដ្ឋ) ស្តេចយាងចេញចាក ព្រះបរមរាជវាំង ស្រះសរពើយុត្ត ក្រុងឧត្តុង្គមានជ័យ មកគង់នៅក្រុងភ្នំពេញចតុមុខ នគរខ្មែរ ។

ការកសាងក្រុងភ្នំពេញ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទករុណាព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តមនេះ ជាការសាងលើកទី២ គពីទី១ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបរមរាជា (ពញាយ៉ាត) បានប្រកបដោយជោគជ័យសិរីមង្គលរុងរឿងចំរើន ។ ភ្នំពេញក្នុងសម័យប៉ុលពត (៣ឆ្នាំ ៨ខែ ២០ថ្ងៃ) ក្នុងពេលដែលពួកខ្មែរក្រហមចូលមកកាន់កាប់អំណាច នៅថ្ងៃទី១៧ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ប្រជាជន ត្រូវបានបង្ខំឱ្យចាកចេញពីទីក្រុង ។ គ្រប់ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញធ្ងន់ធ្ងរបំផុត និយាយជារួម ក្នុងរយៈពេល ៣ឆ្នាំ ៨ខែ ២០ថ្ងៃ ទីក្រុងភ្នំពេញ បានក្លាយជាទីក្រុងខ្មោច ។

ក្រោយពីរបបខ្មែរក្រហមត្រូវបានផ្តួលរលំនៅថ្ងៃទី៧ មករា ១៩៧៩ ប្រជានុរាស្ត្រក៏បានវិលត្រឡប់មករស់នៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញដូចដើមវិញក្នុងស្ថានភាពវេទនាយ៉ាប់យ៉ឺនជាទីបំផុត តែរាជរដ្ឋាភិបាលខ្មែរបានខិតខំពុះពារជំនះលើការលំបាកគ្រប់បែបគ្រប់យ៉ាងជាបន្តបន្ទាប់ ដើម្បីអភិវឌ្ឍន៍ទីក្រុង ដូច្នេះហើយពីមួយថ្ងៃទៅមួយថ្ងៃមុខមាត់របស់ទីក្រុងត្រូវបានផ្លាស់ប្តូរដោយមានសោភ័ណ្ឌភាព និងភាពសម្បូរទំនើបគួរជាទីមោទនៈ ។

៣- ប្រវត្តិនៃទីក្រុងភ្នំពេញ

រាជធានីភ្នំពេញជាទីក្រុងសំខាន់ជាងគេ ក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាបច្ចុប្បន្ន ។ ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរគ្រប់មជ្ឈដ្ឋាន តែងតែប្រាថ្នាមកទស្សនាទីក្រុងនេះយ៉ាងហោចណាស់ ឱ្យបានម្តងក្នុងមួយជីវិតដែរ ប៉ុន្តែប្រវត្តិរឿងដែលទាក់ទងនឹងព្រះរាជធានីនេះ និងការកសាងឡើងនៅសម័យណា ហើយនរណាជាអ្នកសាងសង់នោះ មិនមាននរណាបានដឹងពិតប្រាកដនៅឡើយទេ ។ អ្នកបុរាណវិទ្យានិងអ្នកស្រាវជ្រាវប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរដ៏ល្បីល្បាញ បានឱ្យដឹងនូវប្រវត្តិរឿង នៃការកកើតទីក្រុងដ៏ចំណាស់នេះដូចតទៅ :

សំអាងទៅលើព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរ ទីក្រុងភ្នំពេញយើងសព្វថ្ងៃនេះ ត្រូវបានស្ថាបនាឡើងនៅពាក់កណ្តាលសតវត្សរ៍ទី១៥ នៃគ្រិស្តសករាជ ពោលគឺ ពេលប្រវត្តិសាស្ត្រផ្ទាល់របស់ខ្លួនជិត ៥ សតវត្សរ៍ មកហើយ ។ រីឯអ្នកសាងសង់ គឺព្រះបាទពញាយ៉ាត ។ ក៏ប៉ុន្តែថ្វីត្បិតតែត្រូវបានស្ថាបនាឡើង នៅសតវត្សរ៍ទី១៥ នៃគ្រិស្តសករាជមែន ស្លាកស្នាមនៃការកាន់កាប់តំបន់ភ្នំពេញ ឬជុំវិញទីតាំងសព្វថ្ងៃនេះ ត្រូវបានធ្វើឡើងយ៉ាងហោចណាស់គឺ ១០០០ឆ្នាំមុនគ្រិស្តសករាជដែរ ដោយបុព្វបុរសខ្មែរយើង នៅជំនាន់នោះស្ថិតក្នុងយុគលោហធាតុ ។ ការរកឃើញនូវឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ដូចជា ពុថៅធ្វើអំពីថ្មរំលីង (ចុងមុតសំរិទ្ធិ) ចង្កឹះដៃនិងកងដៃកងជើងសំរិទ្ធិ នៅខេត្តកណ្តាលជាសក្ខីភាពស្រាប់ ។

ព្រះបរមរាជវាំង(ប្រតិចិនក្រសួងទេសចរណ៍) និង សួនច្បារនៅមាត់ទន្លេ(រូបថតសាលាក្រុង)

www.elibraryofcambodia.org

គួររំលឹកឡើងវិញថា នាសម័យប្រវត្តិសាស្ត្រ តំបន់រាជធានីភ្នំពេញនេះ ក៏មានទំនាក់ទំនងផ្នែកវប្បធម៌ នយោបាយនិងសេដ្ឋកិច្ច ជាមួយបរទេសដែរ ក៏ប៉ុន្តែ ក៏ប្រហែលជាពុំមែនត្រង់ៗតែម្តងទេ ដូចខ្មែរនៅកម្ពុជាក្រោមឬខ្មែររស់នៅតាមឆ្នេរ នៃឈូងសមុទ្រសៀមសព្វថ្ងៃ ។ ប្រជាជនខ្មែរយើងដែលរស់នៅជាយនៃព្រះរាជធានីនេះ បានទទួលនូវវប្បធម៌ក្លិងដែលបានហូរចូលពីសមុទ្រ ជ្រាបចូលយ៉ាងជ្រៅក្នុងផ្ទៃនៃដែនដីខ្មែរ។ ការសន្និដ្ឋាននេះសំអាងទៅលើកាក់រ៉ូម៉ាំងមួយ ដែលគេបានរកឃើញនៅជិតអាកាសយានដ្ឋានពោធិចិនតុង និងរម្សៀងក្រឡូឆ្នាំងក្អមជាច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ នៅភូមិព្រែកតាគាំ ជិតស្ពានជ្រោយចង្វា និងចុងសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ និងដើមសម័យប្រវត្តិសាស្ត្រ ។ នេះឥតនិយាយដល់សំណល់ប្រាសាទនាសតវត្សរ៍ទី៧ នៃគ្រិស្តសករាជផង ដែលស្ថិតក្នុងរចនាប័ទ្មព្រៃក្មេង នៅលើភ្នំព្រះរាជទ្រព្យឬលើភ្នំប្រសិទ្ធិ ឬក៏ប្រាសាទអង្គរ ពោធិវេលាម ក្នុងវត្តឧណ្ណាលោម ដែលជាកន្លែងបញ្ចុះរោមប្រជុំចិញ្ចើមរបស់ព្រះអស្សជិតត្ថេរតាំងពីសម័យបុរាណកាល ។ ព្រះអស្សជិតត្ថេរ បាននិមន្តពីប្រទេសឥណ្ឌា (បង់ហ្គាល) មកកាន់កម្ពុជាដើម្បីផ្សព្វផ្សាយលទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនា ហើយព្រះភិក្ខុសង្ឃខ្មែរ បានយកព្រះឧណ្ណាលោមរបស់ព្រះអង្គមកបញ្ចុះក្នុងព្រះចេតិយមួយ ដែលស្ថិតនៅផ្នែកខាងលិចនៃព្រះវិហារ ប្រហែលជាស្ថិតនៅចំកណ្តាលនៃចេតិយទាំង៥ ។

រាជធានីភ្នំពេញ បានត្រូវស្ថាបនាឡើងដោយព្រះបាទពញាយ៉ាត ជាស្តេចក្រោយសម័យអង្គរ ។ ស្តេចអង្គនេះបានផ្លាស់ព្រះរាជធានីខ្មែរពីតំបន់សៀមរាបអង្គរ មកកាន់តំបន់ភ្នំពេញយើងនេះ ។ បុព្វហេតុបណ្តាលមកពីព្រះអង្គព្រាថ្នាចង់គេចផុត ពីការវាយឆ្មក់រំលោភយកពីសំណាក់កងទ័ពសៀមឈ្លានពាន ។

ក្នុងទិដ្ឋភាពដ៏ជូរចត់នេះ បានជាព្រះអង្គយាងចាកចេញពីតំបន់ទន្លេសាប ដែលជាប្រភពនៃវឌ្ឍនភាពនាសម័យអង្គរ ដែលជាជម្រកត្រីនិងស្រូវនាសម័យនោះ ។ ការជម្លៀសខ្លួនបានធ្វើឡើងជាពីរដំណាក់ បន្ទាប់ពីស្រីសន្ធរបកចតុមុខ ។

ព្រះអង្គបានសាងសង់ព្រះរាជវាំងមួយនៅបាសាន ដែលស្ថិតនៅមិនឆ្ងាយប៉ុន្មានពីពាម ផ្កាយ ប្រេច ក៏ប៉ុន្តែដោយសារតំបន់នេះជាតំបន់ទឹកលិចព្រះអង្គបញ្ជាឱ្យគេផ្លាស់ទីតាំងភ្លាម ដើម្បីទៅតាំងព្រះរាជវាំងមួយថ្មីទៀត នៅឯមុខទន្លេចតុមុខយើងនេះ រវាងឆ្នាំ១៤០០ និង១៤៥០ នៃគ្រិស្តសករាជ ។

ចំពោះកាលបរិច្ឆេទខាងលើនេះ ថ្វីត្បិតព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរ បានចេញមតិខុសប្លែកៗពីគ្នាក៏ដោយ ក៏ប៉ុន្តែការរើរុះនូវព្រះបរមរាជវាំងចាស់ ហើយការសាងសង់ឡើងវិញ ជាពិសេសការផ្លាស់ប្តូរទីតាំងពីតំបន់មួយទៅតំបន់មួយទៀត ត្រូវប្រើពេលយ៉ាងយូរ ។ ព្រោះវិញទៀតនាសម័យនោះ គេប្រើកម្លាំងមនុស្សនិងសត្វដូចជា គោ ក្របី និងដំរីសម្រាប់ដឹកជញ្ជូន ។ នេះមិនគិតដល់ការជ្រើសរើសទីតាំង ឬក៏ពិធីការផ្សេងៗ ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងភូមិសាស្ត្រផង ។

មានរឿងដំណាលមួយ ដែលល្បីជាងគេ ហើយមានលក្ខណៈជាប្រវត្តិសាស្ត្រជាងគេគឺ : មានដូនម្នាក់ឈ្មោះពេញ គាត់បានសាងសង់ផ្ទះរបស់គាត់ នៅជិតមាត់ច្រាំងនៃទន្លេមេគង្គ នៅលើទួលមួយ ។ សូមបញ្ជាក់ថា ការរស់នៅឬសាងសង់ផ្ទះសម្បែង វត្តអារាមឬប្រជុំដ្ឋាននានា នៅលើទួលឬដីគោក ជាប្រពៃណីរបស់ខ្មែរយើង ព្រោះស្រុកយើងសម្បូរទៅដោយទឹកជំនន់នូវវស្សា ។

ខ្ទមរបស់គាត់ស្ថិតនៅខាងកើតនៃខ្ទមអ្នកតាមួយ ។ ថ្ងៃមួយមានទឹកជំនន់ធំធ្វើឱ្យលិចលង់ជុំវិញទួលនោះទាំងអស់ ។ ដូនពេញក៏ចុះពីផ្ទះរបស់គាត់ ដែលសង់ខ្ពស់ពីដី ហើយក៏បានឃើញមានដើមគគីធំមួយ ដែលបានរសាត់តាមខ្សែទឹក ហើយមកប៉ះជាប់នឹងមាត់ច្រាំង ។ ដូនពេញរំភើបណាស់ដោយគិតថា អញនឹងបានយកប្រើហើយ ក៏ប្រឹងស្រែករកញាតិញោមជិតខាង ដើម្បីអូសយកឈើនេះ ។ ក្នុងខណៈនោះ ស្រាប់តែឃើញព្រះបដិមាបុរាណចំនួន៥អង្គ ធ្វើអំពីសំរិទ្ធិនិងថ្ម ។ ទេវរូបសំរិទ្ធិខាងលើនេះ ជារូបព្រះនារាយណ៍ ទ្រង់ឈរ ហើយនៅដៃមានកាន់ឧបករណ៍និងអាវុធផ្សេងៗ ដូចជា ដំបង, ខ្សែងស័ង្ខ ។ រីឯព្រះកេសវិញមានផ្នួងសក់ ។

ដូនពេញសប្បាយចិត្តជាពន់ពេក ក៏ប្រមែលប្រមូលអ្នកស្រុកជិតឆ្ងាយធ្វើបុណ្យ ។ គាត់បានសាងសង់រោងមួយនៅមុខខ្ទមរបស់គាត់ ដើម្បីដាក់វត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិទាំងអស់នោះ ។ បន្ទាប់មកទៀត គាត់ក៏បានស្នើអ្នកស្រុកភូមិឱ្យជួយពូនដី នៅមុខផ្ទះគាត់ឱ្យខ្ពស់ដូចកូនភ្នំ ដើម្បីទុកជាទីគោរពសក្ការៈបូជា ។

www.elibraryofcambodia.org

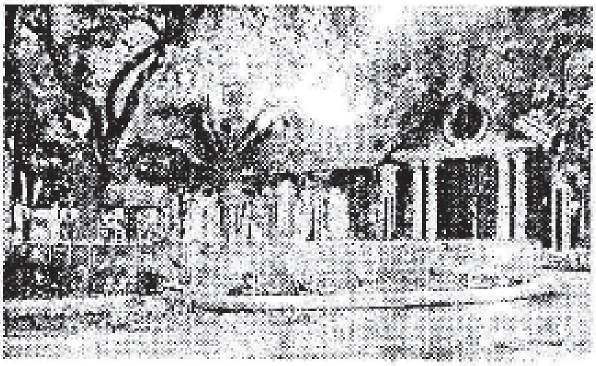

ព្រះចេតិយ៍របស់ព្រះបាទពញាយ៉ាតលើវត្តភ្នំ (ឯកសារ អាគីម៉ាល្វីក្លែរ មុនស.វទី១៧) និង ស្តូបឡាឥវត្តភ្នំ ឆ្នាំ ១៩៣០ (កាតប៉ុស្តាល់បារាំង)

លោកតាពេញនិងអ្នកស្រុក ក៏បានរកដើមគគីរនោះ ដើម្បីយកទៅសាងសង់ព្រះវិហារ ។ ក្រោយពីបានសាងសង់ព្រះវិហាររួចស្រេច លោកយាយក៏បាននិមន្តព្រះសង្ឃជាច្រើនអង្គ ដើម្បីធ្វើពិធីអភិសេកព្រះនិងទេវរូប ដោយដាក់តម្កល់ក្នុងព្រះវិហារនោះទៅ ។ ក្រោយពីសូត្រមន្តរួច ព្រះសង្ឃក៏បាននិមន្តគង់នៅទីនោះ ដោយសាងសង់កុដិនៅខាងលិចវត្តនោះ ។ ដូច្នេះហើយ បានជាគាត់ ទុំហៅវត្តខាងលើនេះថា វត្តភ្នំដូនពេញ ហើយក្រោយមកទៀត ក៏បានក្លាយទៅជាវត្តភ្នំរហូតដល់សព្វថ្ងៃទៅ ។

ព្រះពុទ្ធរូបទាំង៤ ព្រមទាំងព្រះនាគបរណ៍ ដែលគេតាំងឈ្មោះថា អ្នកតាព្រះចៅ រមែងតែផ្តល់ចំពោះព្រះរាជវង្សខ្មែរ នូវសិរីមង្គលនិងវិបុលភាពគ្រប់ប្រការ ។ នៅជិតទីតាំងវត្តភ្នំដូនពេញខាងលើនេះហើយ ដែលព្រះរាជាខ្មែរពញាយ៉ាត ព្រះអង្គបានស្ថាបនាព្រះរាជធានីរបស់ព្រះអង្គ ។

រូបរាងចេតិយ៍នេះ ស្លាកស្នាមប្រវត្តិខ្មែរគ្រប់យុគសម័យ បានត្រូវគេជួបប្រទះនៅលើទីតាំងស្ថិតជិតផ្សារ នៃទីក្រុងភ្នំពេញបច្ចុប្បន្ន ដែលបើតាមប្រវត្តិសាស្ត្រ របស់វាសព្វថ្ងៃនេះបញ្ជាក់ឲ្យឃើញថា ទីតាំងរាជធានីភ្នំពេញសព្វថ្ងៃនេះ មានលក្ខណៈប្រកបដោយអំណោយផលភូមិសាស្ត្រ ដោយការកសាងទន្លេ៤មុខជាតំបន់សេរីពាណិជ្ជកម្មក្នុងវិស័យសេដ្ឋកិច្ច ហើយក៏ជាមូលហេតុនៃការរីកដុះដាលនៃភូមិភាគនេះ ។ ស្ទូបចេតិយ៍ ព្រះចេតិយ៍ដែលធំជាងគេនៅលើវត្តភ្នំសព្វថ្ងៃនេះ គឺជាព្រះចេតិយ៍បញ្ចុះព្រះអដ្ឋិធាតុរបស់ព្រះបាទពញាយ៉ាត ។

៤- ព្រឹត្តិការណ៍សំខាន់ៗនៃការកសាងភ្នំពេញដំបូង

ក្រោយពីសង្គ្រាម អយុធ្យា ដែលបណ្តាលមកពីមហិច្ឆតាវាតទីអតិបរមាគ្មានព្រំដែន របស់ជនជាតិសៀម ព្រះបាទពញាយ៉ាតបានបង្ខំព្រះទ័យរើចោលចេញពីព្រះរាជធានីបុរាណ ដែលស្ថិតនៅតំបន់អង្គរ មកកាន់បាសាន ។ ក៏ប៉ុន្តែដោយសារទីតាំងនេះមានទឹកជំនន់ ព្រះអង្គក៏បានផ្លាស់ព្រះរាជវាំងមកកាន់តំបន់វត្តភ្នំ ហើយគឺទីកន្លែងនេះហើយ ដែលព្រះអង្គបានស្ថាបនាទីក្រុងថ្មីមួយ គឺទីក្រុងភ្នំពេញសព្វថ្ងៃនេះ ។

ការស្ថាបនាទីក្រុងភ្នំពេញនេះ គឺជាព្រឹត្តិការណ៍ជាប្រវត្តិសាស្ត្រ សំខាន់បំផុតក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ក្រោយពីសម័យអង្គរ ដែលខ្មែរគ្រប់រូបត្រូវតែដឹង ។ ខាងក្រោមនេះយើងសូមដកស្រង់ឯកសារទាំងស្រុង ដែលបានចារនៅក្នុងព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរ មកបង្ហាញជូនដូចតទៅ :

ព្រះបាទពញាយ៉ាត ព្រះអង្គបានយាងចេញពីបាសាន ដែលលិចលង់ដោយទឹកជំនន់ ហើយយាងមកកាន់ភ្នំដូនពេញ ដែលស្ថិតនៅជិតមាត់ច្រាំងទិសខាងលិចនៃទន្លេត្រាំងពកោរ (ទន្លេ៤មុខ) ដែលស្ថិតនៅជិតភ្នំដូនពេញ។ ព្រះអង្គបានបញ្ជាចាត់តាំងចៅពញាតេជៈ និងឧកញ៉ាបវរាធិបតីទៀត ដែលចេះដឹងផ្នែកវិស័យហោរាសាស្ត្រ ។ មន្ត្រីទាំងនោះក៏បានមកដល់ភ្នំដូនពេញ ហើយក៏បានវាយតម្លៃថា ទីតាំងដែលស្ថិតនៅទិសខាងត្បូងឆៀងខាងកើត គឺជាភូមិសាស្ត្រដ៏ល្អប្រពៃ ។ បន្ទាប់មកមន្ត្រីទាំងនោះ ក៏បានគាល់ថ្វាយលទ្ធផលនៃការស្រាវជ្រាវរបស់គេ ទៅព្រះមហាក្សត្រ ហើយព្រះអង្គក៏បានបញ្ជាទៅចៅហ្វាយខេត្តទាំងអស់ ក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ទាំងអស់ឲ្យកេណ្ឌប្រជា

www.elibraryofcambodia.org

រាស្ត្រ ដើម្បីសាងសង់នូវព្រះរាជដំណាក់ លើកកំផែងព្រះបរមរាជវាំង។ ការសាងសង់ត្រូវបានបញ្ចប់នៅឆ្នាំ ១៤៣៤ នៃគ្រិស្តសករាជ ថ្ងៃអង្គារ ខែពិសាខ ឆ្នាំខាល ។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរក៏បានរើទីតាំងពីបាសាន មកគង់នៅរាជធានីភ្នំពេញ ។

ពេលដែលព្រះអង្គយាងមកដល់ទីតាំងថ្មីនេះភ្លាម ទ្រង់បញ្ជាទៅឧកញ៉ាតេជោស្រី ដែលជាចៅហ្វាយខេត្តសំរោងទង ដើម្បីកេណ្ឌប្រជារាស្ត្រ ដើម្បីជីកយកដីតាមវាលទំនាប ស្ថិតនៅខាងត្បូងភ្នំដូនពេញ ទៅចាក់នៅក្រោមជើងវត្តភ្នំផ្ទាល់ ជាពិសេសនៅផ្នែកខាងត្បូងនិងខាងកើត ព្រមទាំងនៅក្នុងបរិវេណនៃព្រះបរមរាជវាំង ។

ព្រះអង្គបញ្ជាឱ្យគេចាក់ដីបំពេញ ហើយធ្វើឱ្យទីតាំងនេះរាបស្មើរហូតដល់មាត់ទន្លេ ។ ដូច្នេះបានជាចាប់ពីពេលនោះមក គេបានឱ្យឈ្មោះទីតាំងនោះជាផ្លូវកំពង់រាប ។ វាលទំនាប ដែលគេបានយកដីចេញ បានក្លាយទៅជាទំនប់ឧកញ៉ាតេជោ ។ រាជបញ្ជាទៅចៅហ្វាយខេត្តបាទីឈ្មោះ ផ្លុង ឱ្យជីកព្រែកមួយដើម្បីបង្ហូរទឹកចូល ទៅនៅចំកណ្តាលព្រះរាជដំណាក់ ដើម្បីផ្ទុកទឹកជូនប្រជាពលរដ្ឋតាមសេចក្តីត្រូវការ ។ ពេលដែលព្រែកបានជីករួច ព្រះអង្គបានយកផ្ទាំងថ្មភ្នំនិងដីធំៗ មកក្រាលពីលើព្រែក ហើយដាក់ឈ្មោះឱ្យថា ព្រែកឧកញ៉ាផ្លុង ។

បន្ទាប់មកទៀត ព្រះអង្គបញ្ជាឱ្យគេជីកព្រែកមួយទៀត ដោយលើកកំផែងជុំវិញព្រះរាជធានី ។ ផ្នែកខាងត្បូងនៃរណ្តៅនោះ គេឱ្យឈ្មោះថា ព្រែកអូរគរ, រីឯផ្នែកខាងជើងមានឈ្មោះថា ព្រែកពរម្កាយ ។ ក៏ប៉ុន្តែដោយនៅទីកន្លែងចុងក្រោយនេះ ព្រះអង្គឱ្យជនជាតិចិនមកតាំងទីលំនៅរ្លាន ដើម្បីធ្វើអាវុធ ព្រែកនោះក៏មានឈ្មោះថាព្រែកចិនដំដែក ។

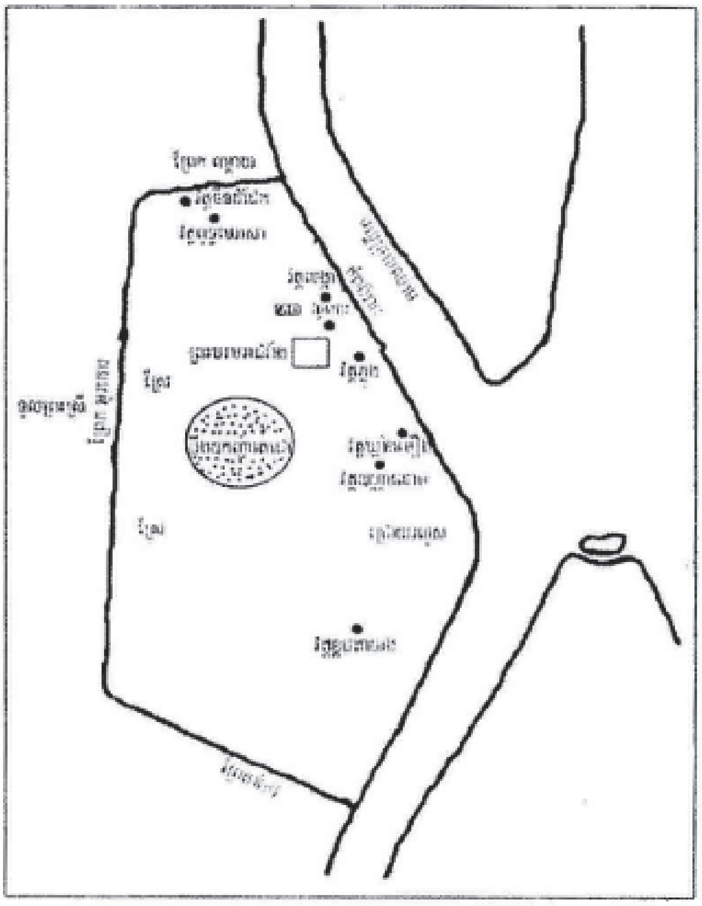

ភ្នំពេញនៅ សតវត្សទី១៩ តាមការសរសេររបស់លោក ហ៊ុត ស៊ីលៃ

នៅតាមដងទន្លេ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរបានលើកទំនប់មួយ ប្រយោជន៍ទីងទប់ទល់ទឹកជំនន់ ដែលអាចលិចលង់ទីក្រុង ។ អ្នករាជការ មន្ត្រីនិងប្រជាពលរដ្ឋ ក៏បានកសាងព្រះរាជធានី រីឯតំបន់ខាងលិចនៃទីក្រុង គេទុកធ្វើស្រែចម្ការ ។ ព្រះអង្គក៏បានតាំងឈ្មោះនៃទីក្រុងនេះថា "ក្រុងចតុមុខមង្គលសកលកម្ពុជាធិបតី សិរីធរ បវរ ឥន្ទ បត្តបុរីរដ្ឋរាជសីមាមហានគរ" ។ ចំពោះទន្លេដែលមានឈ្មោះថាទន្លេព្រាបឈរាម ព្រះអង្គតាំងឈ្មោះថា ទន្លេចតុមុខ ឬទន្លេ៤មុខ ។

ជាច្រើនឆ្នាំបានកន្លងផុតទៅ ព្រះនរាយរាជា ដែលត្រូវជាព្រះរាជបុត្រច្បង របស់ព្រះបាទពញាយ៉ាត ត្រូវបានតែងតាំងជាឧបរាជ ហើយបានស្ថាបនាព្រះរាជវាំង របស់ព្រះអង្គនៅជ្រោយរលួស ។ ទន្ទឹមនឹងនេះ ព្រះរាជបុត្រទី២ របស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ដែលមានព្រះនាមថា ស្រីរាជា ទ្រង់យាងទៅតាំងព្រះបរមរាជវាំង នៅខាងលិចនៃព្រែកអូរគរ នៅលើទួលមួយឈ្មោះទួលព្រះស្រីរាជា ។

ព្រះវិហារដែលបានសាងសង់ដោយដូនពេញ បានត្រូវទ្រុឌទ្រោម ព្រះបាទពញាយ៉ាតក៏បានសម្រេចព្រះទ័យសាងសង់ថ្មី ដោយបានកែទិដ្ឋភាពដើមរបស់ភ្នំ នេះឱ្យមានសោភ័ណភាពជាងមុន ។ ហើយនៅលើកំពូលភ្នំ ព្រះអង្គបានយកថ្មបាយក្រៀមមកក្រាលជាខឿន ហើយនៅលើខឿននោះ ព្រះអង្គបានស្ថាបនានូវចេតិយមួយពីលើ ។ នៅក្នុងចេតិយ គេឃើញមានបន្ទប់ពីរត្រួតលើគ្នា ហើយក្នុងបន្ទប់នីមួយៗ មានអាសនៈមួយ ។

www.elibraryofcambodia.org

ជាន់ខាងលើទីមួយ មានទំហំរាងពេញទូលាយស្លូប រីឯជាន់ខាងក្រោមទី២ មានទ្វារ ៤ បើកឆ្ពោះទៅទិសទាំង៤ ។ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានេះ ព្រះមហាក្សត្របានស្ថាបនានូវព្រះវិហារជាច្រើនក្នុងក្រុងភ្នំពេញ ។ ពីរនៅខាងកើតភ្នំ មួយនៅព្រែកចិន មួយនៅលើមាត់ច្រាំងនៃព្រែកឧកញ៉ាផ្លុង មួយនៅចេតិយ៍ឧណ្ណាលោម និងមួយទៀតនៅខ្ពបតាយង ។ ក្រោយពីសាងសង់ព្រះវិហារទាំងនេះរួច ព្រះអង្គបញ្ជាឲ្យគេទៅរកព្រះបដិមាសំរិទ្ធិនៅនគរវត្ត ព្រមទាំងចម្លាក់គោយកមកតម្កល់ នៅលើវត្តភ្នំយ៉ាងអធិកអធម ។ បុណ្យឆ្លងព្រះចេតិយ៍ បានប្រព្រឹត្តទៅបីថ្ងៃបីយប់ ។

ព្រះពុទ្ធអង្គដែលដូនពេញបានរកឃើញពីមុននោះ ត្រូវបានគេតម្កល់ក្នុងបន្ទប់នៃជាន់ទី១ នៃព្រះចេតិយ៍ធំ ហើយព្រះពុទ្ធអង្គដែលគេរកឃើញពីអង្គរ ត្រូវតម្កល់ក្នុងបន្ទប់ជាន់ខាងក្រោមវិញ ។

ក្រោយពីពិធីបុណ្យនេះ ព្រះអង្គតាំងឈ្មោះនៃព្រះវិហារថ្មីទាំងនោះ បរោពតី ។ ព្រះវិហារនៅលើភ្នំដូនពេញឈ្មោះ វត្តព្រះចេតិយ៍បរិព័ត, ឬព្រះចេតិយ៍នៃភ្នំ ។ បច្ចុប្បន្ននេះគេនៅតែហៅ ចេតិយ៍បរព័ត (បរិព័ត) ចេតិយ៍នេះតាមពាក្យចាស់ៗដែល គឺចេតិយ៍វត្តភ្នំ ។ ព្រះវិហារទាំងពីរដែលបានសាងសង់ នៅខាងលិចវត្តភ្នំនោះ មានឈ្មោះថាវត្តកោះ ។ ខាងត្បូងហៅថាវត្តលង្កា ដែលនៅទីនោះគេតម្កល់ព្រះគម្ពីរ ។ នៅខាងជើងនៃព្រែកចិនដំដែក ហៅថាវត្តព្រះពុទ្ធឃោសាចារ្យ ។ ឈ្មោះនៃព្រះវិហារទាំង៣ ចុងក្រោយនេះ ទាក់ទិននឹងប្រវត្តិរបស់ព្រះពុទ្ធសាសនា ជាពិសេសព្រះសង្ឃពុទ្ធសាសនា និងកោះស្រីលង្កា ។ ព្រះវិហារដែលបានសង់ជាប់មាត់ច្រាំងព្រែកឧកញ៉ាផ្លុង ត្រូវគេតាំងឈ្មោះថា វត្តពាមផ្លុង ហើយចំណែកព្រះពុទ្ធរូប ដែលមានក្នុងព្រះវិហារនេះមានឈ្មោះថា ព្រះស្រកាលញ ។ វត្តឧណ្ណាលោម គឺជាឈ្មោះនៃចេតិយ៍ដែលព្រះភិក្ខុតេជ្យជ័ បានតម្កល់ទុកនូវព្រះសារីរិកធាតុ ឈ្មោះឧណ្ណាលោម របស់ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធអង្គ ។នៅមុខព្រះវិហារដែលស្ថិតនៅជិតទន្លេមានដើមពោធិព្រឹក្ស ។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរបានសាងសង់រោងអ្នកតា ទេវរក្ស ឈ្មោះអ្នកតាព្រះ ដែលព្រះអង្គបានតាំងឈ្មោះថ្មីថា អ្នកតាឃ្លាំងមឿង ។ ព្រះវិហារចុងក្រោយទាំងអស់ ដែលព្រះអង្គបានសាងសង់ គឺវត្តខ្ពបតាយង ដែលជាឈ្មោះនៃផ្នូររំលប់ ជារូបមួយដែលតាយ៉ឹងបានដឹកពីប្រទេស ។ ក្រោយមកវត្តនេះ ក៏បានក្លាយទៅជាវត្តបទុមវត្តី ដែលស្ថិតនៅខាងត្បូងនៃព្រះបរមរាជវាំង ។

៥- ដំណាក់កាលវិវត្តនៃទីក្រុងភ្នំពេញ

តាមរបកគំហើញខាងបុរាណវិទ្យា នៅតំបន់ជើងឯកបច្ចុប្បន្ន យើងអាចសន្និដ្ឋានបានថា ទឹកដីនៃទីក្រុងភ្នំពេញមានចំណាស់យ៉ាងតិចក៏ជាង ២១០០ឆ្នាំមកហើយដែរ ។ ដូចតំបន់ផ្សេងៗទៀត ក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ការធ្វើកំណាយតាមវិធីសាស្ត្រ ឩបផ្សំនឹងសំណល់សំភារៈស្ថាបត្យកម្មបុរាណ ដែលរក្សាទុកតម្កល់នៅសារមន្ទីរជាតិភ្នំពេញ និងស្ថិតនៅក្នុងវត្តជើងឯកបានបង្ហាញថា តំបន់ខាងលើនេះ ធ្លាប់មានការវិវត្តជាច្រើនដំណាក់កាល ពោលគឺចុងសម័យលោហៈធាតុ ដល់សម័យទំនើបយើងនេះ ក្រោយពីឆ្លងកាត់សម័យមុនអង្គរ អង្គរ និងក្រោយអង្គរ ។

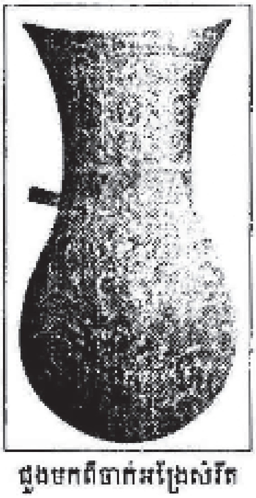

ផ្តុងមកពីចាក់អង្រែសំរិត
(សារមន្ទីរជាតិភ្នំពេញ)

នាសម័យមុនប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏យូរលង់ ពោលគឺសម័យថ្មថ្មី ឬថ្មរំលីង បុព្វការីជនក្នុងតំបន់នេះបានបន្សល់ទុកនូវ វត្ថុប្រើប្រាស់ អំពីថ្ម និងសំរិទ្ធដូចជា ពូថៅថ្ម និងត្រដោកសំរិទ្ធ (សំរិត) ជាដើម ។ តាមរូបធាតុពីការវិភាគគេក៏បានដឹងដែរថា មនុស្សខ្មែរនាជំនាន់មុន ឥណ្ឌូវូបនីយកម្ម បានសាងសង់ផ្ទះសម្បែងស្រុកភូមិ ដែលស្ថិតក្នុងទីតាំងមានសណ្ឋានដីរាងមូល តែឥឡូវនេះ ត្រូវបានបាត់បង់ នូវទ្រង់ទ្រាយដើម ដោយការភ្ជួរដីធ្វើស្រែចំការជាអចិន្ត្រៃយ៍ ។

ក្រៅពីសំណល់វប្បធម៌នាសម័យមុនប្រវត្តិសាស្ត្រ គេក៏បានជួបប្រទះនូវវត្ថុបុរាណជាច្រើន ដែលជាឡដុតកុលាលភាជន៍នាសម័យនគរភ្នំ ដែលស្ថិតក្នុងកំឡុង ស.វទី៤ ដល់ទី៦-៧ នៃគ.ស ដូចវត្ថុមានរបស់កញ្ចៀមួយចំនួនជាសក្ខីកម្មស្រាប់ ។ ការផលិតកុលាលភាជន៍ ត្រូវបានបន្តរហូតដល់សម័យអង្គរ និងក្រោយអង្គរ ។

www.elibraryofcambodia.org

ការស្រាវជ្រាវថ្មីៗនេះ ដែលដឹកនាំដោយលោក ផុន កសិកា បានឲ្យដឹងថា ចំនួនឡដែលគេបានជួបប្រទះនៅទីនោះ មានមិនតិចជាង ៤០ ឡឡើយ ។ សូមរំលឹកផងដែរថា នេះជាលើកទីមួយហើយ ដែលឡដុតចានក្បាននាសម័យនគរភ្នំ ត្រូវបានរកឃើញលើកដំបូងបង្អស់ នៅក្នុងភូមិសាស្ត្រអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដីគោក ។ គំនរកលាលភាជន៍ជាច្រើន នាសម័យអង្គរនិងក្រោយអង្គរ ក៏ជាភស្តុតាងមួយបញ្ជាក់អំពី អត្ថិភាពនៃវិស័យពាណិជ្ជកម្ម ក្នុងសម័យដ៏យូរលង់នោះដែរ ។ នេះជាអ្វីមួយដែលគេពុំបានគិតដល់ ។

យោងតាមការសិក្សាស្រាវជ្រាវ យើងក៏បានដឹងទៀតថា មុននឹងឈានទៅកាន់សម័យអង្គរ តំបន់នេះ ក៏ធ្លាប់ជាមជ្ឈមណ្ឌលវប្បធម៌បុរេអង្គរមួយយ៉ាងសំខាន់ផងដែរ ។

កណ្ដៀមកពីជើងឯក ឯកសាររបស់លោកផុន កសិកា, ២០០៧ និងចំពួយ ទីតាំងដដែល (សារមន្ទីរជាតិពន្ធុវិទ្យាអូសាកា២០០៧)

ឧទាហរណ៍ជាក់ស្តែង ដែលគេពុំអាចប្រកែកបាន គឺសំណល់សិល្បៈស្ថាបត្យកម្មប្រាសាទមួយ ស្ថិតនៅក្នុងបរិវេណនៃវត្តជើងឯកបច្ចុប្បន្ន ដែលត្រូវបានសាងសង់ឡើងលើទីតាំងចាស់ នៃប្រាសាទបុរាណ ។ ពាក់ព័ន្ធទៅនឹងបូជនីយដ្ឋានខាងលើនេះ គេក៏អាចរកឃើញផ្ទាំងសិលាចារឹកមួយ ព្រមទាំងសសរពេជ្រមួយ ដែលសព្វថ្ងៃនេះត្រូវបានតម្កល់ទុកនៅសារមន្ទីរជាតិ ។ រីឯនៅក្នុងបរិវេណនៃវត្តវិញ យើងឃើញមានគ្រឿងសំអាងប្រាសាទធ្វើអំពីថ្ម ដូចជាផ្ទាំងផ្តែរមួយ ស៊ុមទ្វារ ថ្មអឌ្ឍចន្ទ និងទម្រប់ដំមាមួយចំនួន ។ តាមពិតទៅ ប្រាសាទខាងលើនេះ ដែលត្រូវបានបំផ្លាញទៅនោះ គឺត្រូវបានស្ថាបនាឡើងអំពីឥដ្ឋ ហើយស្ថិតក្នុងរចនាប័ទ្មកំពង់ព្រះ ពោលគឺនៅចុង ស.វទី៧ ដើមទី៨ ។

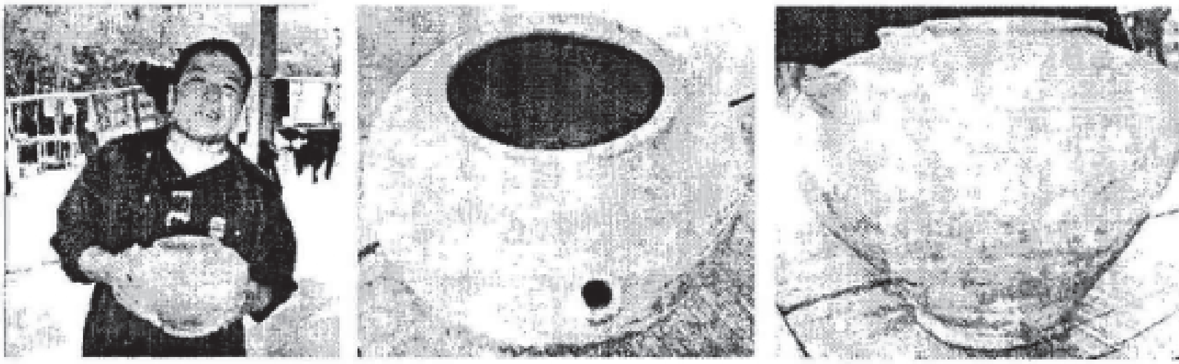

លោក សឹង តា និង កណ្ដៀ បញ្ចុះសពលើកទី២(ម.គ ២០១០)

ខ្លឹមសារនៃផ្ទាំងសិលាចារឹកខាងលើ បានរៀបរាប់អំពីដង្វាយជាស្រែ ខ្ញុំបម្រើ សត្វពាហនៈដូចជា គោ ក្របី ដំរី ព្រមទាំងទុកជាដើម ដល់ព្រះអាទិទេព ដោយនៅខាងចុងនៃសិលាចារឹកមានចារបទបញ្ញត្តិរបស់ព្រះរាជា ដល់ជនណាដែលហ៊ានប៉ះពាល់សម្បត្តិទាំងនោះ ។

ជារួម តាមរយៈការវិភាគសំណល់បុរាណវិទ្យា នៅក្នុងនិងក្រៅបរិវេណនៃវត្តជើងឯក យើងបានឃើញការចាប់ពន្លកដោយ សន្សឹមៗ នៃឫសគល់វប្បធម៌ខ្មែរក្នុងតំបន់ ដែលមានអាយុដ៏ចំណាស់ គឺជាង២០០០ឆ្នាំមកហើយ ។ ដូចនេះ មុននឹងឈានទៅដល់សម័យអង្គរ ដ៏រុងរឿង ភូមិជើងឯក សង្កាត់ជើងឯក ខណ្ឌដង្កោ រាជធានីភ្នំពេញ គឺជាមជ្ឈមណ្ឌលវប្បធម៌មួយដ៏រុងរឿងថ្កុំថ្កើងអស្ចារ្យ ហើយវឌ្ឍនភាពនេះ ក៏អាស្រ័យលើអំណោយផល នៃភូមិសាស្ត្រដែរ ជាពិសេសវត្តមានរបស់បឹងដ៏ធំមួយ ដែលមានប្រភពទឹកតភ្ជាប់ទៅ នឹងទន្លេបាសាក់ តាមរយៈព្រែកមួយ ។

www.elibraryofcambodia.org

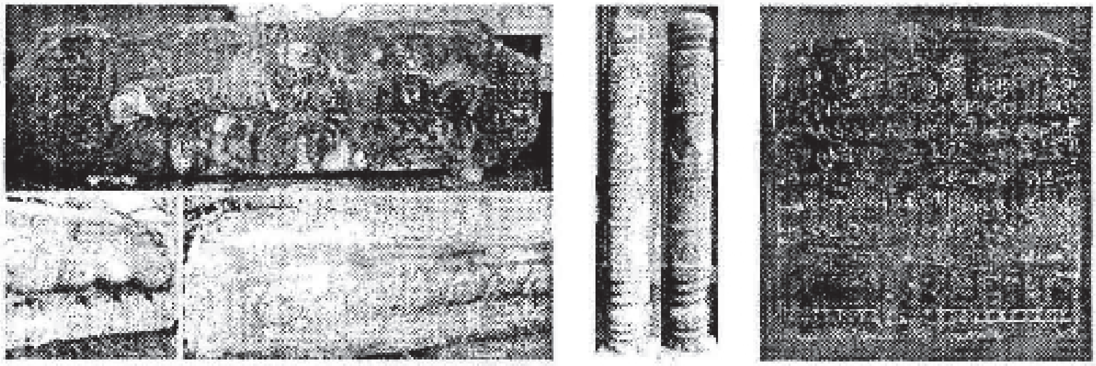

ក្បាច់ផ្តែរកំពូលព្រះ ទម្រទេវរូបវត្តជើងឯក សសរពេជ្រ (សារមន្ទីរជាតិភ្នំពេញ) និង សំណៅផ្តិតនៃផ្ទាំងសិលាចារឹកវត្តជើងឯក ដែលរក្សាទុកនៅសារមន្ទីរជាតិភ្នំពេញ

ម្យ៉ាងវិញទៀតសោត គឺប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រនេះហើយ ដែលជាឆ្អឹងខ្នងសេដ្ឋកិច្ចសម្រាប់ប្រជាជនខ្មែរ នៅក្នុងតំបន់មានការកសាងទីក្រុងភ្នំពេញ នៅស.វទី១៥ ។ តំបន់នេះមិនគ្រាន់តែជាជម្រកត្រីសាច់ ស្រូវអង្ករតែប៉ុណ្ណោះទេ តែប៉ុន្តែ ជាកំពង់ផែសម្រាប់ដឹកទំនិញ ចេញចូលផងដែរ ។

ក្នុងការស្រាវជ្រាវរបស់យើងកាលពីឆ្នាំ ២០០៩-២០១០ ក្នុងបរិវេណនៃទីក្រុងមួយ នៅវត្តជើងឯកខាងលើនេះ យើងក៏បានជួបនូវទួលក្រាលកម្ទេចឥដ្ឋបែបបុរាណអង្គរមួយចំនួន ដែលគ្រាន់តែបានបន្សល់ទុកនូវស្នាមទ្រោណី ព្រមទាំងបំណែកសិរីលិង្គមួយចំនួន ដែលត្រូវបានផលិតឡើងតាំងពីសម័យបុរាណអង្គរ។ ក្រៅពីនោះ យើងក៏បានជួបប្រទះផងដែរនូវឡដុតកុលាលភាជន៍មួយចំនួន និងការលួចជីក ដោយអ្នកគ្មានវិញ្ញាណ។

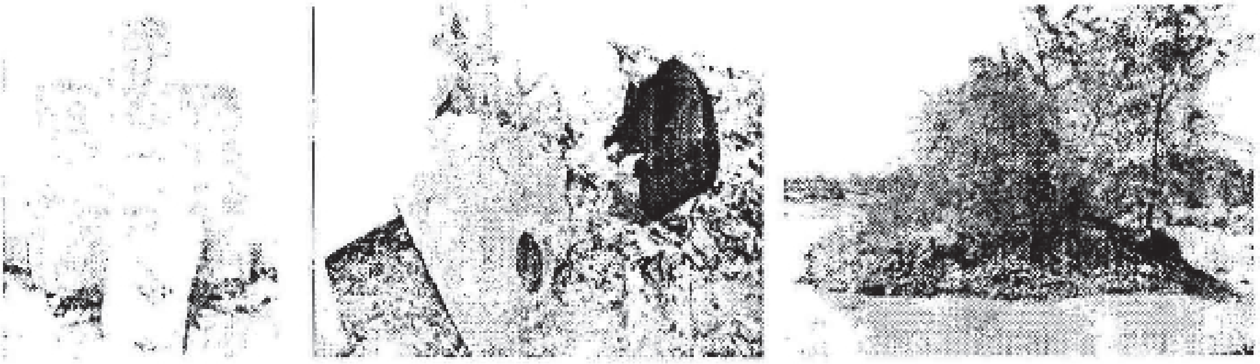

ស្នាមទ្រោណីបុរាណអង្គរនៅតាមទួល និងសំណល់ឡដុតកុលាលភាជន៍ក្នុងបរិវេណវត្តជើងឯក(ម.គ ២០០៩)

ស្របពេលជាមួយគ្នានេះដែរ យើងបានជួបនៅតាមគេហដ្ឋានរបស់អ្នកស្រុកភូមិនូវភាជន៍មួយចំនួន ដែលមិនទាន់បាក់បែកនៅឡើយ គួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍។ ជាទូទៅ ភាជន៍ទាំងនោះត្រូវគេយកទៅលក់នៅឯទីផ្សារទួលទំពូង ដោយចំហរ។

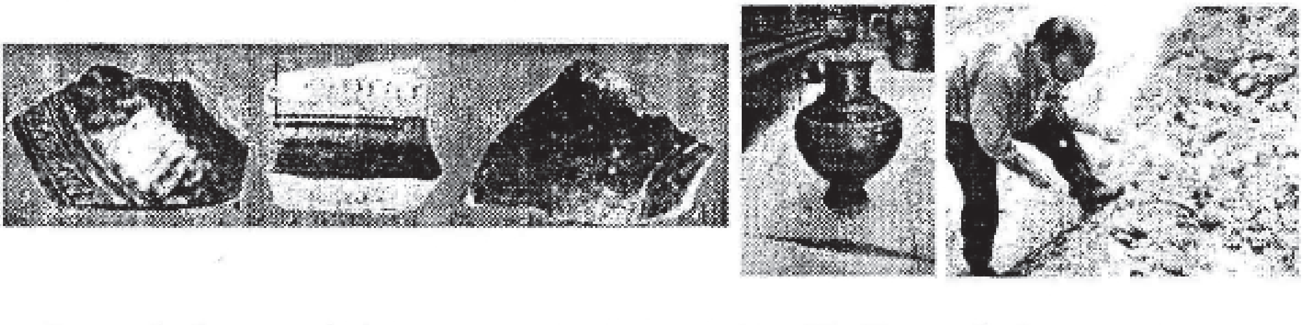

បំណែកភាជន៍សម័យអង្គរ ភាជន៍ដាក់លក់នៅផ្សារទួលទំពូងមកពីតំបន់ជើងឯកនិង ការពិនិត្យបំណែកភាជន៍សម័យក្រោយអង្គរ(ថត ២០០៩)

www.elibraryofcambodia.org

ខ. ព្រឹត្តិការណ៍មួយចំនួន មុនស.វទី២០

១- កំពង់ផែភ្នំពេញ ក្នុងបរិបទវប្បធម៌ខ្មែរ

សម័យប្រវត្តិសាស្ត្រនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាដំបូងបង្អស់ គឺហ្វូណន ដែលចាប់បដិសន្ធិឡើង ដោយឥណ្ឌូបនីយកម្ម តាមរយៈពាណិជ្ជអន្តរជាតិ ។ ដូច្នេះហើយបានជាយើង មានការលេចធ្លោឡើងនូវបុរីជាច្រើនដែលជាកំពង់ផែសមុទ្រ ។ យោងតាមកំណត់ហេតុចិនសម្រាប់ទាំងនេះ ដែលសព្វថ្ងៃភាគច្រើនស្ថិតនៅក្នុងដែនដីសណ្ដកម្ពុជា ក្នុងឈូងសមុទ្រសៀម និងជ្រោយមលាយូ ជាតំបន់ដែនដីគោក ។ បេសកទូតចិន កាំង ថៃ និង ឈូ ជិន បានរៀបរាប់ឈ្មោះមួយចំនួនដូចជា ទុន ស៊ុន ជាដើម នៅជ្រោយម៉ាឡេ ដែលជាតំបន់ឆ្លងកាត់ទៅកាន់ប្រទេសឥណ្ឌា ។ យ៉ាងណាមិញ គេក៏បានជួបកំពង់ផែសមុទ្រ មួយទៀតនៅអូរកែវ កម្ពុជាក្រោមដែរ ។

មានភស្តុតាងជាច្រើនបង្ហាញថា នគរភ្នំបានលាតសន្ធឹងលើអាណាខេត្ត ដែលស្ថិតក្នុងភូមិភាគខាងត្បូងនៃប្រទេសបច្ចុប្បន្នផងដែរ ដូចជាខេត្តនគរស្រីធម្មរាជា, សង្ខ្លា, សុរាត, យ៉ាឡា, បាត្តានី ជាដើម ដែលស្ថិតនៅក្នុងឈូងសមុទ្រសៀមសព្វថ្ងៃនេះ ។ សូមបញ្ជាក់ផងដែរថា ក្នុងកំណត់ហេតុចិនបុរាណខាងលើនេះក៏មានការអះអាងថា ខ្មែរនាដើមវសតវត្សទី៣ ក៏មាននាវាចរណ៍ចម្បាំងផងដែរ ហើយរហូតដល់រជ្ជកាលព្រះបាទសុរិយាវរ្ម័នទី១ ស.តទី១១ ស្ថានភាពនេះក៏មិនទាន់ប្រែប្រួលដែរ ។

អេកភាពនៃនាវាចរណ៍ខ្មែរដែលជាប្រភពនៃវឌ្ឍនភាពនៃវប្បធម៌-អារ្យធម៌ ខ្មែរ តាមរយៈពាណិជ្ជកម្មអន្តរជាតិត្រូវបានផ្ដើមឡើង ដោយការកាន់កាប់តំបន់ឈូង សមុទ្រទាំងនោះ ពីសំណាក់ប្រទេសសៀម នៅសតវត្សទី១៣-១៤ និងប្រទេសវៀតណាមចាប់តាំងពីសតវត្សទី១៧ ។ គឺក្នុងបរិបទនេះហើយ ទើបមានការស្ថាបនាកំពង់ផែកំពង់សោម ដើម្បីផ្សារភ្ជាប់ និងសមុទ្រវិញ ក្រោយពីឯករាជ្យ ។

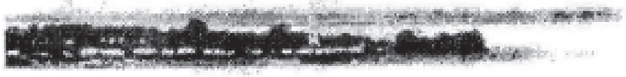

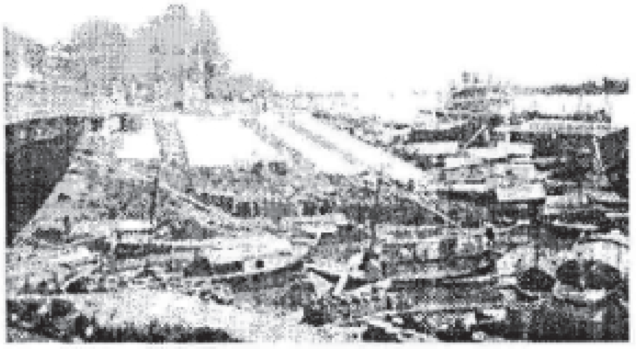

ទិដ្ឋភាពមាត់ទន្លេនាចុងស.វទី ១៩ (អាដមីរ៉ាល់ បូណា) បណ្ណាល័យខេត្តអាឡុំាងសុង(ប.គ ១៨៧៨) និង ឆ្នាំ ១៩២៩ (ឯកសារ Ch. Robequain)

កុំភ្លេចថា ផ្លូវទឹកក្នុងវប្បធម៌ខ្មែរ រមែងតែដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ខាងវិស័យសេដ្ឋកិច្ច ក៏ដូចជាជំនឿសាសនា ឬទេវកថាអាយ ។ អត្ថបទរឿងព្រេងបុរាណមួយចំនួនបានឱ្យដឹងថា ដូចករណីទីក្រុងរដ្ឋដែលត្រូវបានសាងសង់ឡើងក្បែរទីប្រសព្វគ្នានៃ ដងស្ទឹងពីរដែលគេប្រៀបទៅនឹងស្ដេចនាគ ឈ្មោល និងស្ដេចនាគញី ពោលគឺ ដងនិងតួលែន និងសៀមរាប ទីក្រុងភ្នំពេញ ក៏ដូច្នោះដែរ ។

ទីក្រុងនេះត្រូវបានកសាងឡើងនៅទីប្រសព្វគ្នានៃដងទន្លេបី គឺទន្លេបាសាក់ ទន្លេសាប និងទន្លេមេគង្គ ដែលជាហេតុនាំឱ្យទីក្រុងនេះ ប្រកបដោយលក្ខណៈពិសិដ្ឋអស្ចារ្យ ក្នុងសម័យអង្គរ ។ ជាការពិតណាស់ តាមប្រពៃណីខ្មែរ ទីតាំងខ្លះមានឈ្មោះល្បីល្បាញនូវគ្នារ ក៏ដោយសារតែមានបារមីកាន់ដ៏វិសេសវិសាល ។ យ៉ាងណាមិញ ស្ថានភាពនៃទីតាំង នៃរាជធានីភ្នំពេញជាពិសេសនៅម្ដុំវត្តឧណ្ណាលោម ដែលធ្លាប់ជាទីតាំងនៃប្រាសាទថ្មមួយ នាសតវត្សទី១០ មុនការសាងសង់ព្រះបរមរាជវាំង ។

ទោះបីជាបច្ចុប្បន្នភាពមានការអភិវឌ្ឍគ្រប់វិស័យ ជាពិសេសផ្នែកសំណង់ស្ថាបត្យកម្មគ្រប់ប្រភេទ ដែលធ្វើឱ្យទីក្រុងភ្នំពេញផ្លាស់ប្ដូរមុខមាត់ ព្រោះបានក្លាយទៅជាទីក្រុងទំនើបដ៏ល្អបវរមួយក្នុងចំណោមទីក្រុង ទំនើបក្នុងភូមិភាគអាស៊ីអាគ្នេយ៍យើងនេះ ក៏ដោយសារស្ថានភាពនេះមិនអាចធ្វើឱ្យគេមើលរំលងទីតាំងដ៏វិសេសវិសាល របស់ទីក្រុងនេះដែរ ។

www.elibraryofcambodia.org

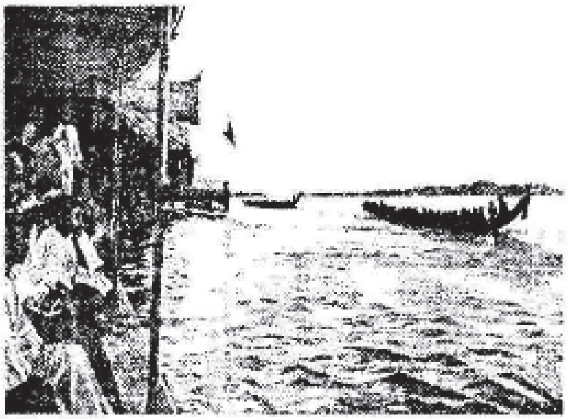

ផែនៅមុខព្រះបរមរាជវាំងក្នុងពេលបុណ្យអុំទូកឯកសារបារាំង មុនឆ្នាំ ១៩៣០

ដូចពោលខាងលើស្រេចនៅត្រង់ទន្លេចតុមុខ ទីប្រសព្វនៃទន្លេធំ និងទន្លេសាប ទីក្រុងភ្នំពេញគឺជាអំណោយរបស់ដងទន្លេ ទាំងនោះ ដែលជាប្រភពនៃការរីកដុះដាល ពោលគឺវឌ្ឍនភាព ។ មិនដូច្នេះ ម្តេចក៏ការសហគមន៍រស់នៅយ៉ាងកុះករនៅក្នុងតំបន់នេះតាំងពីសម័យមុនប្រវត្តិសាស្ត្ររហូតដល់បច្ចុប្បន្នភាព ដោយបានឆ្លងកាត់នូវដំណាក់កាលផ្សេងៗនៃការវិវត្តន៍ ដូចជាសម័យអង្គរជាដើម ។ មុនសតវត្សទី ១៥ ពេលដែលព្រះបាទពញាយ៉ាត យាងមកកសាងរាជធានីភ្នំពេញ ហាក់បីដូចជាគេពុំទាន់ឃើញមានកំពង់ផែទន្លេ ដើម្បីបញ្ជាក់អំពីសកម្មភាពនៃវិស័យសេដ្ឋកិច្ចនៅក្នុងទីតាំងនេះ ទោះបីជាមានសហគមន៍មនុស្សរស់នៅរួចហើយក៏ដោយ ។

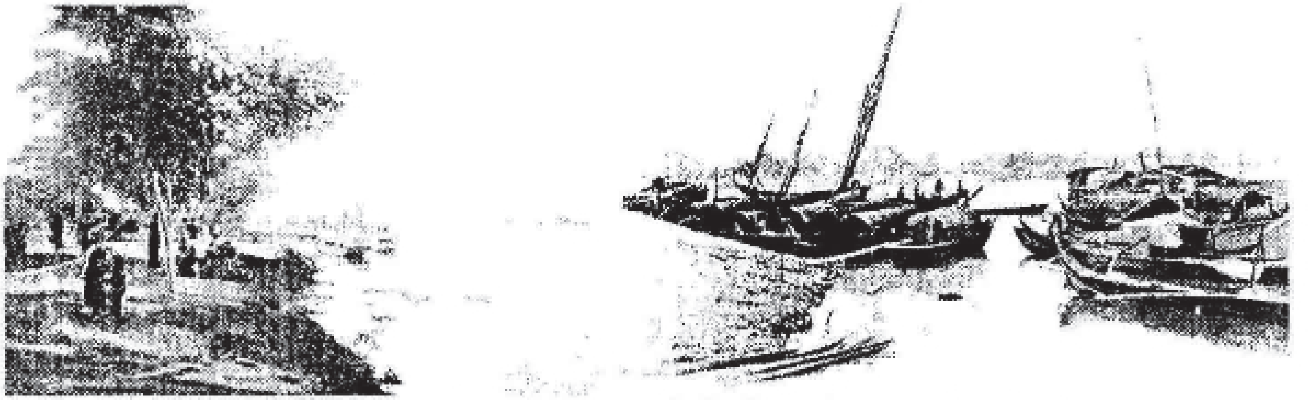

កំពង់ផែនៅជិតព្រះបរមរាជវាំងដោយមានវត្តមានរបស់កប៉ាល់ជំនួញបារាំងឯកសារបារាំង មុនឆ្នាំ ១៩៣០

ថ្មីៗនេះក្រោយពីការឃើញនូវឡដុតកុលាលភាជន៍ ជាច្រើននៅសល់នៅតំបន់ជើងឯក ទើបយើងដឹងថា ខ្មែរពិតជាបានធ្វើការប្រើប្រាស់ផ្លូវគមនាគមន៍ផ្លូវគោក និងផ្លូវទឹក ដែលមានផែមួយចំនួន នៅតាមដងទន្លេរួចមកហើយ ដោយសារខ្វះព័ត៌មានច្បាស់ពីព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរ យើងពិបាកនឹងសន្និដ្ឋាន បានច្បាស់អំពីតួនាទីនៃកំពង់ផែទាំងនោះ និងសកម្មភាពរបស់វាក្នុងវិស័យសេដ្ឋកិច្ច ។ វត្តមាននៃចំណោតទូកកុះករនៅមុខព្រះបរមរាជវាំងចុងសតវត្សទី១៩ ដើមសតវត្សទី២០នោះ ធ្វើឱ្យយើងសន្និដ្ឋានថា ការប្រើប្រាស់ទីតាំងនេះមិនមែនជាការថ្មីនោះ ជាពិសេសនៅសម័យអាណាព្យាបាលនោះឡើយ ដែលបារាំងទើបមកដល់ទីក្រុងភ្នំពេញ ។ ចំពោះយើងយល់ថា មានកំពង់ផែនៅទីនោះរួចហើយមុនសម័យអាណានិគម ។

រួចសម័យបុរាណវត្តមានរបស់ផ្លូវគោក និងទឹកទាំងនោះ គឺជាយុទ្ធសាស្ត្រយោធាដ៏សំខាន់មួយ ដើម្បីអភិវឌ្ឍន៍សង្គម វប្បធម៌ ជាពិសេសខាងវិស័យពាណិជ្ជកម្មក្នុងប្រទេស និងក្រៅប្រទេស ដូចជាការដឹកកុលាលភាជន៍ ដែលជាផលិតកម្មអាយ ទៅកាន់ខេត្តផ្សេងៗ ព្រះរាជធានី អង្គរបុរី ឬចេនឡាទៅកាន់តំបន់នេះជាដើម ។ បើនិយាយម្យ៉ាងនូវគមនាគមន៍ទាំងនោះ គឺជាមូលដ្ឋានដ៏មានសក្តានុពលសម្រាប់ផ្លាស់ប្តូរទំនិញ និងវប្បធម៌ ។ កុំភ្លេចថា តំបន់រាជធានីភ្នំពេញ បានទទួលឥទ្ធិពលមកពីក្រៅតាមសម័យកាលនីមួយៗនៃដំណើរប្រវត្តិសាស្ត្រ យ៉ាងប្រាកដ ។

www.elibraryofcambodia.org

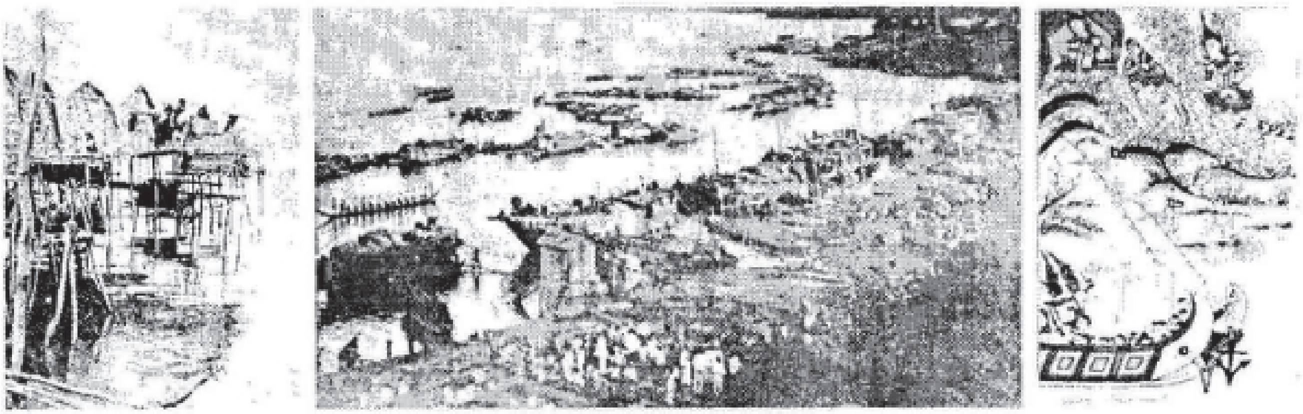

ភូមិនេសាទនៅទន្លេសាបឯកសារបារាំងមុនឆ្នាំ ១៩៣០, បុណ្យអុំទូក និង គំនូរពណ៌រឿងព្រេងខ្មែរបង្ហាញពីទូក ចុងស.វទី ១៩ ដើមស.វទី ២០

ដោយហេតុថា តាមរបាយការណ៍នាសម័យអាណាព្យាបាលបារាំង យើងក៏ដឹងទៀតថា ទីក្រុងភ្នំពេញបានក្លាយទៅជាកំពង់ផែពាណិជ្ជកម្មអន្តរជាតិ ដ៏សំខាន់មួយ ។ ហើយស្ថានភាពនេះត្រូវបានបន្តរហូតដល់បច្ចុប្បន្នភាព យ៉ាងមមាញឹក តែនៅក្បែរស្ពានជ្រោយចង្វារទៅវិញ ។

២- ចារឹកនៃសន្ធិសញ្ញាបារាំង - សៀម ឆ្នាំ១៩០៧ នៅវត្តភ្នំ

នៅថ្ងៃទី ១៥ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩០៧ ដែលត្រូវនឹងថ្ងៃ២កើត ខែផល្គុន ឆ្នាំមមី អដ្ឋស័ក ចុល្លសករាជ ១២៦៨ គឺជាថ្ងៃប្រវត្តិសាស្ត្រសម្រាប់ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា និងប្រជាជនខ្មែរទាំងអស់ដែលមានព្រះបាទសម្តេចព្រះស៊ីសុវត្ថិជាប្រមុខដឹកនាំ ដោយហេតុថា សៀមបានប្រគល់សងមកព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាវិញនូវខេត្ត៣ គឺបាត់ដំបង សិរីសោភ័ណ្ឌ និងខេត្តសៀមរាប ដែលខ្លួនបានរឹបអូសដោយកម្លាំងទ័ពឈ្លានពានពីមុន ។

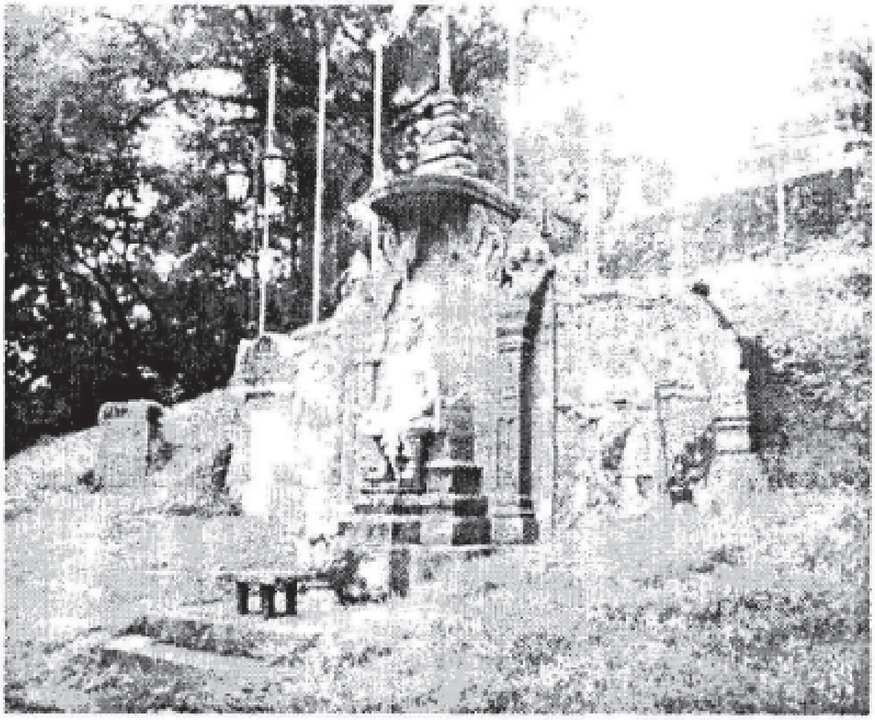

ព្រះបាទសម្តេចព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិគង់មរសងខាងដោយស្ត្រីពាក់និងពលរដ្ឋម្នាក់នៅវត្តភ្នំ(ម.ត ២០១១)

www.elibraryofcambodia.org

ព្រឹត្តការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រនេះដែលត្រូវចារនៅវត្តភ្នំលើផ្ទាំងថ្មកម្រាស់ ៥ជ្រុងទ្រវែង លាបពណ៌ដោយក្បូរក្បាច់ គឺជាសញ្ញានៃជោគជ័យដ៏ត្រចះត្រចង់របស់នយោបាយបារាំង នៅកម្ពុជាក៏មែនពិត ក៏ប៉ុន្តែគឺជានិមិត្តរូបនៃការរួបរួមគ្នាជាធ្លុងមួយរបស់ប្រជារាស្ត្រខ្មែរជុំវិញព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ក្នុងការទាមទារឲ្យបារាំងរក្សាបូរណភាពទឹកដីខ្មែរ ដោយបង្ខំឲ្យសៀមសងអាណាខេត្តខ្មែរទាំងនោះ ដែលត្រូវបានផ្តាច់ចេញពីមាតុភូមិតាំងតែពញាអភ័យធិបេស បែនក្នុងឆ្នាំ១៧៩៤ ។

ដើម្បីរំលឹកព្រឹត្តការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏សំខាន់នេះ អាជ្ញាធរបារាំងនាពេលនោះ បានសាងសង់នូវវិមានអនុស្សាវរីយ៍មួយនៅចង្កេះភ្នំដូនពេញ (វត្តភ្នំ) ទិសខាងត្បូងជាប់នាឡិកាវត្តភ្នំ ដែលជារូបមានរូបសំណាកសំរិទ្ធិតំណាងឲ្យព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិសោយរាជ្យក្រុងកម្ពុជាធិបតីនាជំនាន់នោះ អមដោយខាងឆ្វេងនារី ៣នាក់, និងខាងស្តាំពលបម្រើរជើងម្នាក់ធ្វើវន្ទនាការយ៉ាងសង្ហារ ។ រូបសំណាកព្រះបាទសម្តេចព្រះស៊ីសុវត្ថិ ត្រូវបានស្ថាបនាឲ្យទ្រង់ប្រថាប់លើរាជបល្ល័ង្កក្រោមស្វេតឆត្រ និងទ្រង់គ្រឿងអប្ករព្រះស្ត្រក្នុងឋានៈជាស្តេចកំពុងសោយរាជ្យ ។ នៅទីនេះព្រះបរមរាជវាំងតំណាងដោយសសរស្តម្ភពីរ ដែលពីលើលម្អដោយនាគក្បាលបីប្រាំងមួយៗផង ។ នារីទាំងបីនាក់នោះមានរូបរាងល្អពាក់មកុដ និងស្លៀកពាក់ខុសៗគ្នា តែតាមរបៀបបែបបុរាណសុទ្ធសាធ មិនខុសពីស្រីទេពអប្សរនៅអង្គរវត្តទេ ហើយលើដៃកាន់ពានមួយ គឺតំណាងឲ្យខេត្តខ្មែរទាំងនោះ ដែលត្រូវបានប្រគល់សងមកខ្មែរវិញ ។

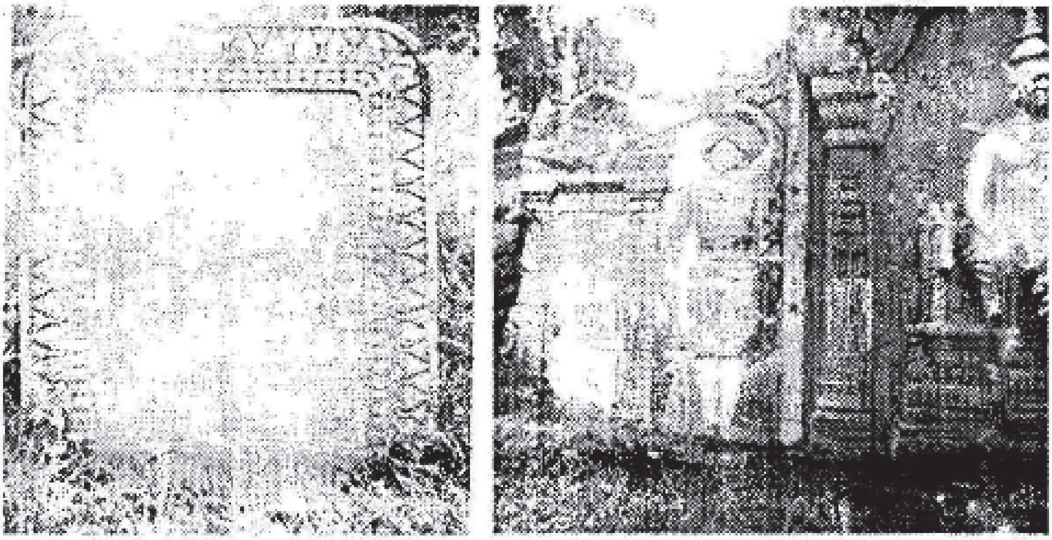

សិលាចារឹកផ្នែកជាភាសាបារាំង(ប.ឌ ២០១១)

អ្វីដែលគួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍ គឺនៅលើពាននៃនារីទី១ គេឃើញមានរូបសំណាកមួយតំណាងឲ្យប្រាសាទព្រះវិហារដែលក្នុងសម័យនោះស្ថិតក្នុងខេត្តសៀមរាប ។ នារីពីរនាក់ទៀតដែលឈរបន្ទាប់ពីនារីទី១ គឺតំណាងឲ្យខេត្តបាត់ដំបង និងសិរីសោភ័ណ ។ ខុសពីនារីទី១ ដែលពាក់មកុដបី ខ្លួនទទេ ពួកគេពាក់មកុដកំពូលបួយរាងស្រួចដូចចេតិយ ហើយពាក់អាវ និងស្លៀកសំពត់ដូចជាស្ត្រីស្ទំ ។ នៅលើជើងពានរបស់នារីទី២ គេឃើញរោងចង់ក្រា រីឯនៅលើជើងពានទី៣ មានតម្កល់ក្លងដែលជាប៉ព្ទង់ហានត្រូបដាក់ឯកសារ ។

ការបោះតវីលោបផលិតរូបចម្លាក់នារីទាំងបីនាក់នោះ រាជរដ្ឋាភិបាលបារាំងចង់បង្ហាញថា ពួកគេកំពុងថ្វាយបូរណភាពទឹកដីនៃខេត្តទាំង៣ ដែលតំណាងដោយស្ត្រីទាំងបីនាក់ឲ្យស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ព្រះមហាក្សត្រព្រះបាទសម្តេចព្រះស៊ីសុវត្ថិវិញ ។ ដូច្នេះ បានជាស្ត្រីទាំងបីនេះកាន់យកខេត្តទាំង៣ថ្វាយព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ដែលជាម្ចាស់ទឹកម្ចាស់ដីរបស់កម្ពុជរដ្ឋវិញ ដោយមានទឹកមុខញញឹមញញែម ហើយកាយវិការទន់ភ្លន់ស្រគត់ស្រគំ ។

គួរកត់សម្គាល់ផងដែរថា នៅខាងក្រោមចម្លាក់មួយតំណាងទង់ជាតិបារាំង គេឃើញឆ្លាក់ជាអក្សរបារាំងថា Traité franco - siamois du 15 Mars 1907 Battambong, Siemriap, Sisophon" ដែលមានន័យជាភាសាខ្មែរថា " សន្ធិសញ្ញាបារាំង-សៀមចុះថ្ងៃទី១៥ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩០៧ ខេត្តបាត់ដំបង សៀមរាប ស៊ីសុផុន" ។

www.elibraryofcambodia.org

ម្យ៉ាងវិញទៀត គេក៏សង្កេតឃើញនៅទាំងសងខាងនៃរូបសំណាកមាននូវសិលាចារឹក ២ផ្ទាំងទៀត ។ ផ្ទាំងខាងឆ្វេងដែលសរសេរជាភាសាបារាំង ។ រីឯផ្ទាំងខាងស្ដាំជាភាសាខ្មែរ ដែលពាក់ព័ន្ធទៅនឹងប្រវត្តិនៃការសាងសង់វិមានអនុស្សាវរីយ៍ នៃការវិលត្រឡប់មកកម្ពុជាវិញនូវខេត្តបាត់ដំបង សិរីសោភ័ណ្ឌ និងសៀមរាប ។ ខ្លឹមសារដើមមានដូចទៅ :

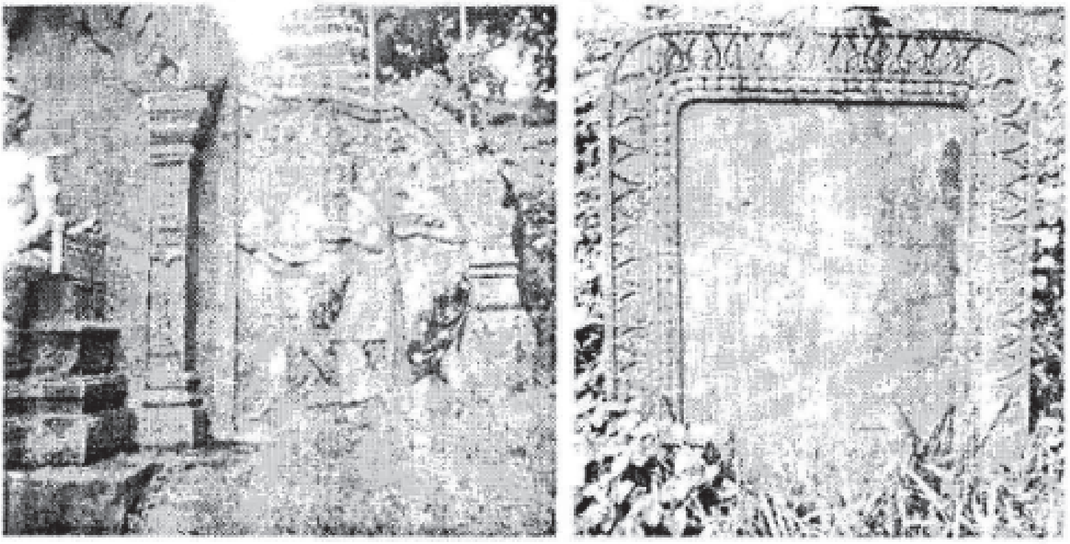

សិលាចារឹកផ្នែកជាភាសាខ្មែរ(ម.ត ២០១១)

តេជៈព្រះគុណ

ប្រតិគូរ៉ាត៍ របស់ក្រុងបារាំងសែសដែលជួយទំនុកបំរុងក្រុងកម្ពុជាធិបី

ព្រះបាទសម្ដេច ព្រះស៊ីសុវត្ថិ ចមចក្រពង្សព្រះទៅក្រុងកម្ពុជាធិបីទ្រង់ព្រះសូតនៅថ្ងៃអង្គារ ១២រោច ខែស្រាពណ៍ឆ្នាំជូត ទោស័ក្ក ចុល្លស័ករាជ ១២០២ គឺខែអ៊ូតសិបតម្ប គ្រិស្តសករាជ ១៨៤០ ទ្រង់សោយរាជសម្បត្តិនៅថ្ងៃអាទិត្យ ១០កើតខែពិសាខ ឆ្នាំរោង ឆស័ក្ក ចុល្លស័ករាជ១២៦៦ គឺ២៥ខែអាវ្រិល គ្រិស្តសករាជ១៩០៥ ។

ទ្រង់ទទួលខេត្តដែនដីបាត់ដំបងសៀមរាប និងសិរីសោភ័ណជារបស់ខេត្តខ្មែរពីដើមហើយសៀមយកពោះឲ្យមកជារបស់ព្រះរាជអាណាចក្រក្រុងកម្ពុជាធិបីដោយអំណាយសញ្ញាក្រៅគេរវាងរាជការបារាំងសែស និងរាជការសៀមពីថ្ងៃ២កើតខែផល្គុនឆ្នាំមមី អដ្ឋស័ក្ក ចុល្លសករាជ ១២៦៨ គឺ១៥ខែម៉ាស្ស គ្រិស្តសករាជ១៩០៧ ។

ក្នុងរាជការ

លោកអាវម៉ង់ ប្បាសិយ៉េរ ជាប្រេស៊ីដង់ស៊ុបរេវ៉ង់បារាំងសែស

លោក ពីស៊ុងជាសេនាបតី ក្រសួងពាងប្រទេស

លោកមីយ៉េស ឡាក្រវ៉ ជាសេនាបតីក្រសួងកូឡូនី

លោក ប៉ូលបូ ជាគួវេរណើរយេណេរ៉ាល់នៃឥណ្ឌូចិន

លោក ប៉ូលល្វស ជារេស៊ីដង់ស៊ុបេរីយើក្នុងក្រុងកម្ពុជាធិបី ។

បានធ្វើបុណ្យឆ្លង

ក្នុងឆ្នាំរក សំរិទ្ធិស័ក្ក ចុល្លស័ករាជ ១២៧០ គ្រិស្តសករាជ ១៩០៨

ក្នុងរាជការ

លោកអងតូនី ក្លូប៊ីគូវស្គី ជាគួវេរណើរ យេណេរ៉ាល់ នៃឥណ្ឌូចិន " ។

www.elibraryofcambodia.org

៣- ប្រវត្តិបឹងតេជោមុនការសាងសង់ផ្សារថ្មី

ទំព័រប្រវត្តិសាស្ត្រ បានឱ្យដឹងថា មូលហេតុដែលបណ្តាលឱ្យព្រះបាទពញាយ៉ាតបានយាងចាកចេញពីព្រះរាជធានីអង្គរ គឺបណ្តាលមកពីកត្តាសង្គ្រាមមិនឈប់ឈររវាងខ្មែរ និងសៀម ដែលបាននាំមកនូវមហន្តរាយគ្រប់បែបយ៉ាងទាំងអស់។ ដោយហេតុថា នាសម័យនោះប្រទេសសៀម ដែលទើបតែត្រូវបានបង្កើតឡើង បានបើកការវាយលុកមិនឈប់ឈរលើព្រះរាជនគរខ្មែរ ក្នុងបំណងយកស្រុកខ្មែរធ្វើជាស្រុកចំណុះរបស់ខ្លួន។

ពេលយាងមកដល់តំបន់មួយដែលត្រូវប្រែក្លាយទៅជាព្រះរាជធានីភ្នំពេញសព្វថ្ងៃ ព្រះអង្គបានត្រាស់បង្គាប់ហៅឧកញ្ញាពញាតេជោឱ្យជីកដី នៅត្រង់កន្លែងផ្សារថ្មីបច្ចុប្បន្ន ដើម្បីយកទៅលប់អូរ ស្ទឹង ដែលឋិតនៅជុំវិញវត្តភ្នំ។ ការដែលជីកកកាយដីយ៉ាងជ្រៅ បានធ្វើឱ្យទីតាំងនេះបានក្លាយទៅជាបឹងមួយដ៏ធំ ជាពិសេសនៅរដូវវស្សា ដែលទឹកភ្លៀងហូរចូលយ៉ាងខ្លាំងក្លាក្នុងរណ្តៅនេះ។

បន្ទាប់មកទៀត នៅសម័យអាណាព្យាបាលបារាំង បឹងតេជោខាងលើត្រូវបានគេលប់ ដើម្បីយកទីធ្លាសាងសង់ផ្សារថ្មីសព្វថ្ងៃនេះ។

រូបភាព ១-២ ៖ ទិដ្ឋភាពផ្សារថ្មី (វិច្ឆិកា ២០១៣)

ថ្មីៗនេះរាជរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ ទើបតែបានទទួលជំនួយជាថវិកាពីប្រទេសបារាំង ដើម្បីជួសជុលផ្សារថ្មីឡើងវិញ ហើយការជួសជុលនេះត្រូវបានបញ្ចប់ជាស្ថាពរនៅឆ្នាំ ២០១១។ វត្ថុបំណងនៃផែនការនេះ គឺដើម្បីសោភណ្ឌភាពរបស់រាជធានី និងសុវត្ថិភាពរបស់អាជីវករ និងប្រជាពលរដ្ឋ ដែលមកកាន់ទីនេះ ដែលជាបេះដូងសេដ្ឋកិច្ចជាតិ។

សំណង់ស្ថាបត្យកម្មតាំងពីសម័យអាណាព្យាបាលបារាំងនេះ ក្រោយពីបានទទួលការជួសជុលរួច បានរំលេចឡើងនូវសោភណ្ឌភាពប្លែក ដើមមួយកម្រិតទៀត ដោយរក្សាទុកទាំងរចនាបថលក្ខណៈដើមទាំងស្រុងដូចដែលបានលើកក្នុងគម្រោង។

តើផ្សារថ្មីមានប្រវត្តិយ៉ាងដូចម្តេចដែរ

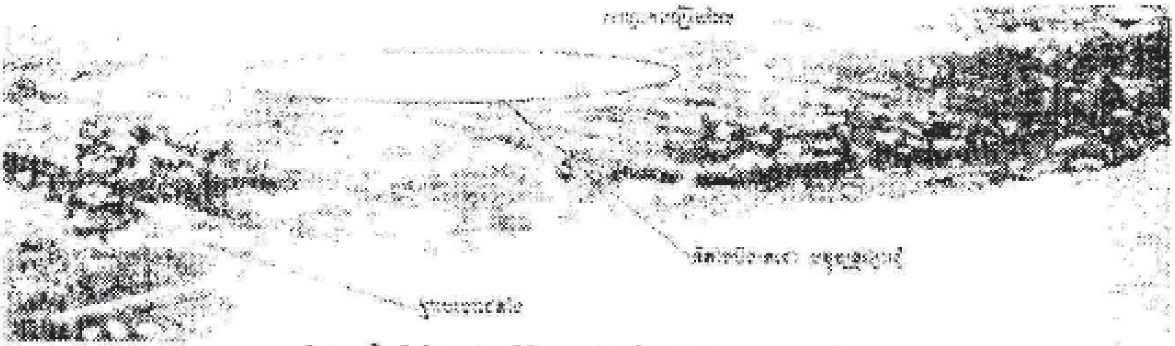

ទិដ្ឋភាពនៃទីតាំងរាជធានីភ្នំពេញរាងឆ្នាំ ១៩២៨ (ឯកសារបារាំង)

www.elibraryofcambodia.org

សូមជម្រាបយ៉ាងខ្លីថា ផ្សារថ្មីនេះ ត្រូវបានសាងសង់ឡើងនៅឆ្នាំ ១៩២៨ ក្នុងសម័យមួយដែលខ្មែរស្ថិតក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង ពោលគឺមានអាយុកាលជិត ៨៣ឆ្នាំហើយ នៅលើទីតាំងបឹងតេជោ (សូមមើលរូប) ដែលឥឡូវនេះ បានលុបបាត់ទៅហើយដូចរូបភាពខាងលើនេះជាភស្តុតាង។

ទាំងនេះសឲ្យឃើញថា ទីក្រុងភ្នំពេញដែលជាព្រះរាជធានីយើងពីសម័យកាលមួយ ទៅសម័យកាលមួយទៀតបានមានការវិវត្តមិនឈប់ឈរជាវិជ្ជមាន គួរឲ្យមោទនជាទីបំផុត។

៤- កំពង់ផែភ្នំពេញ និងដង្ហើមសេដ្ឋកិច្ចជាតិ តាមរយៈការរកឃើញយុថ្កាយក្សនាសម័យ លន់ ណុល

ទំព័រប្រវត្តិសាស្ត្របានឲ្យដឹងថា ផ្លូវទឹករួមមានដងទន្លេមេគង្គ ទន្លេសាប និងទន្លេចតុមុខ ឬក៏រឹងប្លូទាំងឡាយ មិនគ្រាន់តែជាបេះដូងនៃប្រទេសជាតិខ្មែរតែប៉ុណ្ណោះទេ តែក៏ជាដង្ហើមសេដ្ឋកិច្ច និងនយោបាយផងដែរ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ការគ្រប់គ្រងប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រតាមរយៈការជីកព្រែក ប្រឡាយទឹក និងការសាងសង់កំពង់ផែអន្តរជាតិសម្រាប់ដឹកជញ្ជូនទំនិញក្នុងការរកស៊ីជួញដូរ បាននាំខ្មែរទៅកាន់វឌ្ឍនភាពដ៏ឧត្តុង្គឧត្តមនាសម័យអង្គរ។

ជាក់ស្តែងពីអតីតកាលដ៏យូរលង់ក៏ដូចសម័យទំនើប ទើបឈានដល់នេះ ដោយឆ្លងកាត់សម័យសង្គ្រាមក្នុងទសវត្ស ១៩៧០ បណ្តាលមកពីរដ្ឋប្រហារ លន់ ណុល ផ្លូវទឹកកម្ពុជានៅតែរក្សាបាននូវនាទីចម្បងរបស់ខ្លួនដដែរ។ វត្តមានរបស់យុថ្កាដ៏ធំមួយនៅទន្លេចតុមុខមិនឆ្ងាយប៉ុន្មានពីកំពង់ផែរាជធានីភ្នំពេញបច្ចុប្បន្ន ដែលជាផ្នែកមួយនៃទន្លេមេគង្គ និងទន្លេសាប បានបង្ហាញនូវអាទិភាពនៃផ្លូវទឹកខ្មែរ។

ទន្ទឹមនឹងនេះ កិត្យានុភាពនៃវិស័យគមនាគមន៍តាមផ្លូវទឹក ក៏ជាកត្តាអវិជ្ជមានអាចនាំមកនូវការបង្កើតបង្ហាញនូវគ្រប់មធ្យោបាយដឹកជញ្ជូន ព្រមទាំងវិស័យសេដ្ឋកិច្ចផងដែរ ដោយហេតុថា ក្នុងសម័យសង្គ្រាម ជានិច្ចកាល គេរមែងតែប៉ងប្រាថ្នាផ្តាច់ជីវិតសេដ្ឋកិច្ចនយោបាយរបស់គូបដិបក្ខ ដូចករណីយុថ្កាខាងលើនេះ ក៏ជាភស្តុតាងបង្ហាញនូវភាពហោរហៅស៊ីសាច់ហុតឈាមគ្នានាពេលកន្លងមក។

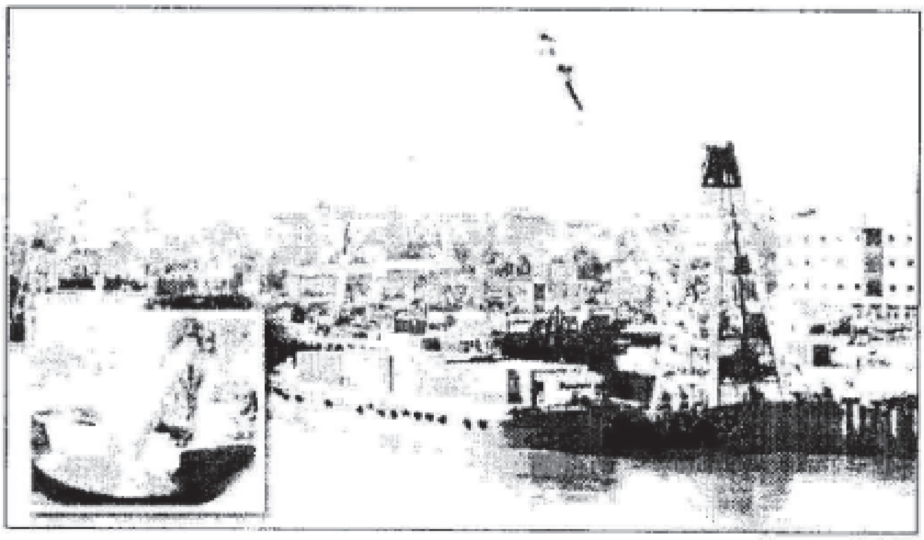

កំពង់ផែភ្នំពេញបច្ចុប្បន្ន(ម.ត ២០១២)

កាលពីពាក់កណ្តាលខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០១២ កន្លងទៅនេះ មានយុថ្កាដ៏ធំមួយធ្វើអំពីលោហធាតុត្រូវបានរកឃើញនៅក្នុងទន្លេចតុមុខ ដោយអ្នកនេសាទខ្មែរឥស្លាមម្នាក់ឈ្មោះ ម៉ាត់ត្រើយ។ សព្វថ្ងៃ ឧបករណ៍សម្រាប់ចតកប៉ាល់ដ៏ធំសម្បើមនេះ ដែលពុំធ្លាប់ជួបប្រទះក្នុងប្រទេសកម្ពុជាពីមុនមក ត្រូវបានរក្សាទុកជាសម្បត្តិជាតិក្នុងបរិវេណវត្តប្រជុំសាគរ ហៅវត្តថ្មី នៅសង្កាត់ជ្រោយចង្វា ខណ្ឌឫស្សីកែវ រាជធានីភ្នំពេញ។

www.elibraryofcambodia.org

សូមជម្រាបថា យុថ្កាយក្សខាងលើនេះមានប្រវែង ៥ម៉ែត្រ ទទឹងស្លាបប្រវែង ៣ម៉ែត្រ និងទម្ងន់មិនតិចជាង ៥តោននោះទេ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត វាក៏មានច្រវាក់មួយយ៉ាងវែងមាន ២៥កង ហើយក្នុងមួយកងៗមានទម្ងន់ ២០គីឡូក្រាម។ ថ្វីត្បិតតែស្ថិតក្នុងបាតទន្លេចតុមុខ ឬទន្លេមុខ៤ ជាច្រើនទសវត្សក្តី ក៏យុថ្កានេះមិនបានរេចរិលឡើយ គឺរក្សាបាននូវលក្ខណៈដើមរបស់វាស្ទើរតែទាំងស្រុងគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍។ ការរកឃើញនូវយុថ្កាដ៏ធំខាងលើ ដែលស្ថិតមិនឆ្ងាយប៉ុន្មានពីព្រះបរមរាជវាំង ដែលពីដើមធ្លាប់មានកំពង់ផែអន្តរជាតិក្បែរនោះ តម្រូវឱ្យយើងរំលឹកឡើងវិញនូវបរិបទសង្គមខ្មែរក្នុងអំឡុងសតវត្សរ៍ ១៩៦៩-១៩៧៥។

សូមកត់សម្គាល់ថា គ្មានសញ្ញាណាមួយដែលថា យុថ្កាខាងលើនេះ ស្ថិតក្នុងសម័យអាណាព្យាបាលបារាំងមុនសម័យសង្គមរាស្ត្រនិយមរបស់ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ទេ។ ដូចពោលខាងលើ លក្ខណៈដ៏ធំអស្ចារ្យ និងគុណភាពនៃយុថ្កា គឺជាសញ្ញាជាប្រយោលបង្ហាញនូវទំហំ ឬខ្នាតរបស់កប៉ាល់ ដែលជានាវាទូរគ្គខាងនាវាចរណ៍ ពុំធ្លាប់មានពីមុនទាល់តែសោះ។ បើនិយាយមួយបែបទៀត កប៉ាល់ដែលលិចនោះមានលក្ខណៈធំ ហើយទំនើបជាងកប៉ាល់នាសម័យមុនៗ ដែលបានចូលចតនៅកំពង់ផែភ្នំពេញក្នុងអតីតកាល។

- មូលហេតុនៃការលិចកប៉ាល់

បញ្ហាដែលចោទជាសំណួរនៅទីនេះ គឺស្ថិតនៅត្រង់ថា ហេតុដូចម្តេចបានជាមានយុថ្កាកប៉ាល់យក្សនៅក្នុងទឹកទន្លេ ៤មុខទៅវិញ ហើយតើវត្តមានរបស់វាអាចផ្ទុះបញ្ជាក់ឱ្យយើងដឹងព្រឹត្តិការណ៍អ្វីខ្លះ ដែលបានកើតឡើងក្នុងអតីតកាល។

ជាបឋម ខ្ញុំបានសម្ភាសន៍ជាមួយមនុស្សមួយចំនួនដើម្បីស្វែងយល់ថា តើពួកគេមានទស្សនៈយ៉ាងណាចំពោះការរកឃើញយុថ្កានេះ។ ឧទាហរណ៍ជាក់ស្តែង សាក្សីរស់ម្នាក់ គឺលោកសាស្ត្រាចារ្យ ចាន់ ស៊ីម អ្នកស្រុកភ្នំពេញបានផ្តល់ព័ត៌មានថា រវាងឆ្នាំ ១៩៦៨ និង ១៩៧០ មានកប៉ាល់ល័ក្សខ្នាតធំមួយបានផ្ទុះមីននៅមុខផ្សារស្ងួន ដែលស្ថិតជាប់មាត់ទន្លេបួនមុខមិនឆ្ងាយប៉ុន្មានពីផ្សារកាប់គោពីដើម ដែលសព្វថ្ងៃនេះ នៅជិតក្រសួងការបរទេស។ នេះជាចម្លើយមួយដែលស្រដៀងនឹងចម្លើយចំនួនប្រមើលផ្សេងទៀត។

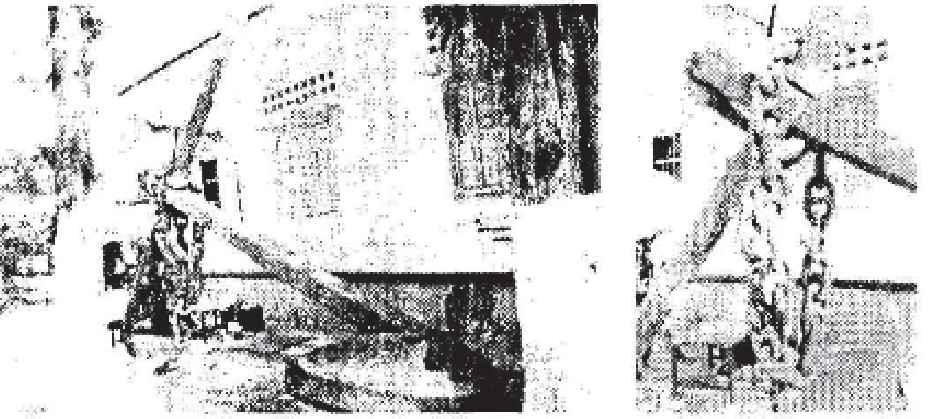

យុថ្កា និងច្រវាក់ដែលបានឃើញនៅបាតទន្លេចតុមុខ(ម.គ ២០១២)

ជាសរុបមក ភាគច្រើនគេគិតថា កប៉ាល់ដែលលិចនោះមានលក្ខណៈធំ ទើបយុថ្កាមានទម្ងន់ទៅដល់៥តោន ឬ៧តោន។ សូមជម្រាបថា មានតែមនុស្សពីរបីនាក់ប៉ុណ្ណោះ ដែលមានចងចាំនូវព្រឹត្តិការណ៍ពិតដែលបណ្តាលឱ្យកប៉ាល់នោះលិច។ ប៉ុន្តែទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ពុំទាន់មានអ្នកណាម្នាក់អាចដោះស្រាយបញ្ហានេះឱ្យបានត្រឹមត្រូវ ឬវាយតម្លៃឱ្យបានស៊ីជម្រៅនៅឡើយដែរ។ ដូច្នេះគួរគប្បីយើងរំលឹកឡើងវិញនូវវិប្បភាព ឬបរិបទសង្គមនយោបាយនាជំនាន់នោះ មុននឹងបន្តបទសម្ភាសន៍តទៅទៀត។ គឺប្រការនេះហើយ ដែលបានជំរុញឱ្យយើងចង់ដឹងមូលហេតុពិតនៃវត្តមានរបស់យុថ្កា ដើម្បីបំបាត់នូវរាល់ចំណុចខ្វះខាត ឬចម្ងល់នៃប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ។ យើងជឿជាក់ថា ធ្វើដូច្នេះមួយជ្រុងតូចនឹងត្រូវបំភ្លឺបានជាក់ច្បាស់។

ដូចពាក្យចាស់មួយពោលថា "មានភ្លើងគឺមានផ្សែង"។ វត្តមានយុថ្កានេះក្នុងបាតទន្លេក៏ដូច្នោះដែរ។ ប៉ុន្តែមុនពេលទៅដល់លទ្ធផលចុងក្រោយនៃការអង្កេតរបស់យើង យើងសូមអនុញ្ញាតរំឭកឡើងវិញនូវតួនាទីរបស់កំពង់ផែខ្មែរខាងលើនេះ ពីដំណាក់កាលវិវត្តន៍នៃ

www.elibraryofcambodia.org

ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាក្នុងអតីតកាលដល់សម័យសាធារណរដ្ឋរបស់លោកលន់ ណុល ព្រោះថា ជានិច្ចកាលអតីតកាលរមែងតែប៉ះពាល់បច្ចុប្បន្នកាល។

- កំពង់ផែភ្នំពេញក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ

មានភស្តុតាងជាច្រើនបង្ហាញថា រដ្ឋខ្មែរដំបូងបង្អស់ដែលចិនហៅថា ហ្វូ-ណាន ឬនគរភ្នំ បានលាតសន្ធឹងលើអាណាខេត្តដែលស្ថិតក្នុងភូមិភាគខាងត្បូងនៃប្រទេសបច្ចុប្បន្នផងដែរ ដូចជាខេត្តនគរស្រីធម្មរាជា សង្ខ្លា សុរាត យ៉ាឡា បាត្តានីជាដើម ដែលស្ថិតនៅក្នុងឈូងសមុទ្រសៀមសព្វថ្ងៃនេះ។ សូមបញ្ជាក់ផងដែរថា ក្នុងកំណត់ហេតុចិនបុរាណ ក៏មានការអះអាងថា ខ្មែរនាដើមសតវត្សទី៣ ក៏មាននាវាចម្បាំងផងដែរ ហើយរហូតដល់រជ្ជកាលព្រះបាទសុរិយាវរ្ម័នទី១ ស.វទី១១ ស្ថានភាពនេះមិនទាន់ប្រែប្រួលទេ។ឱនភាពនៃនាវាចរណ៍ខ្មែរដែលជាប្រភពនៃវឌ្ឍនភាពវប្បធម៌ អារ្យធម៌ខ្មែរ តាមរយៈពាណិជ្ជកម្មអន្តរជាតិ បានផ្តើមឡើងដោយការកាន់កាប់តំបន់ឈូងសមុទ្រទាំងនោះ ពីសំណាក់ប្រទេសសៀមនៅសតវត្សទី១៣-១៤ និងប្រទេសវៀតណាមខាងត្បូង (អតីតកម្ពុជាក្រោម) ចាប់តាំងពីសតវត្សទី១៧ មក។ គឺក្នុងបរិបទនេះហើយ ទើបមានការស្ថាបនាកំពង់ផែកំពង់សោមនៅទីក្រុងព្រះសីហនុ ដើម្បីផ្សារភ្ជាប់នឹងសមុទ្រវិញ ក្រោយពីឯករាជ្យកាលពីឆ្នាំ ១៩៥៣។

ម្យ៉ាងវិញទៀត ផ្លូវទឹកក្នុងវប្បធម៌ខ្មែរ តែងតែដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ខាងវិស័យសេដ្ឋកិច្ច ក៏ដូចជាជំនឿសាសនា ឬទេវកថាផងដែរ។ ដូចករណីទីក្រុងអង្គរ ដែលត្រូវបានសាងសង់ឡើងក្បែរទីប្រសព្វគ្នានៃដងស្ទឹងពីរ ដែលគេប្រៀបទៅនឹងស្តេចនាគឈ្មោល និងស្តេចនាគញី ពោលគឺ ដងស្ទឹងគូលែន និងសៀមរាប ហើយទីក្រុងភ្នំពេញក៏ដូច្នោះដែរ។ ទីក្រុងនេះត្រូវបានកសាងឡើងនៅទីប្រសព្វគ្នានៃដងទន្លេបី គឺទន្លេបាសាក់ ទន្លេសាប និងទន្លេមេគង្គ ដែលជាហេតុនាំឱ្យទីក្រុងនេះប្រកបដោយលក្ខណៈពិសិដ្ឋអស្ចារ្យ។ ជាការពិតណាស់ទីតាំងខ្លាំងមានឈ្មោះល្បីល្បាញខ្ចរខ្ចារក៏ដោយសារតែមានបារមីកាន់ដីវិសេសវិសាល។

ទោះបីជាបច្ចុប្បន្នកាល មានការអភិវឌ្ឍគ្រប់វិស័យ ជាពិសេសផ្នែកសំណង់ស្ថាបត្យកម្មគ្រប់ប្រភេទ ដែលធ្វើឱ្យភ្នំពេញផ្លាស់ប្តូរមុខមាត់ទៅជាទីក្រុងទំនើបដ៏ល្អបវរមួយ ក្នុងចំណោមទីក្រុងទំនើបក្នុងភូមិភាគអាស៊ីអាគ្នេយ៍យើងនេះ ក៏ស្ថានភាពនេះមិនអាចធ្វើឱ្យគេមើលរំលងអំពីទីតាំងដ៏វិសេសវិសាលរបស់ទីក្រុងនេះដែរ។

ដូចពោលខាងលើ ស្ថិតនៅត្រង់ទន្លេចតុមុខ ទីប្រសព្វនៃទន្លេធំ និងទន្លេសាប ទីក្រុងភ្នំពេញ គឺជាអំណោយរបស់ដងទន្លេទាំងនេះ ដែលជាប្រភពនៃការរីកដុះដាល ពោលគឺ វឌ្ឍនភាព។ មិនដូច្នេះ ម្តេចក៏សហគមន៍រស់នៅយ៉ាងកុះករក្នុងតំបន់នេះតាំងពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្ររហូតដល់បច្ចុប្បន្នកាល ដោយបានឆ្លងកាត់នូវដំណាក់កាលផ្សេងៗនៃការវិវត្ត។

មុនសតវត្សទី១៥ ពេលដែលព្រះបាទពញាយ៉ាតកសាងរាជធានីភ្នំពេញ ហាក់បីដូចជាគេពុំទាន់ឃើញមានកំពង់ផែទន្លេ ដើម្បីបង្ហាញអំពីអាទិភាពនៃវិស័យសេដ្ឋកិច្ចនៅក្នុងទីតាំងនេះ ទោះបីជាមានសហគមន៍មនុស្សរស់នៅរួចហើយក៏ដោយ។ ថ្មីៗនេះ ក្រោយពីការរកឃើញនូវឡដុតគុណលភាជន៍ដ៏ច្រើនលើសលប់នៅតំបន់ជើងឯក ទើបយើងដឹងថា ខ្មែរពិតជាបានផ្តើមប្រើប្រាស់ផ្លូវគមនាគមន៍ទាំងផ្លូវគោក និងផ្លូវទឹក ដែលមានដៃទន្លេមួយចំនួននៅតាមដងទន្លេរួចមកហើយ ដោយសារខ្វះព័ត៌មានច្បាស់ពីព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរ យើងពិបាកនឹងសន្និដ្ឋានបានច្បាស់អំពីតួនាទីនៃកំពង់ផែទាំងនោះ និងអាទិភាពរបស់វាក្នុងវិស័យសេដ្ឋកិច្ច។ តែវត្តមាននៃចំណតទូកកកកុញនៅមុខព្រះបរមរាជវាំងចុងសតវត្សទី១៩ ដើមសតវត្សទី២០នោះ ធ្វើឱ្យយើងសន្និដ្ឋានថា ការប្រើប្រាស់ទីតាំងនេះមិនមែនជាការថ្មីថ្មោងទេ ជាពិសេសនៅសម័យកាលមួយដែលបារាំងទើបមកដល់ទីក្រុងភ្នំពេញ។ ចំពោះខ្ញុំយល់ថា មានកំពង់ផែនៅទីនោះរួចហើយមុនសម័យអាណានិគម។

សម័យបុរាណ វត្តមានរបស់ផ្លូវគោក និងផ្លូវទឹកទាំងនោះ គឺជាយុទ្ធសាស្ត្រនយោបាយដ៏សំខាន់មួយដើម្បីអភិវឌ្ឍសង្គមវប្បធម៌ ជាពិសេសខាងវិស័យពាណិជ្ជកម្មក្នុង និងក្រៅប្រទេស ដូចជាការដឹកគុណលភាជន៍ទៅកាន់ខេត្តផ្សេងៗ។ បើនិយាយមយ៉ាងទៀត គមនាគមន៍ទាំងនោះ គឺជាមូលដ្ឋានដ៏មានសក្តានុពលសម្រាប់ផ្លាស់ប្តូរទំនិញ និងវប្បធម៌។ កុំភ្លេចថា តំបន់រាជធានីភ្នំពេញបានទទួលឥទ្ធិពលមកពីក្រៅតាមសម័យកាលនីមួយៗនៃដំណើរប្រវត្តិសាស្ត្រយ៉ាងច្បាស់។

www.elibraryofcambodia.org

ដោយហេតុថា តាមរយៈរបាយការណ៍នាសម័យអាណាព្យាបាលបារាំង យើងក៏ដឹងទៀតថា ទីក្រុងភ្នំពេញបានក្លាយទៅជាតំបន់ដែលពាណិជ្ជកម្មអន្តរជាតិដ៏សំខាន់មួយ ហើយស្ថានភាពនេះត្រូវបានបន្តរហូតដល់បច្ចុប្បន្នកាលយ៉ាងមមាញឹក ដែលសព្វថ្ងៃនៅក្បែរស្ពានជ្រោយចង្វា។

នៅទំព័រខាងលើ យើងបានរំឭកអំពីហេតុការណ៍ដែលអាចកើតឡើងនេះ ក៏ប៉ុន្តែជាអកុសលយើងពុំទាន់បានទទួលព័ត៌មាន ឬទិន្នន័យច្បាស់លាស់ចំពោះការលិចកប៉ាល់នៅឡើយ ហើយមួយវិញទៀត យើងក៏ពុំបានដឹងពីកាលបរិច្ឆេទច្បាស់លាស់នៅឡើយដែរ។ ទាក់ទិននៅនឹងបញ្ហានេះ យើងកំពុងធ្វើការស្រាវជ្រាវបន្ត។ ជាការពិតណាស់រហូតដល់ពេលនេះ យើងគ្រាន់តែបានឮពីបរិបទសង្គម និងនយោបាយដែលកម្ពុជាបានឆ្លងកាត់ ហើយចំពោះកត្តាដែលសំខាន់បំផុត គឺកត្តាសង្គ្រាម ហើយកត្តាចម្បងនេះ កើតចេញពីការចង់ផ្តួលរំលំរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ ដោយខ្មែរក្រហម និងសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់ខ្លួននាសម័យនោះ។ នេះក៏ជាយុទ្ធសាស្ត្រដែលគេរមែងតែអនុវត្តក្នុងសម័យសង្គ្រាមផងដែរ។

យើងសូមឯកភាពទាំងស្រុងនឹងលោក យស់ ហៃសុខភ៌ អ្នកព័ត៌មាននៃកាសែតរស្មីកម្ពុជា ដែលបាននិយាយប្រាប់យើងថា កប៉ាល់ដែលលិចនោះ គឺជាកប៉ាល់ចម្បាំងរបស់សហរដ្ឋអាមេរិក ដែលលោកបានដឹង បានឮកាលពី ៤០ឆ្នាំមុននេះ។ រវាងឆ្នាំ ១៩៧៥ និងឆ្នាំ ១៩៨០ គេបានអូសកប៉ាល់នោះដាក់លើគោក ដើម្បីកុំឱ្យស្ទះការធ្វើចរាចរណ៍តាមផ្លូវទឹក។

អ្នកកាសែតដដែលនេះបានបន្តបន្ថែមទៀតថា "អ្នកថតខ្សែភាពយន្តសញ្ជាតិឆេកូស្លូវ៉ាគីមួយក្រុមជាមួយតួអង្គខ្មែរបានថតរឿងមួយឈ្មោះនរកផងដាច់ ហើយក្នុងការថតខ្សែភាពយន្តនេះ គេក៏បានបញ្ចូលទិដ្ឋភាពនៃកប៉ាល់សឹកនេះ ដែលគេទើបតែទាញចេញពីទឹក"។ លោកបញ្ចប់ដោយសេចក្តីថា "រវាងឆ្នាំ ១៩៨៥ និង ១៩៨៦ កប៉ាល់ចម្បាំងដឹកគ្រឿងយោធាដ៏ធំធេងនេះត្រូវគេកាប់សាច់យកទៅលក់ឱ្យគេចាយបាត់រលីងទៅ" ដោយគ្រាន់តែទុកនូវយុថ្កាដ៏មហិមាខាងលើនេះ ដែលគេទើបតែស្រង់ចេញពីបាតទន្លេចតុមុខ។

យោងតាមបទសម្ភាសគួរឱ្យទុកចិត្តបានទាំងប៉ុន្មានខាងលើនេះ យើងមិនគ្រាន់តែបានឃើញនូវតួនាទីយ៉ាងសំខាន់របស់តំបន់ផែនៅរាជធានីភ្នំពេញតែប៉ុណ្ណោះទេ ក៏ប៉ុន្តែព្រឹត្តិការណ៍ដ៏ជូរចត់នៃប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់កម្ពុជាគឺ សង្គ្រាមមួយដែលជនជាតិខ្មែរស្លូតត្រង់មិនដែលចង់បានឡើយ តែគ្រប់ៗគ្នាសុទ្ធតែបានរងគ្រោះយ៉ាងដំណំ យ៉ាងឈឺចុកចាប់ខ្លោចផ្សាក្រៃលែង។ សង្គ្រាមស៊ីវិលនេះ ត្រូវបានបង្កឡើងដោយសហរដ្ឋអាមេរិក ដែលគាំទររបបសាធារណរដ្ឋរបស់លោក លន់ ណុល ជាអ្នកអនុវត្ត និងដោយមានខ្មែរក្រហម និងការចូលមកពីសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់ខ្លួនមួយចំនួន ជាហេតុបាននាំមកនូវវិនាសកម្ម និងមហន្តរាយគ្រប់បែបយ៉ាងទាំងអស់គួរឱ្យស្អប់ខ្ពើមជាទីបំផុត។

ជាជំនាន់នោះ យើងនៅចងចាំថា ចំពោះខ្មែរក្រហម ដែលឡោមព័ទ្ធទីក្រុងភ្នំពេញ ពួកគេបានចាត់ទុកថា ប្រទេសរបស់ខ្លួនបានទទួលនូវការឈ្លានពានពីសំណាក់សហរដ្ឋអាមេរិក ដែលបានរំលោភបូរណភាព អព្យាក្រឹត សន្តិភាព ជាពិសេសឯករាជ្យភាព និងអធិបតេយ្យភាពរបស់កម្ពុជា ដោយបានគាំទ្រទាំងផ្នែកនយោបាយ យោធា និងសេដ្ឋកិច្ចដល់របប លន់ ណុល ដែលជាអាយ៉ង។

ដោយសារហេតុនេះ ការធ្វើវិទ្ធង្សនាកម្មគ្រប់រូបភាព ដូចជាការដាក់មីនបំផ្ទុះកប៉ាល់ ផ្តាច់ផ្លូវគមនាគមន៍ដែលផ្គត់ផ្គង់សម្ភារៈសឹក ក៏ដូចជា ស្បៀង ស្រូវ អង្ករ គឺជាវិធានការចម្បងសម្រាប់បន្សាបរបបនេះ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ក្នុងការបំផ្លិចបំផ្លាញរាល់ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរនេះ ពួកខ្មែរក្រហមមិនគ្រាន់តែបានផ្តាច់ជីវិតនយោបាយរបស់គូបដិបក្ខតែប៉ុណ្ណោះទេ ក៏ប៉ុន្តែពួកគេថែមទាំងបានធ្វើឱ្យរបបនេះបាត់ការទុកចិត្ត និងការគាំទ្រពីប្រជាពលរដ្ឋ និងពីសហគមន៍អន្តរជាតិផងដែរ។

សរុបសេចក្តីមក វត្តមានរបស់យុថ្កាដ៏ធំសម្បើម ដែលគេទើបតែរកឃើញនេះ មិនមែនជារឿងចៃដន្យឡើយ ប៉ុន្តែជាកញ្ចក់ឆ្លុះបញ្ចាំងឱ្យយើងទាំងអស់គ្នាឃើញនូវភាពឃោរឃៅនៃភ្លើងសង្គ្រាម ដែលបានឆាបឆេះនៅលើមាតុភូមិខ្មែរ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ការរកឃើញយុថ្កានេះ ក៏ជាភស្តុតាងមួយបង្ហាញពីអាទិភាពនៃតំបន់ផែភ្នំពេញរបស់ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាយើងដែរ តាំងពីអតីតកាលរហូតដល់បច្ចុប្បន្ន តាមសម័យកាលនីមួយៗនៃប្រវត្តិខេមរជាតិ។

www.elibraryofcambodia.org

គ. ចំណាស់នៃទីតាំង ៖ ពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រដល់ សម័យអង្គរ និងក្រោយអង្គរ

១- ស្លាកស្នាមវប្បធម៌បុរាណនៅម្តុំជើងឯក

ជាបឋម ជាការចាប់ផ្តើម យើងសូមអធិប្បាយយ៉ាងសង្ខេបនូវទិដ្ឋភាពទូទៅពាក់ព័ន្ធទៅនឹងវិស័យបុរាណវិទ្យា នាសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ និងប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលយើងបានប្រមែប្រមូលមុនឈានចូល ការវិភាគលំអិត។

ក្នុងដំណើរចុះទៅសិក្សាស្រាវជ្រាវអំពីកេរ្តិ៍ដំណែលវប្បធម៌ដែលស្ថិតក្នុងតំបន់ជើងឯកក្បែររាជធានីភ្នំពេញ កាលពីខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ ២០០៨ យើងក៏បានជួបនូវវត្ថុមានរបស់គ្រឿងប្រើប្រាស់ធ្វើអំពីថ្ម ដែលអ្នកស្រុកបានរកឃើញក្នុងពេលភ្ជួរស្រែ។ ឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ទាំងនោះ រួមមានពូថៅធ្វើអំពីថ្ម រំលីងចំនួន៥ ដែលស្ថិតក្នុងសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ ព្រមទាំងកលាលភាជន៍មួយ ដែលជាគុណ្ឌីនាសម័យវប្បធម៌នគរភ្នំ រវាងស.វទី៤-៥នៃគ.ស។

ផែនទីម្តុំជើងឯក (ផុន កសិកា)

ទន្ទឹមនឹងនេះដែរ យើងបានឃើញចម្លាក់យោនីពាងឱមាមួយនៅខ្ទមអ្នកតាដែលអ្នកស្រុកចាត់ទុកថា ជាវត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិ ជាទីសក្ការៈបូជា។ តាមពិតទៅចម្លាក់ថ្មនេះត្រូវបានគេរកឃើញនៅលើទួលប្រាសាទឥដ្ឋមួយបាក់បែកស្ថិតមិនឆ្ងាយប៉ុន្មានពីនោះ ក៏ប៉ុន្តែឥឡូវត្រូវគេបំផ្លាញដើម្បីយកទីធ្លាធ្វើចំការ។

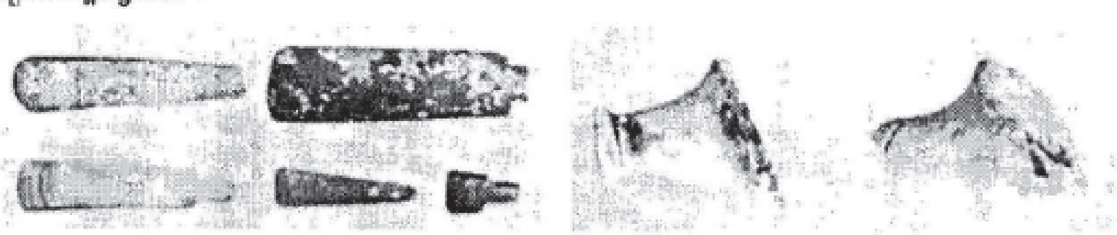

ពូថៅថ្ម កម្មសិទ្ធិអ្នកស្រុកសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ (ម.គ ២០០៨) និង មាត់កំពួយកុណ្ឌីសម័យហ្វូណន (ម.គ ២០១០)

www.elibraryofcambodia.org

សូមជម្រាបថា យើងបានជួបបំណែកកុលាលភាជន៍ជាច្រើនឥតគណនា ក៏ប៉ុន្តែយើងពុំអាចសន្និដ្ឋានថា មួយណានាសម័យមុនប្រវត្តិសាស្ត្រ ហើយមួយណាទៀតស្ថិតក្នុងយុគវប្បធម៌ហ្វូ-ណន ឬចេនឡា។ យ៉ាងណាមិញ យើងក៏បានជួបបំណែកថាន ឆ្នាំង នាសម័យអង្គរ ព្រមទាំងឡបុរាណមួយចំនួនផងដែរ។ ដោយដំណើររបស់យើង ដែលអមដោយលោក តែល វិសិដ្ឋ និងលោក សិង្ហតា មានរយៈពេលខ្លីពេក យើងពុំអាចទៅមើលទីតាំងឡបុរាណមួយចំនួន ដែលលោក ផុន កសិកា បានធ្វើកំណាយតាមវិធីសាស្ត្រកន្លងមក។

សំណល់គ្រឿងគុបតែងថ្មសម័យមុនអង្គរ នៅក្បែរវត្តជើងឯក(ម.គ ២០០៤)

សូមជម្រាបថា បើយើងសំអាងលើវត្ថុមានរបស់អាវុធធ្វើអំពីថ្មរំលីង ទោះបីជាមិនបានស្គាល់ស្រទាប់ដីវប្បធម៌យ៉ាងប្រាកដក៏ដោយ យើងអាចអះអាងយ៉ាងត្រឹមត្រូវថា ភូមិមូលនៅម្តុំវត្តជើងឯកខាងលើនេះ មិនមែនត្រូវបានស្ថាបនាឡើងនាសម័យហ្វូ-ណន ពីស.វទី១ ដល់ដើមទី៧ នៃគ.ស.នោះទេ។ ក៏ប៉ុន្តែរវាង៤០០ ដល់ ១០០ឆ្នាំ មុនគ.ស។ មានន័យថា អាយុកាលនៃមូលនិធិសង្គមដ៏ធំនេះ ត្រូវបានកំណត់បានដោយការសិក្សាប្រៀបធៀបទៅនឹងលទ្ធផលនៃការសិក្សាស្រាវជ្រាវពីមុន ដោយលោក ម៉ាលីយេ។ រីឯវិបត្តិណាស់នៃកុលាលភាជន៍មួយចំនួន យើងពុំអាចកំណត់បានទៅឡើយទេ លើកលែងតែករណីគុណ្ឌីចេញ ដែលជាឥទ្ធិពលមកពីអង្គរបុរី ហើយត្រូវបានផលិតតាមបែបឥណ្ឌា។ បើនិយាយឲ្យចំទៅ យើងអាចសន្និដ្ឋានបណ្ដោះអាសន្ន លុះត្រាតែមានការសិក្សាស៊ីជម្រៅនៅថ្ងៃក្រោយបន្ថែមទៀត។ ព្រោះថា ស្លាកស្នាមវប្បធម៌ទាំងនោះមិនបានស្ថិតនៅក្នុងស្រទាប់ដីវប្បធម៌ ពោលគឺនៅពាយប៉ាយលើដី ក្រៅបរិបទវប្បធម៌។

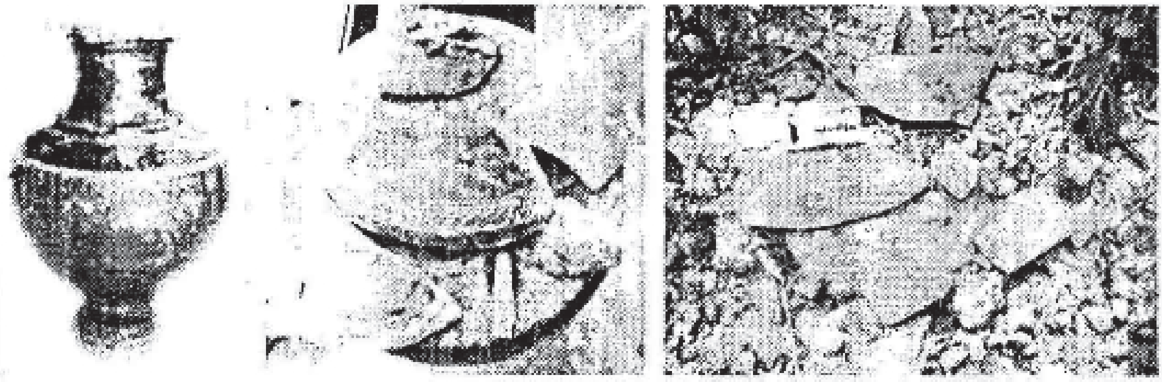

កុលាលភាជន៍សម័យមុនអង្គរ, បំណែក សម័យអង្គរ និងក្រោយអង្គរ(ម.គ ២០១០)

ជាទីបញ្ចប់សូមជម្រាបថា វត្ថុមានរបស់គុណ្ឌីបែបឥណ្ឌានេះ គឺជាសញ្ញាណបង្ហាញឲ្យយើងដឹងយ៉ាងប្រាកដថា យើងកំពុងស្ថិតក្នុងសម័យវប្បធម៌ប្រវត្តិសាស្ត្រ ដោយសារសហគមន៍ខ្មែរចាប់ផ្តើមជ្រួតជ្រាបដោយគ្រឿងដំណែលវប្បធម៌មកពីឥណ្ឌា តាមរយៈរាជធានីអង្គរបុរី ឬវ្យាធបុរៈ ស្ថិតក្បែរនោះក្នុងខេត្តតាកែវបច្ចុប្បន្ន។

ទោះបីជាតួនៅផ្នូរពីរខាងលើនេះ ស្ថិតក្នុងបរិវេណនៃភូមិមូលក្ដី ក៏ប៉ុន្តែដោយសារឧបករណ៍ប្រើប្រាស់នាសម័យមុនប្រវត្តិសាស្ត្រទាំងនោះ ស្ថិតក្រៅបរិបទវប្បធម៌ ពោលគឺពុំត្រូវបានរកឃើញក្នុងស្រទាប់ដីវប្បធម៌ ដោយការធ្វើកំណាយបែបវិធីសាស្ត្រ យើងពុំទាន់មានលទ្ធភាពនឹងកំណត់ចំណាស់នៃភូមិមូលម្តុំវត្តជើងឯកនៅឡើយ។ អ្វីដែលយើងអាចប៉ាន់ស្មានថា គឺស្ថានីយ៍ជើងឯកខាងលើនេះ

www.elibraryofcambodia.org

ដែលប្រហែលជាត្រូវបានប្រសូតចេញយ៉ាងហោចណាស់ក៏រវាងស.វទី៣ និងទី២មុនគ.ស បានអូសបន្លាយរហូតដល់ដើមសម័យប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលធាតុឥណ្ឌាបានចាក់ឫសកែវយ៉ាងជ្រៅផង់។

២- ភូមិមូល ម៉ុំដើងឯក ភស្តុតាងបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ

ស្ថិតនៅប៉ែកខាងជើងនៃរាជធានីភ្នំពេញបច្ចុប្បន្ន ស្ថានីយជើងឯក គឺជាទីប្រជុំជន ឬជាទីក្រុងនាសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលមានរាងមូល ហើយហ៊ុំព័ទ្ធជុំវិញដោយគូរទឹក។ ស្ថានីយជើងឯកនេះមានផ្ចិតដល់ទៅ ៨០០ម៉ែត្រ ហើយស្ថិតក្នុងបរិវេណមួយដែលមានទំហំប្រមាណជា ៥០ហិកតា។

សូមជម្រាបថា ទីប្រជុំជនដែលមានរាងមូលបែបនេះ ត្រូវបានជួបប្រទះនៅខ្ពង់រាបនៃប្រទេសកម្ពុជាបច្ចុប្បន្ន ដូចជានៅផប់មេមត់ ក្នុងខេត្តកំពង់ចាម នៅប្រទេសវៀតណាម និងនៅប្រទេសថៃ ជាពិសេសនៅខ្ពង់រាបនគររាជ។ ទីប្រជុំជនទាំងនោះ លោកសាស្ត្រាចារ្យបារាំងឈ្មោះប្រ៊្លាលីយេ បានតាំងឈ្មោះថា វប្បធម៌ភូមិមូល ជាតិខ្មែរដើម (Proto-Khmers)។ ម្យ៉ាងវិញទៀត គាត់ក៏ជាអ្នកបានធ្វើកំណាយភូមិមូលមួយចំនួន ស្ថិតនៅប៉ែកខាងកើតនៃខេត្តកំពង់ចាមដែរ ដែលនៅមិនឆ្ងាយប៉ុន្មានពីប្រទេសវៀតណាមបច្ចុប្បន្ន។

ភូមិមូល ម៉ុំវត្តជើងឯកនិងរចនាសម្ព័ន្ធរួមមានគូរទឹកបារាយណ៍ ផ្លូវចេញចូល ព្រមទាំងស្រែចម្ការ(ឯកសារ Bruguier 1997)

ទីតាំងនៃទីប្រជុំជននេះ អាចឆ្លុះបញ្ចាំងឲ្យយើងឃើញនូវសារសំខាន់របស់តំបន់ជើងឯក ដែលមានទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធទៅនឹងទន្លេបួនមុខ ដែលជាប្រភពនៃវឌ្ឍនភាពនៃវប្បធម៌អារ្យធម៌ខ្មែរគ្រប់សម័យកាល។ បើនិយាយម្យ៉ាងទៀត ទំនាក់ទំនងរវាងលំណង់ស្តោបត្បូកម្មជើងឯក និងភូមិសាស្ត្រដ៏មានអំណោយផលផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច គឺជាកត្តាមួយដែលគេមិនត្រូវមើលរំលងឡើយ ក្នុងការស្វែងយល់អំពីការលេចធ្លោឡើងនៃទីប្រជុំជនបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏សំខាន់នេះ។ កុំភ្លេចថា តំបន់ជើងឯក គឺជាតំបន់វាលទំនាបសម្បូរទៅដោយបឹងបួរ និងស្រែចំការ ដែលស្រោចស្រពដោយផងទន្លេបាសាក់ ដែលស្ថិតមិនឆ្ងាយប៉ុន្មានពីទីនោះ។

www.elibraryofcambodia.org

គឺប្រការចម្បងខាងលើនេះហើយ ដែលស្ថានីយបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រជើងឯក បានប្រសូត្រឡើងនាសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ និងត្រូវបានកាន់កាប់ជាបន្តបន្ទាប់រហូតដល់បច្ចុប្បន្ន ក្រោយពីឆ្លងកាត់សម័យវប្បធម៌នគរភ្នំ ,អង្គរ និងក្រោយអង្គរ។ សូមបញ្ជាក់ថា ស្លាកស្នាមវប្បធម៌ដែលមានអាយុកាលចាស់ជាងគេបំផុតក្នុងស្ថានីយ៍ជើងឯក គឺជាឧបករណ៍ធ្វើអំពីថ្មរំលីង តូច ធំ មួយចំនួន ដែលគេប្រើជាពូថៅ ឬជាចបជីក ក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ ដូចជាការកាប់ឈើ ឬជីកស្រះប្រឡាយទឹកជាដើម។ ក្រៅពីនេះ គេក៏អាចរកឃើញនូវវត្ថុមួយចំនួនធ្វើអំពីសំរិទ្ធផងដែរ ដូចជាកងដៃ ជួង ជាដើម ដែលមានលក្ខណៈស្រដៀងនឹងវប្បធម៌យុគសំរិទ្ធនៅស្ថានីយ៍មុង នៅប្រទេសថៃ។

សូមរំឭកផងដែរថា ស្លាកស្នាមវប្បធម៌ទាំងនេះស្ថិតមុនសម័យប្រវត្តិសាស្ត្រ ពោលគឺមុនដែលស្ថានីយនេះស្ថិតក្រោមឥទ្ធិពលនៃវប្បធម៌ហ្វូ-ណន ដែលពោធិ៍ផ្សព្វផ្សាយចេញពីរាជធានីអង្គរបុរី នៅខេត្តតាកែវបច្ចុប្បន្ន ដូចវត្ថុមានរបស់ឡផុតគុណលភាជន៍មួយចំនួន ដែលគេបានរកឃើញ ហើយសិក្សាដោយលោក ផុន កសិកា មកពីរាជបណ្ឌិត្យសភា ដោយមានការចូលរួមពីមហាវិទ្យាល័យភូមិន្ទវិចិត្រសិល្បៈផងដែរ។ វត្ថុមានរបស់គុណ្ឌី ដែលជាកុលាលភាជន៍មួយប្រភេទ មានជំពួយ បានបង្ហាញថាតំបន់ជើងឯកបានទទួលឥទ្ធិពលហ្វូណនយ៉ាងពោរពេញ តាមរយៈប្រឡាយទឹកដែរ ដែលធ្វើឡើងដោយមនុស្សតភ្ជាប់ ផ្លូវទឹក និងផ្លូវគោក ភ្ជាប់តំបន់ជើងឯកទៅនឹងដែនដីសណ្តទន្លេមេគង្គ ជាពិសេសទីក្រុង វ្យាធបុរៈ ឬអង្គរបុរី ក្នុងខេត្តតាកែវសព្វថ្ងៃនេះ។

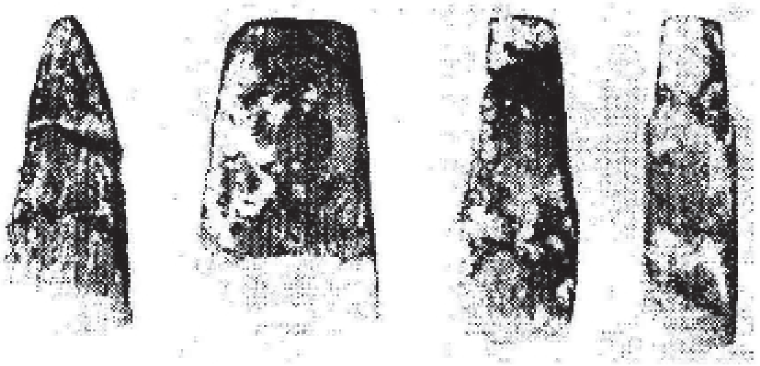

ពូថៅយុគថ្មរំលីង មកពីមុំវត្តតាគង់ ជ្រោយចង្វារ (ម.គ ២០០៧)

តាមរយៈវត្ថុតាងរបស់ទីក្រុងជើងឯក យើងអាចនិយាយបានថា ជនជាតិខ្មែរយើងគឺជាជនជាតិ ដែលមានវប្បធម៌ប្រចាំជាតិរបស់ខ្លួនតាំងពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ។ ការចូលដីធ្វើជាកំពែង ព្រមទាំងការធ្វើគូរទឹក ព័ទ្ធជុំវិញ ដែលមានទំហំពី២០ទៅ៣០ម៉ែត្រ គឺជាសញ្ញានៃការរៀបចំឡើងនូវអារ្យធម៌ រហូតដល់មូលដ្ឋានគ្រឹះដ៏រឹងមាំនេះ វប្បធម៌ឥណ្ឌាបានចាក់ឫសគល់ ជាហេតុនាំឲ្យរដ្ឋហ្វូ-ណន មិនងាយនឹងត្រូវបានកកើតឡើង។

ម្យ៉ាងវិញទៀត គួរប្រាប់ថា ការដែលទីប្រជុំជនមានរាងរង្វង់មូល ហើយមានអង្កត់ផ្ចិតពី ៨០០ ទៅ ១២០០ម៉ែត្រ គឺបង្ហាញពីបច្ចេកវិទ្យាខ្មែរបុរាណ ប្រហាក់ប្រហែលនឹងវប្បធម៌ ... ។ សម្ភារៈប្រើប្រាស់ដែលគេបានរកឃើញក្នុងបរិវេណនៃទីក្រុងទាំងនេះ ដូចជាពូថៅ កុលាលភាជន៍ និងស្លាកស្នាមផ្ទះបុរាណ បានបញ្ជាក់ពីសង្គម សេដ្ឋកិច្ច កសិកម្ម សហគ្គិភាព សិប្បកម្ម និងកំណើនប្រជាជន ដែលជាកត្តាជាមូលដ្ឋានគ្រឹះ។

ដូចនេះ គម្រោងអភិវឌ្ឍន៍ ... ក្នុងករណីណាដែលអាចធ្វើបាន វាជាឱកាសល្អ ... ជូនអ្នកជំនាន់ក្រោយ។ ជារួម យើងអាចនិយាយបានថា ភូមិមួយមិនមែនជាតំណាងស្ថាបត្យកម្មនាសម័យហ្វូ-ណនទេ។

៣- ស្ថានីយបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រព្រែកតាគង់ក្បែរស្ពានជ្រោយចង្វារ

ការសិក្សាឲ្យកាន់តែស៊ីជម្រៅ និងការតាំងការវាយតម្លៃតាមវិទ្យាសាស្ត្រ ដូចប្រទេសជិតខាង បានធ្វើអំពីសម្មិទ្ធផលសង្គម ៣ សម័យកាលដើម ពិតជាបានរួមចំណែកយ៉ាងធំធេង និងមានប្រសិទ្ធភាព សម្រាប់ធ្វើឲ្យយើងស្គាល់នូវចំណេះដឹងនៃជឿនវប្បធម៌ នៅក្នុងតំបន់

www.elibraryofcambodia.org

រាជធានីភ្នំពេញបច្ចុប្បន្ន។

ជាការពិតណាស់ ដោយផ្អែកទាំងស្រុកលើរបកគំហើញខាងបុរាណវិទ្យា នាសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ យើងអាចដឹងយ៉ាងប្រាកដថា សម្មិទ្ធផលសង្គម ដូចជាវត្ថុប្រើប្រាស់រួមមាន ភាជន៍ និងឆ្នាំងដីដ៏ជាដើម នៅក្នុងបរិវេណនៃទីក្រុងភ្នំពេញ ដែលជាផ្នែកមួយនៃខឿនវប្បធម៌របស់បុព្វការីជនខ្មែរ មានកំណើត និងអាយុកាលដំណាលគ្នា និងកំណើត និងអាយុកាលនៃបុរាណវត្ថុ ដែលយើងបានជួបប្រទះក្នុងភូមិភាគឥណ្ឌូ-ចិនយើងនេះ។

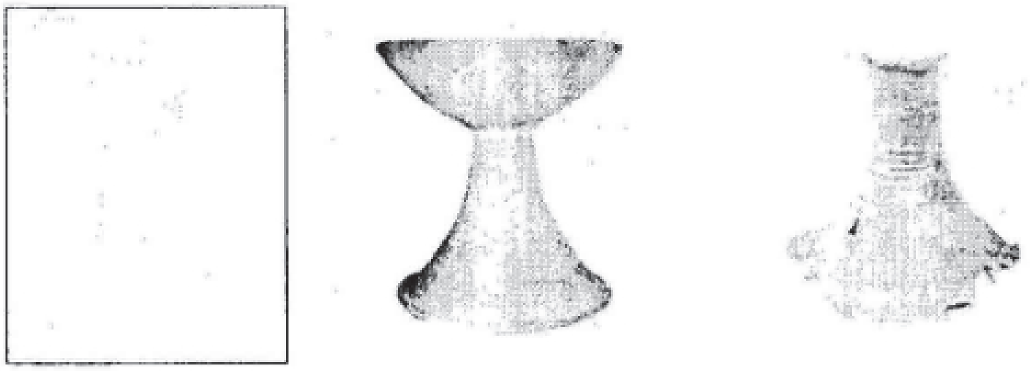

រូបភាព ១-៣ : គំរូស ថូមានជើងព្រែកតាគង់ដោយលោកអេពីណាល់, កម្មសិទ្ធិឯកជននិង បំណែកភាជន៍នៅសារមន្ទីរហ្វូជីមិញ(ម.គ ២០០៦)

ដូចនេះយើងអាចពោលថា ចាប់តាំងពីការកកើតទឹកដីមក ជនជាតិខ្មែរដែលបានរស់នៅក្នុងតំបន់រាជធានីភ្នំពេញ ក៏ដូចនៅតាមតំបន់ជិតឆ្ងាយឯទៀត បានសាងសង់វប្បធម៌របស់ខ្លួន ហើយវប្បធម៌នេះល្បីសុះសាយទូទាំងជ្រោយឥណ្ឌូ-ចិន មុនការមកដល់នៃអរិយធម៌ឥណ្ឌា។ ហើយក្នុងករណីភាគច្រើនលើសលប់ បុរាណវត្ថុទាំងនោះស្ថិតក្នុងទម្រង់ និងរបៀបដូចគ្នា ដូចឧទាហរណ៍ក្បាច់ក្បាលភាជន៍ជាដើម ដែលជាច្រកផ្លូវបើកទៅកាន់ការស្រាវជ្រាវអំពីឫសគល់នៃវប្បធម៌ អារ្យធម៌ខ្មែរ មុនឥណ្ឌូបនីយកម្ម។

និយាយម្យ៉ាងទៀត ការសិក្សាស្រាវជ្រាវ ដោយប្រៀបធៀបនូវរាល់ស្លាកស្នាមវប្បធម៌ខ្មែរដើម ដែលគេបានជួបប្រទះនៅស្ថានីយបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រមួយចំនួន អាចជួយអ្នកស្រាវជ្រាវឱ្យឈានដល់កម្រិតចេះដឹងត្រឹមត្រូវជាប់ប្រសើរ។ ពាក់ព័ន្ធទៅនឹងក្បាលភាជន៍ នាសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ នៅស្ថានីយព្រែកតាគង់ រាជធានីភ្នំពេញ យើងសង្កេតឃើញថា ទម្រង់ និងក្បូរក្បាច់រចនានៃភាជន៍ មានដូចនៅម្តុំនោះ ហាក់ដូចជា ភាជន៍ នៅស្ថានីយកក្រៀច (ខេត្តព្រៃវែង), នៅអង្គរបុរី (ខេត្តតាកែវ), នៅស្ថានីយ យ៉ុងការ៉ោ (ដែនដីសណ្តកម្ពុជាក្រោម) និងនៅភ្នំ ភូលញ ក្នុងភូមិភាគឥសាននៃប្រទេសថៃបច្ចុប្បន្ន។

ជាឧទាហរណ៍ តាមរបាយការណ៍ឱ្យដឹងថា ប្រភេទថូមានជើងវែងមូល (Coupe à pied) ខាងលើនេះ ត្រូវបានផលិតឡើងរវាង ៨៣០ និង ៥៨០ មុនគ.ស នៅតំបន់ខ្ពង់រាបនគររាជ ដែលជាទឹកដីកំណើតរបស់អម្បូរមន-ខ្មែរ។ ព័ត៌មានវិទ្យាសាស្ត្រនេះ មិនត្រឹមតែផ្តល់ជំនួយដល់ការពង្រីកចំណេះចេះដឹងរបស់យើងអំពីឫសគល់នៃវប្បធម៌មន-ខ្មែរដើម និងជំរុញការអភិវឌ្ឍន៍ប្រវត្តិសាស្ត្រខេមរជាតិ។

សូមបញ្ជាក់បន្ថែមទៀត ទោះបីជាចំណាស់នៃក្បាលភាជន៍ នៅដែនដីសណ្តនៃទន្លេមេគង្គ និងនៅរាជធានីភ្នំពេញ មានអាយុតិចជាងគ្នី រវាងស.វទី៤ និងទី២ មុនគ.ស ប៉ុណ្ណោះ បើពឹងផ្អែកលើលទ្ធផលនៃការតាំងកាលបរិច្ឆេទ តែអាចបង្ហាញឱ្យយើងឃើញនូវវិសាលភាពនៃបណ្តាញផលិតកម្ម និងពាណិជ្ជកម្មរវាងស្ថានីយទាំងនោះយ៉ាងប្រាកដ។

ចំណុចមួយទៀត ដែលធ្វើឱ្យយើងពិចារណានោះ គឺថាភូមិភាគឥសាននៃប្រទេសថៃបច្ចុប្បន្ន ដែលជាតំបន់ខ្ពង់រាប (នគររាជ) ជាទូទៅ ត្រូវបានគេមុកថា ជាតំបន់ស្ថិតក្រោមការអភិវឌ្ឍន៍ ពោលគឺ មិនជឿនលឿនផ្នែកវប្បធម៌ បែរជាវប្បធម៌មានភាពចាស់ជរា និងរុងរឿងជាងទៅវិញ។ ចំពោះយើងៗយល់ឃើញថា ដើម្បីពន្យល់បំភ្លឺបញ្ហាចម្បងនេះ មុនដំបូងគួរគប្បីត្រូវកែប្រែទស្សនទាន ដែលគេធ្លាប់មានពីមុនមក។

www.elibraryofcambodia.org

៤- ដងខ្លួនព្រះបដិមាបុរសអង្គុយមួយនៅវត្តចំពុះក្អែក ភ្នំពេញ

ដូចយើងបានគូសរំលេចក្នុងអត្ថបទមួយចំនួនរួចមកហើយ ការអនុវត្តន៍នូវបណ្តាញទំនាក់ទំនងសង្គម នយោបាយ វប្បធម៌ឥណ្ឌា តាំងពីមុនស.វទី១ បានបណ្តាលឱ្យមានការកកើតឡើងនូវរដ្ឋខ្មែរដំបូងឈ្មោះថា ហ្វូ-ណាន ឬនគរភ្នំ។ ការអនុវត្តន៍នូវបណ្តាញទំនាក់ទំនងឥណ្ឌាក៏បានបណ្តាលឱ្យមានការកែទម្រង់សង្គមដើមរបស់ខ្មែរដែរ ក្នុងនោះមានប្រព័ន្ធអាណាចក្រសាសនា ដើម្បីពង្រឹងស្ថាប័នរដ្ឋផ្សេងៗ និងធានានូវគុណភាពក្នុងការគ្រប់គ្រង ឬអនុវត្តវិធានឥណ្ឌានេះ។

មហាក្សត្រដែលជាព្រះរាជបុត្ររបស់ប្រមុខដឹកនាំខ្មែរ ខាងសម័យបុរាណនោះ គួបផ្សំនឹងបំណងប្រាថ្នាផ្សព្វផ្សាយលទ្ធិសាសនាបែបព្រាហ្មណសាសនា និងព្រះពុទ្ធសាសនាផង គឺជាកត្តាកំណត់សំខាន់ស្តីពីការប្រែប្រួលផ្លាស់ប្តូរសង្គម ស្មុគស្មាញក្នុងគ្រប់ទិដ្ឋភាពនៃសង្គម ជាពិសេសរូបបុរសអង្គុយ។

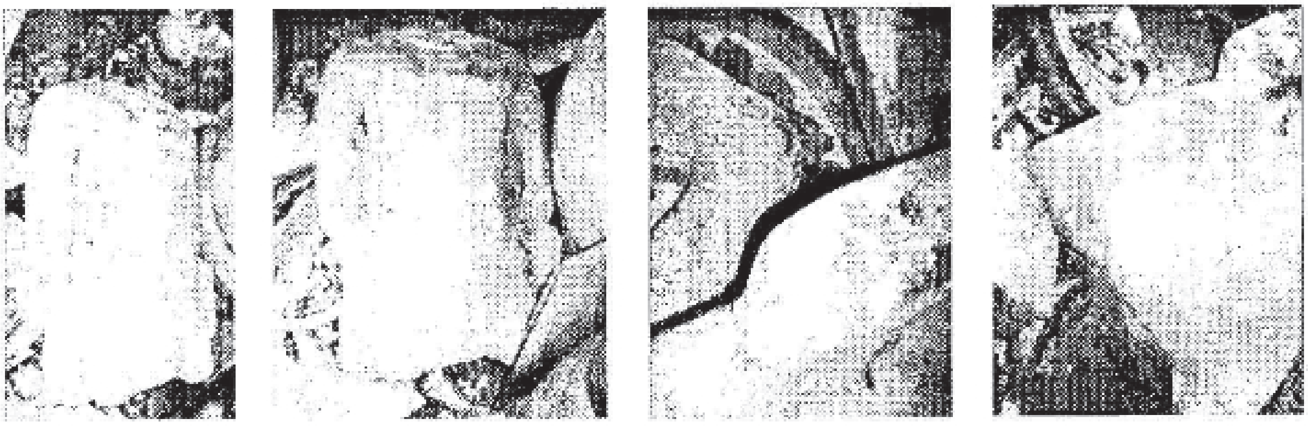

រូបភាព ១-៤ : ទិដ្ឋភាពនៃដងខ្លួនព្រះពុទ្ធបដិមានៅវត្តចំពុះក្អែក (ម.ត ២០០៧)

ក្នុងការចុះពិនិត្យជាច្រើនលើក ដើម្បីស្រាវជ្រាវសម្បត្តិជាតិ ដែលជាប្រភពដ៏ពិតប្រាកដ យើងបានជួបប្រទះនូវរូបសំណាក់មួយ តំណាងឱ្យព្រះពុទ្ធបដិមាបុរសអង្គុយ ដែលសព្វថ្ងៃនៅសល់តែដងខ្លួន នៅក្នុងសាលាឆទានមួយនៅវត្តចំពុះក្អែក។

តាមពិត រូបចម្លាក់នេះ គឺជាឧទាហរណ៍មួយបង្ហាញឱ្យឃើញនូវការលោតជំហានទៅមុខរបស់លទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនា នៃលទ្ធិហីនយាន ព្រោះវាជាការកែប្រែផ្នត់គំនិតរបស់អ្នកសិល្បៈខ្មែរពីជំនឿដើមរបស់ខ្លួន ទៅជាបែបឥណ្ឌូនិយមទៅវិញ។ គួររំឭកថា ការផ្សព្វផ្សាយនៃលទ្ធិសាសនានេះ ត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយតាមរយៈដងទន្លេមេគង្គ ហើយវត្តមាននៃរបស់ចម្លាក់បែបពុទ្ធនិយម ពិតជាបង្ហាញ ក្រៅពីអធិការស្រាវជ្រាវ ទាំងនៅកំឡុងស.វទី៥-៦នៃគ.ស អត្ថិភាពនៃដងទន្លេមេគង្គ ក្នុងការផ្សព្វផ្សាយវប្បធម៌ឥណ្ឌា ពីដែនដីកម្ពុជា និង ថៃ ប្រទេសលាវ រហូតដល់តំបន់ភាគខាងត្បូងនៃកម្ពុជា ឬ ណាត រូបចម្លាក់ រាជធានីភ្នំ ខេត្តកំពង់ស្ពឺ និងកំពង់ចាមជាដើម។

៥- ពុទ្ធមណ្ឌលហ្វូ-ណាន នៅខេត្តកំពង់ស្ពឺ

ជាការពិតប្រាកដណាស់ ដែលលទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនាទាំងពីរយាន គឺ ហីនយាន និងមហាយាន បានប្រតិស្ឋានក្នុងទឹកដីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ដែលចិនហៅថា ហ្វូ-ណាន តាំងពីស.វទី ១ ហើយវត្តមានភាពនៃលទ្ធិសាសនានេះ ត្រូវបានគូសបញ្ជាក់តាមរយៈរូបចម្លាក់ពោធិសត្វ បដិមាពុទ្ធ សិលាចារឹក និងសំណង់ផ្សេងៗ។

តែអ្វីដែលយើងមិនទាន់ដឹងច្បាស់នៅឡើយ គឺផ្លូវនៃការផ្សព្វផ្សាយ និងទីតាំងនៃមជ្ឈមណ្ឌលសាសនា មិនទាន់ត្រូវបានស្គាល់នៅឡើយ។ ថ្មីៗនេះការរកឃើញនូវព្រះពុទ្ធបដិមាមួយចំនួន នៅខេត្តកំពង់ស្ពឺ និងខេត្តកំពង់ចាម អាចផ្តល់លទ្ធភាពឱ្យយើងស្វែងយល់អំពីឥទ្ធិពលនៃលទ្ធិនេះ ក្នុងតំបន់ខេត្តខ្មែរមួយចំនួន ដែលស្ថិតនៅក្នុងបរិវេណនៃបណ្តូលសីមារបស់ហ្វូ-ណាន។

www.elibraryofcambodia.org

គឺក្នុងបរិបទនេះហើយ ដែលចម្លាក់មួយ ល្អឥតខ្ចោះ មកពីខេត្តកំពង់ស្ពឺ តម្កល់នៅសារមន្ទីរជាតិភ្នំពេញ មានសារសំខាន់ជាអនេក ក្នុងការឆ្លើយតបនិងបញ្ហាដែលចោទនៅខាងលើ។ នៅទីនេះព្រះពុទ្ធអង្គទ្រង់ឈរ ហើយស្ថិតក្នុង វិតក៏មុទ្រា។

យោងតាមរបកគំហើញខាងបុរាណវិជ្ជា យើងអាចសន្និដ្ឋានយ៉ាងត្រឹមត្រូវបានថា ក្រៅពីអង្គរបុរី (តាកែវ) និងភូមិព្រៃវល្លិ (វត្ត ព្រៃវល្លិ) ភូមិត្រពាំងឫស្សី ឃុំសម្បូរណ៍ ស្រុកសំរោងទង ខេត្តកំពង់ស្ពឺបច្ចុប្បន្ន គឺជាពុទ្ធមណ្ឌលយ៉ាងសំខាន់នាចុងសម័យនគរភ្នំ។

សូមរំលឹកឡើងវិញថា ក្រៅពីពុទ្ធមណ្ឌលនៅភូមិ ឫស្សី គេក៏ឃើញនៅពុទ្ធមណ្ឌលមួយទៀត នៅទួលព្រះធាតុ នៅស្រុកគងពិសី ក្នុងខេត្តខាងលើនេះដែរ។

ព្រះពុទ្ធអង្គភូមិត្រពាំងឫស្សី រូបពន្រ៉ែក សារមន្ទីរជាតិភ្នំពេញ(ម.គ ២០១២) និង ទួលព្រះធាតុ សារមន្ទីរជាតិហ្គីមេ(ម.គ ១៩៩៧)

ជាអវសាន វត្ថុមាននៃព្រះពុទ្ធបដិមាទាំងនោះ ពិតជាបង្ហាញនូវការប្រតិស្ឋានដែលទំព្រះពុទ្ធសាសនា ព្រមទាំងវត្ថុមានរបស់ វត្ថុមានរបស់វត្តអារាម ឬព្រះវិហារនាសម័យនោះ នៅអង្គរបុរី ព្រមទាំងតំបន់រណប ដូចជា ខេត្តកណ្តាល (ភ្នំពេញ) និងកំពង់ស្ពឺជាដើម។

សូមរំលឹកផងដែរថា ចម្លាក់មុនអង្គរនេះ ដែលចំពោះយើងស្ថិតក្នុងអំឡុងចុងស.វទី ៦ ដើមស.វទី ៧ គឺជាអំណោយដ៏ថ្លៃថ្លារបស់ លោក សាំ អុរេ ជូនទៅសារមន្ទីរជាតិភ្នំពេញ ទុកជាសម្បត្តិជាតិ។

៦- សំណល់ឡមុតកុលាភាជន៍សម័យនគរភ្នំ នៅតំបន់ជើងឯក

វាជាការពិតណាស់ ដែលថាតំបន់វត្តជើងឯកដែលស្ថិតក្នុងភូមិជើងឯក សង្កាត់ជើងឯក ខណ្ឌដង្កោ ជិតរាជធានីភ្នំពេញ ត្រូវបាន គេ ទទួលស្គាល់ថា ជាតំបន់មួយដែលមានប្រវត្តិដ៏យូរលង់ណាស់មកហើយ ។ ភស្តុតាងដ៏វិសេសវិសាល គឺវត្ថុមាននៃ ភូមិមួយមួយហៈ អង្កត់ផ្ចិត ១ត.ម ដែលជាសំណង់ ស្ថាបត្យកម្មធ្វើអំពីដីលើកនាសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រដែលមានរាងមូល ។

ដើម្បីរួមចំណែកអភិវឌ្ឍន៍ចំណេះចេះដឹង ទើបថ្មីៗនេះយើងបានធ្វើការសិក្សាស្រាវជ្រាវ បន្ថែមនៅក្នុងតំបន់នេះ ។ ផ្តោតការយក ចិត្តទុកដាក់លើវិស័យបុរាណវិទ្យា ជាពិសេស ឡសម្រាប់ផលិតកុលាលភាជន៍តាំងពីដើមសម័យ ប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលកំពុងទទួលនូវការ បំផ្លិចបំផ្លាញយ៉ាងដំណំ ដោយទំនើបកម្ម គួបផ្សំ ជាមួយលំហូរមនុស្សថ្មីក្នុងតំបន់ និងការទិញដូរដីពីឈ្មួញធំៗ យើងបានប្រមែប្រមូលនូវ ទិន្នន័យខាងបុរាណវិទ្យាមួយចំនួន ដើម្បីធ្វើការសិក្សាស្រាវជ្រាវ ប្រយោជន៍នឹងថែរក្សាស្លាកស្នាមវប្បធម៌បុរាណដែលជាឫសកែវនៃប្រវត្តិ របស់ទីក្រុងភ្នំពេញ ។

www.elibraryofcambodia.org

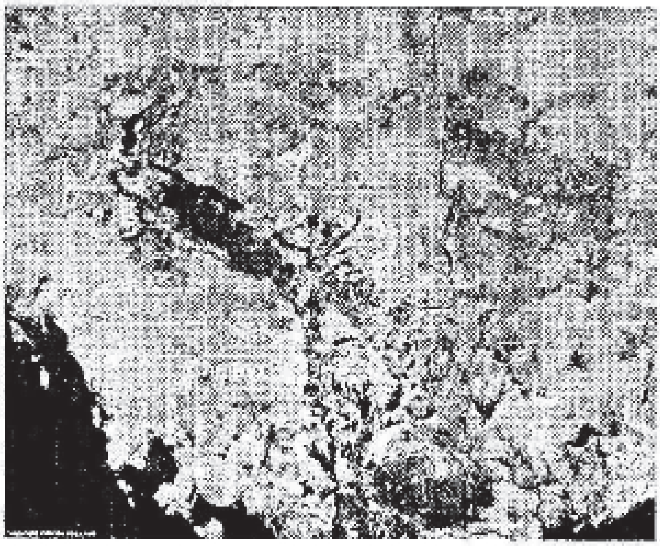

ដែនទីនៃតំបន់ជើងឯកមើលពីលើអាកាស(ឯកសាររបស់Phon Kaseka,
Ceramics production at Cheung Ek Kiln Site, Cambodia,
in 5th International Conference on "Southeast Asian Cultural
Values : Cultural Industry" December, 17th 2000)

ដូច្នេះ តាមរយៈការវិភាគដោយផ្អែកលើទិន្នន័យខាងបុរាណវិទ្យា មានជាអាទិ៍ ឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ធ្វើផ្នូរលើង សំរិទ្ធិ សំណល់ឡដុត គណលភាជន៍សម័យមុនអង្គរ និងក្រោយអង្គរ រូបផ្ទាំងសិលាចារឹក និងស្លាបព្រាប្រាក់ប្រាសាទបុរាណផង យើងអាចយល់បាន ផ្លូវចំណេះដឹងអំពីប្រវត្តិ នៃភូមិជើងឯកជាក់លាក់ ។ គឺតាមរយៈចំណុចនេះហើយ ដែលធ្វើឱ្យយើងបាន ឃើញវិវឌ្ឍន៍ការណ៍នានានៃ វិវឌ្ឍន៍ទីក្រុង ភ្នំពេញ ពីអតីតកាល និងបច្ចុប្បន្នភាពក្រោយពីឆ្លងកាត់សម័យអង្គរ ។ មានន័យថា កន្លងមកក៏ដូចបច្ចុប្បន្ន តំបន់ ជើងឯក បានដើរតួនាទីដ៏សំខាន់បំផុតក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ។

ការធ្វើកំណាយឡដុតគុណលភាជន៍និង ការរកឃើញក្រឡាឡនៅវត្តជើងឯក(ឯកសារលោក ផុន កសិកា)

នៅទីនេះ ស្ទូបរំលែកថា យើងត្រូវលើកយកតួនាទីជាប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់តំបន់ជើងឯកបកបង្ហាញ ដោយផ្តើមចេញពីការរក ឃើញឡដុត គណលភាជន៍នាសម័យមុនអង្គរ ដោយលោក ផុន កសិកា កន្លងមកនេះ ។ ការលើកយកទិន្នន័យខាងបុរាណវិទ្យានេះ មាន សារសំខាន់ណាស់ ព្រោះលោកគឺជាអ្នកដែលបានធ្វើកំណាយក្នុងបរិវេណនៃភូមិ ដែលមានសណ្ឋានដីរាងមូល នាងលើនេះ មុនគេបង្អស់

www.elibraryofcambodia.org

។ មួយវិញទៀត ការរកឃើញនូវកណាលភាជន៍នាសម័យនគរភ្នំរបស់លោក ក៏បានបញ្ជាក់យ៉ាងជាក់ច្បាស់ផងដែរ វាជាការប៉ាន់ស្មានរបស់យើង ដែលធ្លាប់មានពីមុន គឺមានភាពត្រឹមត្រូវមែន ។

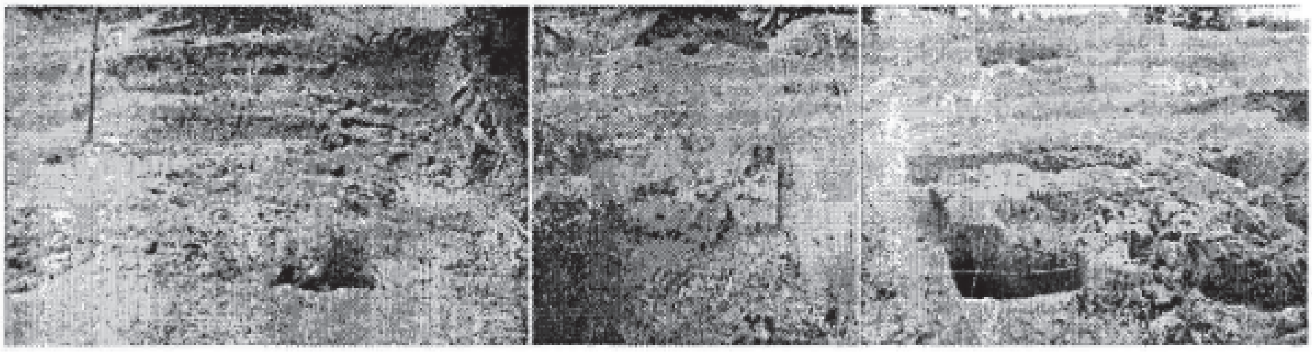

ឡបុរាណ សម័យនគរភ្នំនៅតំបន់ជើងឯកពេលធ្វើកំណាយតាមវិធីសាស្រ្ត (ឯកសាររបស់លោកវុធ កសិកា)

ដូចពោលខាងលើ សំណល់វប្បធម៌បុរាណដ៏ក្រាស់ក្រែល ដែលដូនតាខ្មែរបានបន្សល់ទុកក្នុងស្ថានីយបុរេប្រវត្តិសាស្រ្តដ៏សំខាន់នេះ រួម មានគ្រឿង តុបតែង ប្រាង្គប្រាសាទ ក្នុងរចនាប័ថ្មកំពង់ព្រះ សិលាចារឹក និងឡដុតកណាលភាជន៍សម័យចេនឡា អង្គរ និង ក្រោយអង្គរជាដើម ។ ប៉ុន្តែអ្វីដែលសំខាន់ជាងគេ គឺវត្តមាន របស់ឡចំនួន ៥៩ ដែលក្នុងនោះ មានឡនាសម័យនគរភ្នំផងដែរ ។

នេះជាព័ត៌មានមួយដែលគេពុំបាននឹកស្មានដល់ទាល់តែសោះ សម្រាប់បំភ្លឺនូវការកកើតនៃវប្បធម៌អារ្យធម៌ខ្មែរនៅក្នុងតំបន់រាជធានីភ្នំពេញ ។

កន្លងមកការធ្វើកំណាយឡដុតកណាលភាជន៍ ក្នុងបរិវេណវត្តភូមិជើងឯកសព្វថ្ងៃ ដែលធ្លាប់ជា វាលពិឃាត ក្នុងរបបប៉ុលពតពីឆ្នាំ១៩៧៥ ដល់ឆ្នាំ១៩៧៩ បានឱ្យដឹងអំពីវត្តមានរបស់ភាជន៍ឈ្មោះកុណ្ឌីមួយចំនួន ប្រភេទកំសៀវទឹក មានចំពួយ មានប្រភពចេញពីឥណ្ឌាភាជន៍ទាំងនោះ ស្ថិតក្នុងសម័យវប្បធម៌នគរភ្នំស្ថិតក្នុង ស.វ ទី៤ និង៥ នៃគ.ស ។

សូមបញ្ជាក់ផងដែរថា បើយើងយកប្រភេទកុណ្ឌីនៅភូមិជើងឯកទៅប្រៀបធៀប ទៅនឹងភាជន៍ដែលគេ បានរកឃើញ នៅភូមិស្វាយនៅខេត្តបន្ទាយមានជ័យ និងស្រុកអង្គរបុរី នៅខេត្តតាកែវ ឬក៏នៅម៉ូអូរកែវជាដើម យើងពិតជាឃើញភាពស្រដៀងគ្នាពុំខាន ។ ហើយគឺប្រការនេះហើយ ដែលផ្ទុះបញ្ចាំឱ្យឃើញកាន់តែច្បាស់នូវចំណាស់នៃស្ថានីយ៍របស់យើង ។

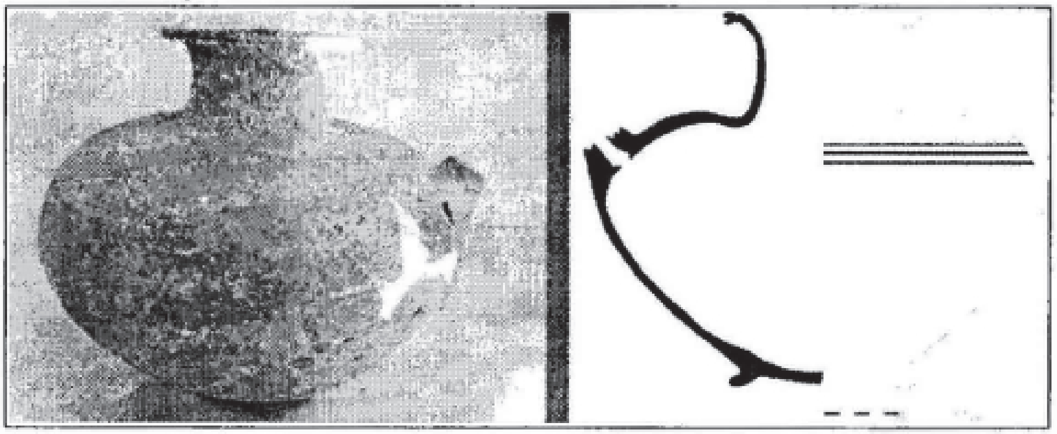

កុណ្ឌី និង រូបគំនូរកុណ្ឌី តំបន់ជើងឯក (ឯកសារ លោក វុធ កសិកា)

យោងតាមចំនួនឡដុតកណាលភាជន៍បុរាណខាងលើទាំងនោះ សឲ្យឃើញថា តំបន់ជើងឯក គឺជាមជ្ឈមណ្ឌលវប្បធម៌ និង សេដ្ឋកិច្ចយ៉ាងសំខាន់ ចាប់ពីដើមសម័យប្រវត្តិសាស្រ្តរហូតដល់សម័យក្រោយអង្គរ ដោយបានឆ្លងកាត់សម័យចេនឡា និងអង្គរដ៏រុងរឿង ដូច

www.elibraryofcambodia.org

វត្ថុមានរបស់សំណល់ស្ថាបត្យកម្មប្រាង្គប្រាសាទ និងសិលាចារឹករបស់បុព្វការីជនខ្មែរ ដែលបានរស់ក្នុងតំបន់នេះ បានបម្រុងទុកជាសក្ខីកម្ម ។

ជារួម ក្រោយពីធ្វើការសិក្សាវិភាគប្រភេទនៃ កុលាលភាជន៍នៅភូមិជើងឯក យើងឃើញថា តំបន់នេះ ត្រូវផ្សារភ្ជាប់ទៅនឹងអង្គរបុរីយ៉ាងប្រាកដ ។

ក្រៅពីនេះ វត្ថុមាននៃកុលាលភាជន៍បុរាណទាំងនោះ ដែលជាប្រភពព័ត៌មានដ៏សំខាន់ ក៏ជាប្រការបញ្ជាក់ កាន់តែច្បាស់ថា តំបន់វត្តជើងឯកដែលជាផ្នែកមួយនៃទីក្រុងភ្នំពេញបច្ចុប្បន្ន គឺជាតំបន់មានការអភិវឌ្ឍន៍ ដោយបានមានការវិវត្តន៍ជាបន្តបន្ទាប់មិនដាច់ពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ រហូតដល់សម័យទំនើបនេះ ក្រោយពីបានឆ្លងកាត់សម័យក្រោយអង្គរ ដែលមានការសាងសង់កន្លែងយ៉ាងធំមួយ ដែលផលិតកុលាលភាជន៍ប្រភេទកណ្តុរ គឺម្តុំវត្តជើងឯកក្នុងសម័យហ្វូ-ណាន ។ ទីក្រុងភ្នំពេញដោយស្តេចពញាយ៉ាត ។ កន្លងមកអ្នកស្រាវជ្រាវបានសង្កេតថា កណ្តុរនៅសម័យនគរភ្នំ និងចេនឡាត្រូវបានគេរកឃើញក្នុងភូមិភាគអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ក៏ប៉ុន្តែនេះជាលើកដំបូងបង្អស់ហើយ ដែលគេបានរកឃើញនូវ កុលាលភាជន៍នៅតំបន់ជើងឯកនេះ ។ នេះជាលទ្ធផលនៃការស្រាវជ្រាវ ដែលជាវិភាគទានមួយប្រកប ដោយផ្លែផ្កាដ៏គួរឲ្យរំភើបយ៉ាងក្រៃលែង ដែលយើងទើបនឹងបានរកឃើញ ហើយនេះជាអ្វីមួយដែលយើងមិនត្រូវមើលរំលងឡើយ ដើម្បីកែ ប្រែទស្សនៈទាន់ខ្លះពាក់ព័ន្ធទៅនឹងប្រវត្តិនៃទីក្រុងភ្នំពេញ ។ តាមពិតទៅ រាជធានីភ្នំពេញត្រូវបានសាងសង់ឡើងនៅលើទឹកដីចាស់ធ្លាប់មានទីប្រជុំជនដែលមានការរីកដុះដាលផ្នែកវប្បធម៌ពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្ររហូតដល់សម័យនគរភ្នំ ។

ចំណាស់នៃខឿនវប្បធម៌ក្នុងបរិវេណនៃវត្តជើងឯកនោះ ត្រូវបានបង្ហាញរួចមកហើយ ជាការពិត ការរកឃើញនៃផ្ទាំងសិលាចារឹក ព្រមទាំងស្ថាបត្យកម្មប្រាសាទ នៅទសវត្សរ៍ ឆ្នាំ១៩២០ ម្ល៉េះ ។ ក៏ប៉ុន្តែគេមិនបាននឹកស្មានថា តំបន់នេះមិនត្រូវបានកាន់កាប់តាំងតែសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រមេ ដូចវត្ថុមានរបស់ឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ដូចជាពូថៅថ្មរំលីង ក្រវិលត្រចៀក ផ្គងកណ្តឹង កងដៃសំរិតជាដើម ។ ម្យ៉ាងទៀតពីមុន គេក៏ពុំបានដឹងដែរថា មានស្លាកស្នាមវប្បធម៌នាសម័យហ្វូ-ណាន នៅក្នុងភូមិភាគខាងលើនេះដែរ ។ សេចក្តីកត់សម្គាល់របស់យើង ដែលត្រូវផ្ទៀងផ្ទាត់លទ្ធផលរបស់លោក ផុន កសិកា ជាមួយនោះផង ធ្វើឲ្យគេបានដឹងថា ម្តុំវត្តជើងឯក ដែលជាទឹកដីរបស់រាជធានីភ្នំពេញ គឺពិតជាទឹកដីរបស់នគរភ្នំ ឬហ្វូ-ណាន យ៉ាងប្រត្យក្ស ។ ព្រោះថា កាលក្នុងសម័យបុរាណនោះ ភូមិភាគនេះស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ទីក្រុងអង្គរបុរី ឬវ្យាធបុរៈ ដែលជារាជធានីមួយដ៏សំខាន់ជាងគេក្នុងបណ្តារាជធានីទាំងឡាយនៃចក្រភពហ្វូ-ណាន ។

៧- ស្ថានីយបុរេអង្គរស្រែអំពិលនៅកៀនស្វាយ ក្បែររាជធានីភ្នំពេញ

មុនឆ្នាំ១៩៩៣ យើងមិនដឹងទាល់តែសោះ អំពីសារៈសំខាន់នៃស្ថានីយបុរេអង្គរ ស្រែអំពិល ឃុំឈើទាល ស្រុកកៀនស្វាយ ខេត្តកណ្តាល ដែលស្ថិតនៅទិសខាងកើតឆៀងខាងត្បូង នៃទីក្រុងភ្នំពេញបច្ចុប្បន្ន ។ អ្វីដែលជាទិន្នន័យខាងប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលគេបានដឹងកន្លងមក គឺតំបន់នេះបានផ្តល់នូវផ្ទាំងសិលាចារឹកបុរេអង្គរមួយផ្ទាំង (K.៧៧) សិក្សាដោយលោក ហ្សក ស៊ឺដេស តែប៉ុណ្ណោះ ។

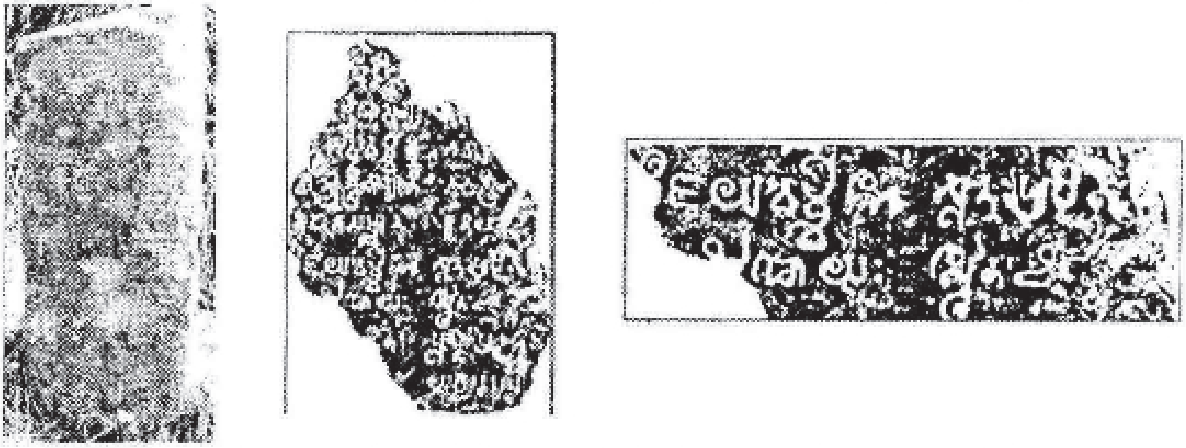

បំណែកបង្គោលអាចជាសសរស្តម្ភរបងគ សុធានី នៅប្រតិបត្តិប្រជាប្រិយ និង ផ្ទាំងសិលាចារឹក Ka 37

www.elibraryofcambodia.org

ប៉ុន្តែការសិក្សាស្រាវជ្រាវថ្មីៗនេះបានឲ្យដឹងថា តំបន់ស្រែអំពិលនេះ បានបន្សល់នូវស្នាកស្នាមវប្បធម៌ នាសម័យបុរេអង្គរយ៉ាងច្រើន ក្រៃលែង ៖ ទួលមានជើងប្រាសាទយ៉ាងតិចក៏៣៥ទួលដែរ បើប្រៀបធៀបទៅនឹងទួលចំនួនជិត១ផ្សេងៗឯទៀត ។ ក្រៅពីនេះ គេបានរក ឃើញសិលាចារឹកចម្លាក់ទេវរូប បំណែកទេវរូប លិង្គ យោនី ទម្រលិង្គ ស៊ុមទ្វារប្រាសាទមេទ្វារ ទ្រនាប់ជណ្តើរ ថ្មអដ្ឋច័ន្ទ ថ្មកិនថ្នាំ អង្រែកិនថ្នាំ គោលខណ្ឌសិមា និងកលាល ភាជន៍ យ៉ាងសន្ធឹកសន្ធាប់ ។

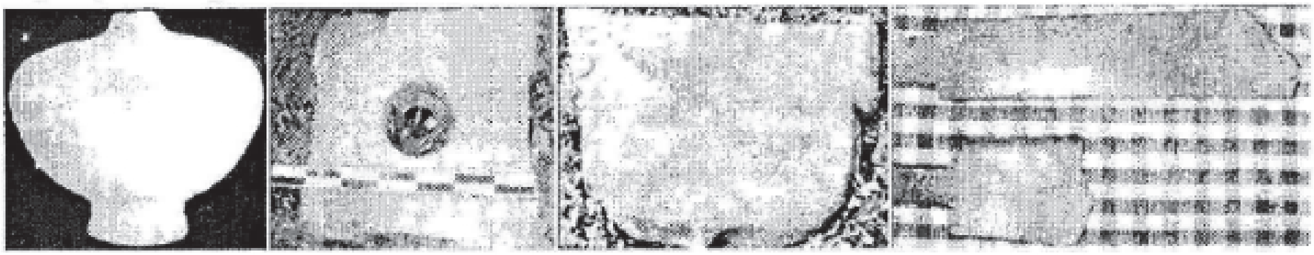

កុលភាជន៍ ទម្រលិង្គ ថ្មអដ្ឋចន្ទធ្វើពីថ្មភក់និង ឧបករណ៍ជាតួថៅថ្មពីសម័យបុរេប្រវត្តិ(រូបថត សុផានី នៅប្រតិបត្តិប្រជាប្រិយ)

យ៉ាងណាមិញគេក៏បានរកឃើញតួថៅថ្មីអំពីថ្មរំលីង ដែលបង្ហាញថា ភូមិភាគនេះ ត្រូវបានកាន់កាប់ដោយបុព្វការីជនខ្មែរតាំងតែពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រម្ល៉េះ ពោលគឺមុន ការលេចធ្លោឡើងនូវប្រាង្គ និង សហគមន៍ ឬបុរី ជុំវិញបូរីយង្គានទាំងនោះ ។

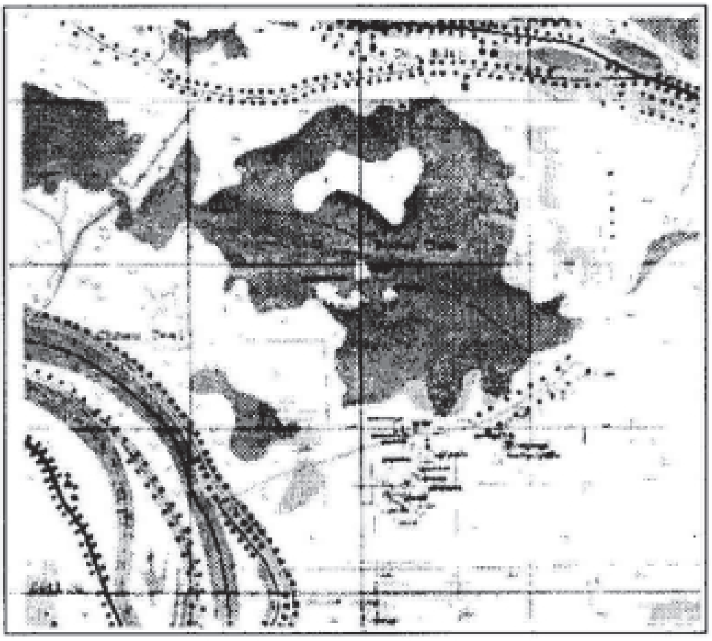

ស្ថានីយ៍ស្រែអំពិល

សារៈសំខាន់នៃបុរាណស្ថានទាំងនោះ គឺការបង្ហាញឲ្យយើងដឹងអំពីរាជយុកាលនៃរឿនវប្បធម៌ខ្មែរ ក្នុងតំបន់ជារួម និងឫសកែវនៃរាជ ធានីភ្នំពេញ មុនសតវត្សទី១៥នៃគ.ស ។ ខ្លឹមសារនៃសិលាចារឹកបានឲ្យដឹងថា តំបន់កៀនស្វាយនេះ គឺជាតំបន់មានការវឌ្ឍនភាពគ្រប់វិស័យក្នុងរជ្ជរបស់ព្រះបាទភវវរ័ន្មទី២ និងព្រះបាទជយវរ័ន្មទី១ យ៉ាងប្រាកដ ពោលគឺរវាងស.តទី៦ និងដើមទី៨ នៃគ.ស មកម្ល៉េះ មុនការលេចធ្លោឡើងនូវវប្បធម៌អង្គរ និងក្រោយ អង្គរ ។

រូបភាព ១-៣ ៖ បំណែកនៃព្រះវិស្ណុ ថ្មកិនថ្នាំ និង បំណែកមេទ្វារធ្វើពីថ្មស៊ីល(រូបថត សុផានី នៅប្រតិបត្តិប្រជាប្រិយ)

www.elibraryofcambodia.org

គួរឲ្យសោកស្ដាយណាស់ ដែលស្ថានីយបុរេអង្គរដ៏សំខាន់នេះ សព្វថ្ងៃនេះ ត្រូវទទួលនូវការលុកលុយបំផ្លិចបំផ្លាញដោយអ្នកស្រុក ដើម្បីរាវរកវត្ថុបុរាណយកទៅលក់ ឬយកឥដ្ឋទៅប្រើប្រាស់ ឬក៏គ្រាន់តែភ្ជួររាស់ដី ដើម្បីធ្វើស្រែចំការ ។

៤- ចំណាស់រាជធានីភ្នំពេញតាមរយៈសិលាចារឹក(K.1028/Ka 716 និង K.1029/Ka 717)

ក- សិលាចារឹក ឃុំព្រៃវែង ខណ្ឌដង្កោ K. 1028 ឬ Ka 716

ផ្ទាំងសិលាចារឹក K.1028 វត្តព្រៃវែង, ឃុំព្រៃវែង, ខណ្ឌដង្កោ គេបានរកឃើញផ្ទាំងសិលាចារឹកជាភាសាខ្មែរមួយផ្ទាំង នៅក្នុងបរិវេណនៃវត្តស្វាយផ្អោសព្រៃវែងបច្ចុប្បន្ន ស្រុកដង្កោ រាជធានីភ្នំពេញ ។ សិលានេះត្រូវបានចុះលេខរៀង K. 1028 ដោយសាលាបារាំងចុងបូព៌ាប្រទេស ហើយនៅឆ្នាំ២០០១ ត្រូវបានបកប្រែដោយអ្នកគ្រូពូសាវរស (Cf. Pou Saveros, 2011, Nouvelles Inscriptions du Cambogde, II & III, EFEO) ។

ផ្នែកទី ១ ជាភាសាសំស្ក្រឹត (K. 1028) និង ផ្នែកទី ២ ជាភាសាខ្មែរ (K. 1028) កាលបរិច្ឆេទ ៥៣៦ ស.ក (៦១៥ គ.ស)

យើងបានរកឃើញឡើងវិញសិលាចារឹកនេះ នៅក្នុងផ្ទះអ្នកតាមួយ ក្នុងបរិវេណនៃវត្តខាងលើនេះ នៅឆ្នាំ១៩៩៣ ហើយនៅឆ្នាំ ២០០៩ យើងក៏បានចុះលេខរៀងថ្មីរបស់ក្រសួងវប្បធម៌ និងវិចិត្រសិល្បៈ គឺ Ka 716 ។ នៅក្នុងអម្លុងនៃទស្សនកិច្ចសិក្សាកម្លងមកនោះ ផ្ទាំងសិលាចារឹកនេះពុំទាន់ត្រូវបានបាក់បែកជាច្រើនកំណាត់ ដូចបច្ចុប្បន្នភាពនេះទេ ។

សូមជម្រាបថា ថ្មីៗនេះ (មេសា ២០១១) យើងបានស្នើរដោយផ្ទាល់ទៅក្រសួងវប្បធម៌ និងវិចិត្រសិល្បៈ ឲ្យអញ្ជើញយកផ្ទាំងសិលាចារឹកនេះ ដើម្បីតម្កល់ទុកនៅសារមន្ទីរជាតិ តែរហូតដល់សព្វថ្ងៃសំណូមពរនេះពុំទាន់ត្រូវបានអនុវត្តន៍នៅឡើយ ។

សិលាចារឹកដែលយើងពិនិត្យខ្លឹមសារឥឡូវនេះស្ថិតក្នុងចំណោមសិលាចារឹកចំនួន៥ ដែលត្រូវបានគេរកឃើញ ក្នុងតំបន់រាជធានីភ្នំពេញ ។ សិលាចារឹកទាំងនោះ សុទ្ធសឹងតែត្រូវបានចារ ឡើងនៅសម័យចេនឡា ពោលគឺ ដើមសតវត្សទី៧ នៃគ.ស ។

សូមបញ្ជាក់ថា សិលាចារឹកបុរេអង្គរទាំងនោះត្រូវបានចារឡើងក្នុងពេលជាមួយគ្នា នឹងការស្ថាបនារូបចម្លាក់តំណាងឲ្យព្រះអាទិទេព នៃលទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនា ព្រមទាំងប្រាង្គប្រាសាទឥដ្ឋដែល សព្វថ្ងៃបានរលំរលាយបាត់អស់ទៅហើយ ។

ចំពោះការបង្កើតនូវមូលនិធិសាសនាទាំងនោះ មានសណ្ឋានទី១ បើយើងសិក្សាវិភាគខ្លឹមសារសិលាចារឹក យើងនឹងដឹងថាតំបន់រាជធានីភ្នំពេញមានការអភិវឌ្ឍន៍ ព្រោះថាត្រូវបានទទួលឥទ្ធិពលវប្បធម៌ ពីទីក្រុងអង្គរបុរី ដែលជាព្រះរាជធានី ។ ទី២ ផ្អែកលើទស្សនៈពីជំនាន់មុន បើយើងពិនិត្យចំនួននៃបុរាណវត្ថុ ឬបុរាណស្ថានយើងនឹងឃើញថាតំបន់នេះស្ថិតក្រោមរបបកសិកម្មរួបនីយកម្ម ឬសាកលភាវូបនីយកម្ម ដែលបានសាយភាយ ជាហេតុបាននាំឲ្យប្រជាជនមានភាពរុងរឿងខាងសង្គមវប្បធម៌យ៉ាងប្រាកដ ។

www.elibraryofcambodia.org

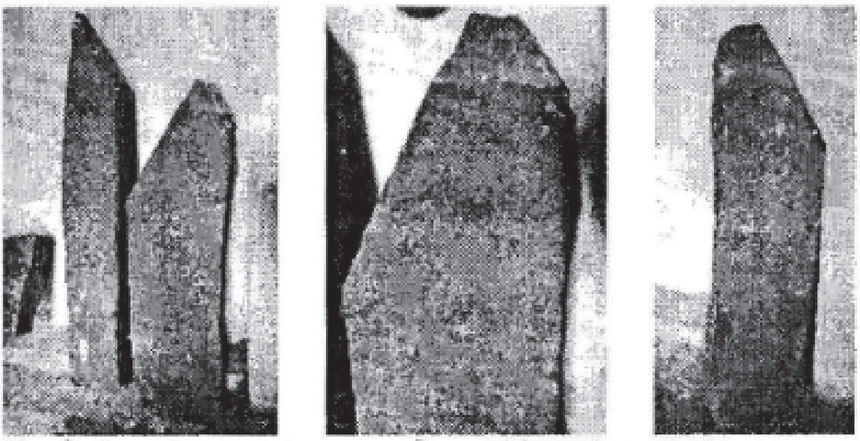

បំណែកនៃសិលាចារឹកK. 1028 / ka 716 សព្វថ្ងៃនេះជាបំណែកនៅវត្តត្រពាំងសំរោង(ម.ត ២០១០)

ចំណុចសំខាន់ថែមទៀតនោះ បើយើងសិក្សាពិនិត្យអក្សរនៅលើផ្ទាំងសិលាចារឹកទាំងនោះ យើងនឹងដឹងថា អក្សរខ្មែរកំពុងមានការរីកចំរើនយ៉ាងខ្លាំងក្លា ពោលគឺអត្ថបទជាភាសាខ្មែរកាន់តែវែងជាងសម័យនគរភ្នំ ទោះបីជាអត្ថបទជាភាសាសំស្ក្រឹត នៅត្រូវបានរក្សាក៏ដោយ ។ តែទោះជាយ៉ាងនេះក្តី កន្លងមកការសិក្សាវិភាគសិលាចារឹកដែលក្នុងតំបន់រាជធានីភ្នំពេញ បានដាក់ទម្ងន់ទៅលើតែវិស័យសាសនា ដែលនេះចាត់ទុកថា ពុំទាន់មានគុណភាពក្នុងការវិភាគនៅឡើយ ។

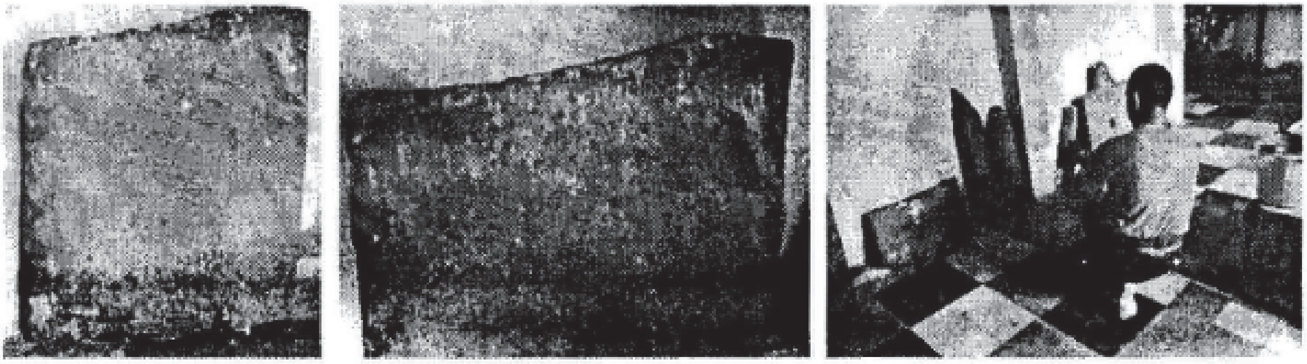

បំណែកនៃសិលាចារឹកK. 1214 ផ្នែកខាងក្រោមសព្វថ្ងៃនេះជាបំណែកនៅវត្តត្រពាំងសំរោង(មត ២០១០)

ពាក់ព័ន្ធទិន្នន័យខាងសង្គមវប្បធម៌ សិលាចារឹក K.1029 បានឱ្យដឹងថា ឋានុក្រមនៃមុខងារមន្ត្រីនៅទីនេះ ក៏មិនខុសប្លែកពីអាណាខេត្តផ្សេងៗឯទៀតដែរ ដែលស្ថិតក្នុងសម័យអន្តរកាលរវាងនគរភ្នំ និងចេនឡា ។

សូមកត់សម្គាល់ថា ព្រះអាទិទេពដែលមានព្រះនាមថា ចន្ទកាត្យយិនី ក្នុងផ្ទាំងសិលាចារឹក គឺតាមពិតទៅតំណាងឱ្យព្រះអាទិទេពទាំងពីរអង្គ មួយជាភេទប្រុស គឺព្រះសិវៈ (ចណ្ឌ) និងមួយទៀតជាភេទស្រី គឺព្រះនាងទូគ៌ា (កាត្យយិនី) ដែលរាំអោបគ្នា យើងយោងលើចម្លាក់បុរាណនាសម័យបាយ័ន ដែលគេបានជួបប្រទះ ។

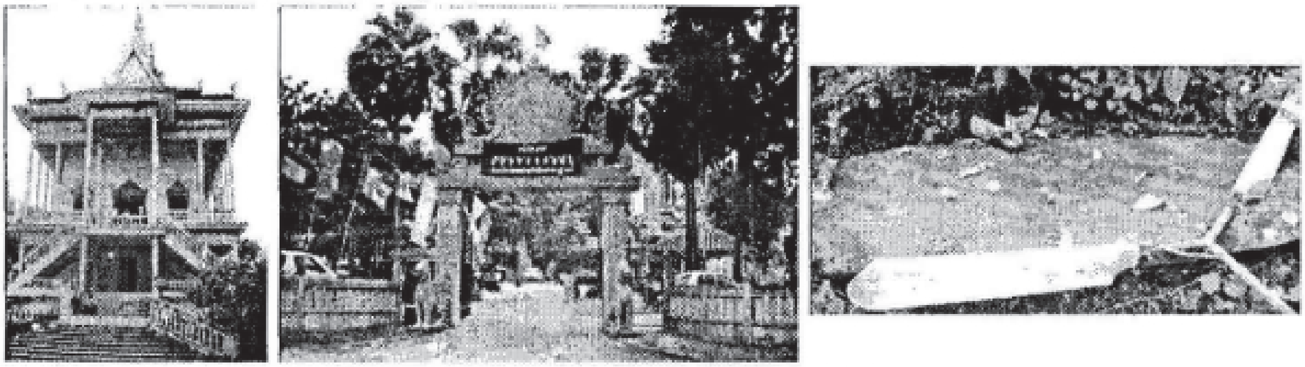

វត្តព្រៃវែងនិងសមាសធាតុប្រាសាទបុរេអង្គរក្នុងបរិវេណវត្ត(ម.ត ២០០៣)

www.elibraryofcambodia.org

ខាងលើនេះក៏ត្រូវធ្វើឡើងព្រមគ្នាជាមួយនឹងព្រះមហាគណបតី ឬព្រះគណេស ព្រមទាំងព្រះសិវ ដែលតំណាងដោយព្រះសិវលិង្គ ឬបរមេសួរ ដែលគេហៅព្រះនាមថា អំម្រាតកេស្វរផងដែរ ។

អ្នកស្រាវជ្រាវ អ្នកប្រាជ្ញខ្មែរខាងសិលាចារឹកសោភ្រ្កក៏បានចាប់អារម្មណ៍អំពីផ្ទាំងសិលាចារឹកនេះដែរ តែមិនបានលើកនូវគុណសម្បត្តិ និងអត្ថប្រយោជន៍ទម្ងន់របស់ឯកសារនេះទេ ។

ខាងក្រោមសេចក្តីប្រែសិលាចារឹកវត្តព្រៃវែង ផ្ទុងទី២ ដោយលោក យាង វិរៈបុត្រ :

"…..បានប្រតិស្ឋានកសាងព្រះបរមិមាទេវ ព្រះនាម ចណ្ឌកាត្យាយិនី និងព្រះមហាគណបតិ ហើយបានដាក់បញ្ចូលនូវគ្រឿងឧបភោគបរិភោគទាំងឡាយរួមផ្សំជាមួយនឹងទេវស្ថានស្រីអំម្រាតកេស្វរនៅឯតំបន់ ខហ្វេរ ។ ចំណែកឯសំណាចរបស់មន្ត្រីតាងអញដែលបានថ្វាយចំពោះទេវ ចណ្ឌកាត្យាយិនី មានស្ត្រីនាមតាងអញ ដែលបានថ្វាយចំពោះទេវ ចណ្ឌកាត្យាយិនី មានស្ត្រីនាមតាងអញ និងទេវអង្គ ដែលមានភារកិច្ចដូចជា រៀបចំពិធីបូជាយញ្ញថ្វាយដល់ព្រះនៅពេលរៀបរាប់ថ្ងៃសីល(ថ្ងៃព្រះ) រៀបចំគុបរ័ត លម្អនូវផ្កាក្រអូប ឈើក្រអូប សុគន្ធភរិ (ទឹកអប់) ថ្វាយដល់ព្រះ ។ អ្នកមានភារកិច្ចកត់ត្រាថ្ងៃសំពះព្រះ(ថ្ងៃសីល) គឺនារីបន្ទាង ដែលគេបានថ្វាយដល់ទេវស្ថាន ។ ខ្ញុំបម្រើ (ទាសាទាសី) ដែលបានថ្វាយដល់ទេវស្ថានមានឈ្មោះ ដូចជា បុរសកន្លាស បុរសសត្វ បុរសវិធាបត្យោត បុរសវ៉ាងអញកាលអាសន្ន បុរសកន្សោង បុរសកន្ទេង….. នារីទ្វាច និងកូនស្រី៥នាក់ នារីត្បូង និងកូន….. នារីសេងមានវៃ និងកូនស្រី៣នាក់ នារីកញ្ចុងវិធានបន្ទេម នារីធបត់រ៉ម្ង នារីមញ្ញ….. នារីបួសគុណា នារីគំរេ នារីបញ្ចុង និងកូនស្រី១នាក់ នារីបណឹបាផ្ទ នារីកល្បិត នារីថ្លាប និងកូន១នាក់ នារីអំរស និងកូន២នាក់ នារីផុងរោង នារីគ័ខរ បុរសកញ្ចិត បុរសធូរ ។

ទ្រព្យសម្បត្តិដទៃទៀតមានគោរបស់ទេវស្ថាន៥០ក្បាល ក្របី២០ក្បាល ស្រែ…..២០០ស្លាទៅឯជើង….." ។

សូមរំលឹកថា សិលាចារឹក K.1028 ត្រូវបានចារឡើងនៅឆ្នាំ៥៣៦ស.ក ដែលត្រូវជាឆ្នាំ៦១៥នៃគ.ស ។ យើងរំជើបរំជួល រំភើបចិត្តជាខ្លាំងណាស់ កាលបើឃើញផ្ទាំងសិលាចារឹកនេះ ដែលមានអាយុកាលជិត១៤០០ឆ្នាំមកហើយ ។ យើងមានអារម្មណ៍រំភើបញាប់ញ័រយ៉ាងខ្លាំងណាស់ ។ អ្វីដែលទើបលើកសង្ឃឹមឃើញថា ទីក្រុងភ្នំពេញទើបនឹងកើតថ្មីៗនោះទេ ហើយវប្បធម៌ភាពនៃតំបន់នេះមានការវិវត្តប្រែប្រួលតាមសម័យកាលនីមួយៗ នៃប្រវត្តិសាស្ត្របុរេអង្គរឈានមកដល់សម័យទំនើប ។

8- សិលាចារឹក K1029 / Ka 717 នៅវត្តព្រៃវែងរាជធានីភ្នំពេញ

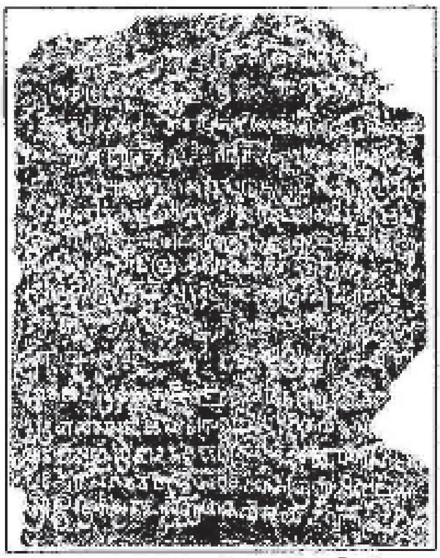

K.1029/Ka 717, សិលាចារឹកវត្តព្រៃវែង

សរសេរជាភាសាខ្មែរបុរាណចំនួន១០បន្ទាត់ ក្នុងសម័យចេនឡា បើសិនរាប់ដាច់ក្បាច់ផ្កាភ្ញី នៅផ្នែកខាងលើនៃផ្ទាំងសិលាចារឹក K.1028 (A) ដែលត្រូវជួបប្រទះនៅលើទីតាំងតែមួយ ផ្ទាំងសិលាចារឹក K.1029 ក៏ជាភស្តុតាងយ៉ាងសំខាន់ ដើម្បីបង្ហាញឲ្យឃើញនូវចំណាស់នៃទីកន្លែងរបស់រាជធានីភ្នំពេញផងដែរ ។

តាមមូលដ្ឋានទិន្នន័យសិលាចារឹកខាងលើនេះ យើងអាចនិយាយជាមួយលោក វង់ សុធារ៉ា ថា តំបន់រាជធានីភ្នំពេញបច្ចុប្បន្ន "ពិតជាមានទីប្រជុំជន ឬ យ៉ាងហោចណាស់ត្រឹមភូមិអ្នកស្រុកសាមញ្ញរស់នៅ ចាប់តាំងពីក្នុងអំឡុងស.វទី៧ មិនមែនតំបន់នេះទើបតែមានភូមិករមកដល់ស.វ ទី១៥ រជ្ជកាលព្រះបាទពញាយ៉ាតនោះទេ" (Cf. វង់ សុធារ៉ា, " បញ្ហានៃសិលាចារឹក ពីសម័យមុនអង្គរទើបរកឃើញនៅវត្តព្រៃវែងរាជធានីភ្នំពេញ មិនលក្ខណៈប្រវត្តិសាស្ត្រ, សិលាចារឹកវិទ្យា, សន្និសីទអន្តរជាតិខេមរវិទ្យាលើកទី១, ១៩៩៦) ។

សូមរំលឹកនៅទីនេះផងដែរថា គឺរូបយើងទេ ដែលបានរកឃើញឡើងវិញនូវផ្ទាំងសិលាចារឹកទាំងពីរនេះ ដែលបានរកឃើញឡើងវិញ នូវផ្ទាំងសិលាចារឹកទាំងពីរនេះ ដែលបន្ទាប់មកត្រូវបានផ្លាស់ដោយលោក យ៉ៀង វិរៈបុត្រ កាលពីឆ្នាំ១៩៩៤ ។

www.elibraryofcambodia.org

តាមពិតទៅផ្នែកទំនៀមទម្លាប់ ឬជំនឿសាសនា ផ្នែកអក្សរសាស្ត្រ ផ្នែកសង្គម ក៏ដូចជាផ្នែកសិល្បៈស្ថាបត្យកម្ម យើងអាចសន្និដ្ឋានបានថា តំបន់វត្តព្រៃវែងសព្វថ្ងៃ មានលក្ខណៈដូចគ្នាសឹងតែទាំងស្រុងទៅនឹងតំបន់ជិតឆ្ងាយផ្សេងៗឯទៀតដែរ ។ ដែលមានទីក្រុងអង្គរបុរីនៅខេត្តតាកែវ ជាស្នូល ឬមជ្ឈមណ្ឌលកណ្តាលសារៈសំខាន់មួយទៀត គឺទិន្នន័យប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលយើងអាចបានមកពីការវិភាគអត្ថបទសិលាចារឹក និងបុរាណវត្ថុ ក្នុងភូមិភាគនេះ ។ សូមបញ្ជាក់ថា ផ្ទាំងសិលាចារឹកសរសេរជាភាសាសំស្ក្រឹត និងបាលី ឧទាហរណ៍សិលាចារឹកទួលព្រះធាតុ ដែលជាអត្ថបទពិសិដ្ឋក្នុងវិស័យសាសនា ក៏ឆ្លុះបញ្ចាំងឲ្យឃើញនូវលក្ខណៈពហុទេវៈនៃប្រព័ន្ធគំនិតខ្មែរក្នុងសម័យនេះដែរ ។ យ៉ាងណាមិញអត្ថបទសិលាចារឹក សរសេរជាភាពខ្មែរក៏សឲ្យឃើញថា ភាសាខ្មែរមានការអភិវឌ្ឍន៍ជាងសម័យនគរភ្នំដែរ ។

៩- ចំណាស់រាជធានីភ្នំពេញ តាមរយៈសិលាចារឹក K.426 (Ka 717)

គេបានរកឃើញផ្ទាំងសិលាចារឹកមួយផ្ទាំង (K.426) នៅក្នុងបរិវេណនៃវត្តជើងឯកស្ថិតនៅសង្កាត់ជើងឯក ខណ្ឌដង្កោ រាជធានីភ្នំពេញ ។ សព្វថ្ងៃនេះផ្ទាំងសិលាចារឹកនេះត្រូវបានយករក្សានៅអភិរក្សដ្ឋានអង្គរ មានអក្សរខ្មែរ៩ឃ្លា ចារឡើងនៅដើមសតវត្សទី៧ ពោលគឺនៅក្នុងសម័យចេនឡា ។

ផ្ទាំងសិលាចារឹកនេះ (Cf. Coedès, G. Inscriptions du Cambodge, Vol. II, p.121) ដែលត្រូវបានចារលើបន្ទះសីមាស្ទួមួយ គឺជាអាជ្ញា ដែលមកពីប្រាសាទមួយដែលស្ថិតនៅក្នុងរចនាប័ទ្មកំពង់ព្រះ តែសព្វថ្ងៃត្រូវរលំរលាយបាត់ទៅហើយ ដោយគ្រាន់តែបន្សល់ទុកនៅក្បាច់លំអមួយចំនួនតែប៉ុណ្ណោះដូចជាសសរពេជ្រ, ថ្មផ្តើរ និងក្បាច់ផ្តែរ ។

បើប្រៀបធៀបទៅនឹងសម័យមុនៗ មានការកែទម្រង់សង្គមវប្បធម៌ក្នុងតំបន់នេះ ។ ទោះបីជាគ្មានភស្តុតាងណាមួយបញ្ជាក់ឲ្យដឹងអំពីជីវភាពប្រចាំថ្ងៃក៏ដោយ តែខ្លឹមសារសិលាចារឹក គឺជាភស្តុតាងជាប្រយោលមួយដែលមានតម្លៃយ៉ាងធំធេង ។ ព្រោះគេឃើញមានការប្រើគោក្របី និងវត្តមានរបស់ស្រែស្រូវចំការជាដើមក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ ។

តាមរយៈខ្លឹមសារនៃសិលាចារឹក យើងអាចឃើញថា ស្ថានភាពពិតប្រាកដនៅទីនេះ មានការអភិវឌ្ឍន៍ ដែលមិនមានលក្ខណៈខុសប្លែកពីតំបន់ផ្សេងៗឯទៀតដែរ ។ ដូច្នេះហើយបានជាយើងឃើញពីតំបន់មួយទៅតំបន់មួយទៀតក្នុងប្រទេសខ្មែរ មានការប្រើរទេះគោក្របីសម្រាប់ដឹកជញ្ជូន មានស្រែចំការ ។

តាមការពិត ស្ថានភាពនេះមិនខុសប្លែកពីស្ថានភាពទូទាំងប្រទេសកម្ពុជាខាសម័យទំនើបដែរ ជាពិសេសនៅក្នុងតំបន់មួយចំនួនដែលស្ថិតឆ្ងាយពីទីរួមខេត្ត ។

សំណៅផ្តាមនៃសិលាចារឹកK. 426 ឯកសារ សាលាបារាំងចុងបូព៌ាប្រទេស

www.elibraryofcambodia.org

សរុបសេចក្តីមក សិលាចារឹក K.426 (Ka 717) ឆ្លុះបញ្ចាំងឱ្យឃើញយ៉ាងច្បាស់អំពីការរីកចំរើនរួចទៅហើយ។ ព្រឹត្តិការណ៍នេះ ក៏មិនមែនជាការចៃដន្យដែរ ។

សូមជម្រាបថា នាម៉ឺនសតវត្សទី៧ គោរម្យងារព្រះកម្រតេងអញ ដែលមានក្នុងអត្ថបទសិលាចារឹក គឺជាគោរម្យងារធំសំខាន់បំផុត ព្រោះថា សូម្បីតែព្រះមហាក្សត្រក៏បាននិយមគោរម្យងារខាងលើនេះដែរ ។ យ៉ាងណាក៏ដោយ យើងអាចសន្និដ្ឋានបានថា នៅតំបន់នេះ មានវត្តមានរបស់មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់រស់នៅយ៉ាងប្រាកដ ហើយស្ថិតក្រោមការត្រួតត្រារបស់ចេនឡា ។ បន្ថែមលើនេះ យើងដឹងមានអំណោយជាខ្ញុំបម្រើ ដូចដែលគេធ្លាប់បានឃើញនៅក្នុងសិលាចារឹកផ្សេងៗទៀតដែរ ។

១០- ចំណាស់នៃរាជធានីភ្នំពេញតាមរយៈសិលាចារឹកស្រែអំពិល(Ka 37)

ជាទូទៅសិលាចារឹក មានសារៈសំខាន់ជាអនេកក្នុងការផ្តល់នូវទិន្នន័យ ទាក់ទិនវប្បធម៌នាសម័យបុរាណ ។ ដូច្នេះហើយបានគេចាត់ថា សិលាចារឹកជាមូលដ្ឋាននៃប្រវត្តិសាស្ត្រ ទោះបីសំណេរនៅលើថ្មទាំងនោះខ្លីក្តីវែងក្តី ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត សិលាចារឹកភាគច្រើនត្រូវបានគេជួបតាមប្រាង្គប្រាសាទ ឬទីតាំងដែលជាកន្លែងមានប្រជុំជនរស់នៅយ៉ាងកុះករ ។ ជួនកាលទៀតនៅក្នុងទីតាំងណាមួយសមស្រប ដើម្បីចារឹកទុកនូវព្រឹត្តិការណ៍ជាប្រវត្តិសាស្ត្រណាមួយ ។

ដូចនេះ ក្រៅពីព័ត៌មានពាក់ព័ន្ធនឹងជីវភាពក្នុងសង្គម សិលាចារឹកក៏បានឱ្យដឹងអំពីកាលបរិច្ឆេទនៃព្រឹត្តិការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលបានកើតឡើងយ៉ាងច្បាស់លាស់ ។ ជាការធម្មតាទេ ទោះបីជាកន្លែងណាក៏ដោយ វត្តមានរបស់សិលាចារឹក.... តែងតែបង្ហាញឱ្យឃើញយ៉ាងច្បាស់អំពីការប្រែប្រួលវប្បធម៌ស្ថានភាពសង្គម ។

សិលាចារឹក Ka 37 ស្រែអំពិល គៀនស្វាយ

គឺក្នុងបរិបទនេះហើយ ដែលផ្ទាំងសិលាចារឹកថ្មីមួយ (Ka 37) ដែលទើបតែត្រូវបានរកឃើញក្នុងពេលថ្មីៗ បានផ្តល់នូវព័ត៌មានតម្លៃដ៏ធំធេង ស្តីពីជីវភាពរស់នៅប្រចាំថ្ងៃ និងអំពីព្រឹត្តិការណ៍ជាប្រវត្តិសាស្ត្រសម្រាប់តំបន់រាជធានីភ្នំពេញ ក្នុងអតីតកាលដ៏យូរលង់មួយ ដែលពុំធ្លាប់មានពីមុនមក ។ ហើយគេក៏ពុំបានដឹងស្គាល់ដែរ ។

យើងពុំទាន់ដឹងលំអិតនៅឡើយនូវប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់តំបន់គៀនស្វាយ ក៏ប៉ុន្តែបានដឹងដោយត្រួសៗនូវហេតុការណ៍មួយចំនួនដែលបានកើតឡើងក្នុងសម័យចេនឡា ជាពិសេសក្នុងរាជ្យរបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរមុនអង្គរដ៏កំពូលពីរអង្គ គឺព្រះបាទភវវរ្ម័ន និងព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី១ ។

www.elibraryofcambodia.org

បើអត្ថបទសិលាចារឹករបស់យើង Ka 37 បាននិយាយដល់វត្តមានរបស់ព្រះបាទភវវរ្ម័នទី២ (៦៣៥ - ៦៥២) និងជ័យវរ្ម័នទី១ (៦៥៥ - ៦៨១) គឺពុំមែនជារឿងចៃដន្យនោះទេ តែគឺដោយសារតែគុណបំណាច់របស់ព្រះមហាក្សត្រទាំងពីរអង្គខាងលើនេះ ក្នុងការអភិវឌ្ឍប្រទេសជាតិ ជាទូទៅនិងតំបន់គៀនស្វាយដោយឡែក ដែលជាមណ្ឌលវប្បធម៌យ៉ាងសំខាន់មួយនាសម័យចេនឡា ។ បើនិយាយម្យ៉ាងទៀតតួនាទីរបស់ស្តេចបុរាណ គឺការផ្តល់នូវសុខសន្តិភាពការបង្រួបបង្រួមជាតិ ការថែរក្សាធម៌ពោលគឺ ច្បាប់សណ្តាប់ធ្នាប់ ស្ថេរភាពសង្គម និងសិទ្ធិសេរីភាពរបស់ប្រជាជន ។

វត្តមានរបស់សិលាចារឹកខាងលើនេះ នៅលើរមណីដ្ឋានមួយដែលមានទំហំដ៏ធំធេង ដែលគ្របដណ្តប់ដោយប្រាង្គប្រាសាទយ៉ាងច្រើន ដែលសព្វថ្ងៃនៅសល់តែឥដ្ឋ ហាក់ដូចជាបញ្ជាក់ឲ្យឃើញវត្តមានរបស់រាជធានីមួយយ៉ាងធំនៅលើទីតាំងនេះ ។

ថ្វីបើមានការបំផ្លិចបំផ្លាញ នៅរមណីដ្ឋានជាប្រវត្តិសាស្ត្រស្រែអំពិលដោយគ្មានការពិចារណា ឬឥតញញើតដោយអ្នកស្រុកក្តី ក៏របកគំហើញខាងបុរាណវិទ្យា បង្ហាញនូវសារៈសំខាន់យ៉ាងសំខាន់របស់តំបន់ក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រនាសម័យបុរេអង្គរដែរ។

១១- សិលាចារឹកបុរេអង្គរ Ka 511 នៅតំបន់ស្រែអំពិល

នៅឆ្នាំ ១៩៨៤ លោក យ៉ន ស៊ុំ នៅភូមិស្លាកខ្លែង ក្នុងឃុំដីឥដ្ឋ ស្រុកគៀនស្វាយ ខេត្តកណ្តាល បានរកឃើញផ្ទាំងសិលាចារឹកមួយនៅលើទួលប្រាសាទឥដ្ឋបុរាណមួយឈ្មោះថា ទួលលោកយាយ ដែលស្ថិតនៅខាងត្បូងនៃទួលម្កាក់ ដែលសព្វថ្ងៃមិនឆ្ងាយពីពុទ្ធបណ្ឌិតកម្ពុជា។ មានរាងជាចតុកោណ កម្ពស់ ០,៧ម៉ែត្រ ទទឹង ០,៣៤ម៉ែត្រ និងកម្រាស់ ០,១៣ម៉ែត្រ ផ្ទាំងសិលាចារឹកខាងលើ មានអក្សរចារលើផ្ទៃមុខទាំងសងខាង (មុខ និងក្រោយ)។

តទៅនេះ យើងសូមយកអត្ថបទសិលាចារឹកប្រែសម្រួលសេចក្តី ដោយលោក វង់ សុធារ៉ា ដើម្បីជូនជាព័ត៌មាន ដែលមានខ្លឹមសារដូចខាងក្រោមនេះ :

ផ្ទាំង "ក"

"១-៩)- ឆ្នាំ ៨៤៧ សកៈ (=៩២៥ គ.ស) ថ្ងៃទី១០ រោជ ខែអស្សុជ ពេលនោះមានព្រះរាជបញ្ជារបស់ព្រះករុណា ព្រះបាទព្រះគម្តែងអញ ចំពោះកំស្តែងអញស្រីលក្ស្មីបតិវម៌ កំស្តែងអញស្រីជយេន្ទ្រាធិបតីវម៌ កំស្តែងអញស្រីជយសិង្ហវម៌ កំស្តែងអញស្រីមហីធរវម៌ និងម្រតាញស្រីរាជេន្ទ្រសិង្ហ និងម្រតាញស្រីនឫបតិន្ទ្រវម៌ និងខ្លោញគោត្រពាលខ្លោញតាបគំតេន ឲ្យបន្ទូលនាំព្រះរាជបញ្ជាមកឲ្យដល់វាបហើយ ជាអ្នកជំនិត (ត្រួតមើល) ក្មេងបម្រើ និងវាបសិវព្រាហ្មណជាអ្នកជំនិត (ប្រត្យ័យ) និងវាបពលទេព ជាប្រធាននៃមន្ត្រី ១០រូប (ទសាធិក្រិត្យ) ខាងត្រួតមើលរាជភ័ង។

៩-១៣)- ហើយទ្រង់ប្រើឲ្យយកចារសិលាចារឹកទុក និងសង់ (គោល) ព្រះយមរាជ នៅក្នុងកំឡុងប្រមាណប្រាសាទបុរៈ នាកន្លែងរេះផ្កាពួកថ្វាយព្រះ និងម្ល (ឬទឹកឃ្មុំ) ជាព្រះស្វោយ។ ពុំឲ្យទីនោះនៅចំណុះខ្លោញវ្រីហិ (អង្ករ) និងខ្លោញកនទ្វារជា បម្រើជំនិតឡើយ (អញ្ជើងហើយ) មិនត្រូវបង់អង្ករ, ប្រេងដំរណើ ប្រេងពីគ្រាប់ធញ្ញជាតិ និងអ្នកបម្រើសម្រាប់ថែរក្សាព្រះឲ្យ (ពួកគេ) ធ្វើព្រះស្វោយឡើយ។

១៣-១៥)- ដូចគ្នានោះដែរ អ្នកណារស់នៅក្នុងប្រមាណ ប្រាសាទបុរៈនេះ ពុំត្រូវដើរចូលឲ្យហួសព្រំប្រទល់កំណត់នេះទេ។ ពួកគេទាំងអស់ជាអ្នកថ្វាយព្រះស្វោយ។ ពួកគេពុំត្រូវធ្វើជាអ្នកចូលចាប់ឃ្មុំនៅក្នុងព្រៃនេះ នៃប្រមាណប្រាសាទបុរៈ ចាប់ពីប្រាសាទព្រះកម្រតេងអញយុជផ្ទូល ត្រើយផ្លូវបុឡាត, (ទៅ) ថ្នលស្វាយស្វ (ស្រី) កន្តែ, (ទៅ) មាត់ស្ទឹងតំពន់, (ទៅ) មាត់ស្ទឹង មាត់ (ចំលង) ដៃមែង, (ទៅ) មាត់ ស្ទឹងបត់ចំរេង កំពង់កព្រះ (ល្អ), ថ្នលលន្លង់ប្រលោង, (ទៅ) មាត់ស្ទឹងពាក់ញ្ញាយ, (ទៅ) មាត់ផ្លូវព្រះ (?) ព្រះលើខាងលិចថ្នល, (ទៅ) ផ្លូវព្រៃព្រល័បងសិរី ស្រីព្រហ្មវ័ក្ស, (ទៅ) មាត់ស្ទឹងវ្យា រោយកោសុម្ភ (ល័ក្ខពណ៌), (ទីកន្លែង) ទាំងនេះគឺនៅក្នុងកំឡុងប្រមាណ ដែលជាកន្លែងចាប់ឃ្មុំធ្វើព្រះស្វោយ។ ពុំត្រូវធ្វើជាអ្នកចូលឲ្យហួសគោលកំណត់ទុកនេះឡើយ។

www.elibraryofcambodia.org

២៣-២៦)- ប្រសិនបើមានអ្នកណាចូលបំពួលសាលាបត្រំប្រទល់កំណាត់ទុកទាំងអស់នេះ នៅត្រូវចូចបានរៀបរាប់ទាំងអស់នេះ នឹងត្រូវដាក់ទោសពិន័យដោយវាយខ្នង ៥០០រំពាត់ ម្យ៉ាងទៀតតទៅថ្ងៃក្រោយនេះ បើមានអ្នកណាម្នាក់ចូលមក (ទីនេះ) ហើយបើមានអ្នកចាប់យកផ្កាឈូកសម្រាប់បូជាព្រះ (ព្រះបុស្ស) និងយកទឹកឃ្មុំ (នឹងត្រូវ) ទោះត្រូវចៀកមួយដោយត្រូវកាត់ដៃមួយ ដោយត្រូវកាត់ប្រមាប់ជើងមួយ ដោយហេតុតែពុំបានធ្វើតាមព្រះរាជបញ្ជានេះ។"

ផ្ទាំង "ខ"

"ឆ្នាំ ៨៤៧ សកៈ មានព្រះរាជបញ្ជាព្រះករុណាព្រះបាទព្រះឥន្ទ្រវម្ម័ន ចំពោះកំស្តេងអញស្រីលក្សីបតិវម៌ កំស្តេងអញស្រីជ័យក្ខេត្រាធិបតិវម៌ កំស្តេងអញស្រីជយសិទ្ធវម៌ កំស្តេងអញស្រីមហិធរវម៌ និងម្រតាញស្រីរាជេន្ទ្រសិង្ហ និងម្រតាញស្រីជយេន្ទ្របណ្ឌិត ឱ្យបន្តព្រះរាជបញ្ជាទៅឱ្យវាប ហើយជាប្រគល់យកក្នុងបញ្ជី វាបសិវព្រហ្មណ ជាអ្នកជំនិត និងវាបពលទេព ជាប្រធានមន្ត្រីខល ខាងគ្រឿងធ្វើបម្រាររាជវាំង" (Cf. វង់ សុធារ៉ា, "សិលាចារឹកថ្មីមួយ ពីទួលពោធិ៍ពាយ Ka 551 នៅតំបន់ស្រែអំពិល", ទស្សនាវដ្ដី សង្គមសាស្ត្រ មនុស្សសាស្ត្រ, ខែតុលា-វិច្ឆិកា-ធ្នូ ឆ្នាំ ២០០៨) ។

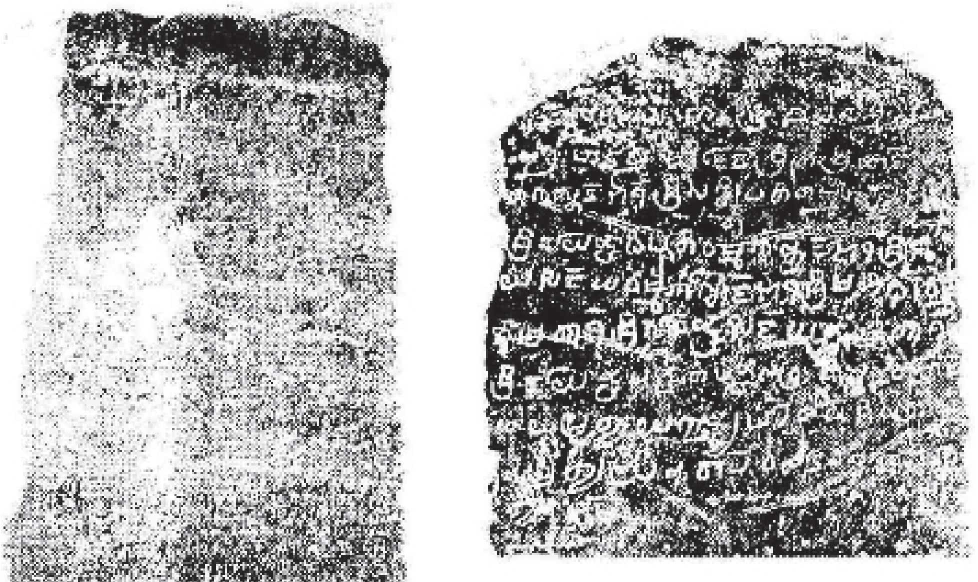

រូបភាពផ្ទាំងនៃសិលាចារឹកទួលពោធិ៍ពាយស្រែអំពិល Ka 511 ជំនួសលេខចាស់ Ka 225 ផ្ទាំង ក និង ខ (ឯកសារ ឃៀង វីរបុត្រ, ២០០៧)

តាមរយៈវត្តមានរបស់សិលាចារឹកនេះ ក៏ដូចវត្ថុផ្សេងៗឯទៀតនៅខាងលើ ជាពិសេសសិលាចារឹក Ka 37 យើងឃើញថា តំបន់ស្រែអំពិល ស្រុកកៀនស្វាយ ក្នុងអតីតកាលគឺ ជាមជ្ឈមណ្ឌលវប្បធម៌យ៉ាងសំខាន់។ អត្តិភាព និងវត្តមានភាពនៃតំបន់នេះ ត្រូវបានគូសបញ្ជាក់ដោយបណ្ដុំប្រាសាទឥដ្ឋជាច្រើន ដែលសព្វថ្ងៃនៅសល់តែមៀន និងសមាសធាតុបង្គោលរ៉ឺអប្បបរចំនួនតូចប៉ុណ្ណោះ ដូចជា ថ្មព្រះច័ន្ទ, ស៊ុមទ្វារ, បំណែកភ្ជុលភាជន៍, បំណែកសិវលិង្គ, ស្នានទ្រោណី, និងទម្រទេវរូបជាដើម។

យើងឯកភាពទាំងស្រុងជាមួយនឹងលោក វង់ សុធារ៉ា ដែលគិតថា សិលាចារឹកនេះ គឺជាព្រះរាជបញ្ជា ឬព្រះរាជបញ្ញត្តិ របស់ព្រះបាទឥសានវរ្ម័នទី២ ចារឡើងនៅឆ្នាំ ៩២៥នៃគ.ស។

ចំពោះចម្ងល់ដែលថា វត្តការប្រមូលផល ដើម្បីធ្វើព្រះស្នោយ ដែលមកពី "នីព្រៃបម្រុងសម្រាប់យកផ្កាថ្វាយព្រះ (ព្រះបុស្សះ) និងឥស្សរប្រុំទំនៅ (សម្រាប់យកទឹកឃ្មុំ)" នោះយើងសូមបញ្ជាក់ថា ដើម្បីរួមចំណែកបំពេញបន្ថែមទិន្នន័យខ្លះៗស្ដីពីវប្បធម៌បុរាណ យើងសូមបញ្ជាក់ថា ព្រះស្នោយនៅទីនេះ គឺសំដៅលើប្រាសាទ ឬព្រះអាទិទេពនៅប្រាសាទ ដោយឥតសង្ស័យ។ ពោលគឺ មិនមែនសម្រាប់ ព្រះស្នោយរបស់ព្រះបាទឥសានវរ្ម័នទី២នោះទេ។

www.elibraryofcambodia.org

ចំណុចជាវិជ្ជមានមួយទៀត គឺថា ការយកទឹកឃ្មុំ ដើម្បីជាសង្វាយថ្វាយចំពោះអាទិទេព នៅតាមប្រាង្គប្រាសាទ ឬក៏ដើម្បីបរិភោគ ហើយលើសពីនេះទៀត ដើម្បីផលិតគ្រឿងបំភ្លឺនៅពេលយប់ដូចជា ទៀនធ្វើអំពីក្រមួនជាដើម ក៏បង្ហាញអំពីលក្ខណៈជាតិខ្មែរ នាសម័យចេនឡា និងអង្គរផងដែរ។

មួយវិញទៀត ត្រូវជ្រាបថា ក្រមួនជាវត្ថុធាតុដើមមួយក្នុងបណ្ដាវត្ថុធាតុដើមទាំងឡាយ ដែលចិនបានទិញពីជនជាតិខ្មែរ ក្នុងអតីតកាលដ៏យូរលង់ ដែលបានកន្លងផុតទៅហើយនោះ ដើម្បីប្រើប្រាស់ក្នុងពិធីសាសនា។ លើសពីនេះទៀត គឺដោយសារតែប្រការនេះហើយ ទើបចិនហៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ដែនដីគោកថា ចេន-ឡា ដែលមានន័យថា ជនជាតិ ឬប្រទេសដែលមានក្រមួនសុទ្ធ។

១២- ការរកឃើញសិលាចារឹកថ្មីមួយនៅទួលក្រាំងព្រះពុទ្ធក្បែររាជធានីភ្នំពេញ(Ka.580)

• រកឃើញសិលាចារឹកថ្មីមួយផ្ទាំងនៅទួលក្រាំងព្រះពុទ្ធក្បែររាជធានីភ្នំពេញ

ទិន្នន័យព័ត៌មានរបស់ទួលប្រាសាទបុរាណមួយឈ្មោះទួលក្រាំងព្រះពុទ្ធ នៅខាងត្បូងផ្លូវជាតិលេខ២ ប្រមាណ ២០០ ម៉ែត្រ ដែលបានរលាយតួខ្លួនអស់នោះ បានបង្ហាញឡើងបន្ទាប់ពីអ្នកស្រុកជីកកាយបំផ្លាញយកថ្ម ក៏ប្រទះឃើញសិលាចារឹកថ្មីមួយផ្ទាំង ដែលបុព្វបុរសខ្មែរចារលើ "ស៊ុមប្រអប់ទ្វារប្រាសាទ" ។ ទីទួលប្រាសាទនោះស្ថិតក្នុងភូមិក្រាំងគន្ធរ ឃុំព្រែកកំពឹស ស្រុកកណ្ដាលស្ទឹង ខេត្តកណ្ដាល ជាប់ព្រំប្រទល់ភូមិសាស្ត្រសង្កាត់ជើងឯក ខណ្ឌដង្កោ រាជធានីភ្នំពេញ ។

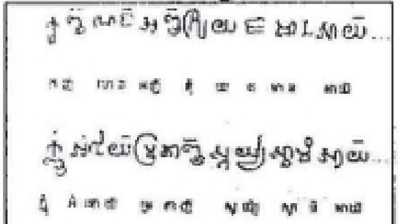

នៅព្រឹកថ្ងៃទី៥ ខែកុម្ភៈ ២០១០ ដោយមានវត្តមានរបស់អ្នកយកព័ត៌មានរស្មីកម្ពុជា យើងបានចុះទៅដល់ទីតម្កល់ "សិលាចារឹក" មួយផ្ទាំងដែលគ្រប់គ្រងដោយលោកនាយកសាលាបឋមសិក្សាហ៊ុនសែនព្រែកកំពឹស ភូមិព្រែកថ្លឹង ឃុំ-ស្រុក និងខេត្តខាងលើ ។ សិលាចារឹកនេះចារឡើងនៅចុងសតវត្សរ៍ទី៦ជា "អក្សរខ្មែរ" សុទ្ធសាធ ដែលមាន៩ បន្ទាត់ត្រូវអ្នកស្រុករកឃើញនៅទីតាំងខាងលើ ។

សារសំខាន់នៃសិលាចារឹកនេះវាជាភស្តុតាងមួយបានបង្ហាញ អំពីទឹកដីនៃរាជធានីភ្នំពេញយើង ដែលត្រូវបានផ្សារភ្ជាប់នឹងខេត្តតាកែវ ដែលមានទីក្រុងបុរាណ "អង្គរបុរី" ជារាជធានី ។ នេះជាការបង្ហាញនូវវត្តមានភាពនៃជាតិខ្មែរក្នុងភូមិភាគនេះ ដែលគេពុំនឹកស្មានដល់ ហើយនៅជុំវិញតំបន់នោះ ដែរសម្បូរទៅដោយប្រាសាទបុរាណខ្មែរ ដែលបានរលាយរលត់បាត់អស់សល់តែនឿនគួរឱ្យសោកស្ដាយបំផុត ។

ផ្នែកភូមិសាស្ត្រនៃរាជធានីភ្នំពេញយើងនេះយើងចាត់ទុកថា ពីអតីតកាលគេមិនអាចផ្ដាច់ចេញពីតំបន់នានាដែលធ្លាប់ជាទីក្រុងនាសម័យនគរភ្នំជាដាច់ខាត ។ មានន័យថា បរិវេណនៃរាជធានីភ្នំពេញមានការអភិវឌ្ឍន៍យ៉ាងខ្ពស់រួចទៅហើយ ចាប់ពីចុងសតវត្សរ៍ទី៦ ដើមទី៧ ដែលស្ថិតនៅក្នុងអន្តរកាលសម័យនគរភ្នំ និងចេនឡាយ៉ាងប្រាកដ ។

ផ្នែកវប្បធម៌ "សិលាចារឹក" នេះជាតឹកតាងមួយបង្ហាញថា តំបន់នេះមានការ "ឯកភាពជាតិ" ខាងភាសាខ្មែររួចទៅហើយ ។ សិលាចារឹកនេះក៏អាចបង្ហាញនូវ "ស័ព្ទខ្មែរ" មួយចំនួនដូចជាពាក្យ "ស្រែ អញ ឲ្យខ្ញុំ និងកំហែងអញ" ជាដើម ដែលជាពាក្យខ្មែរសុទ្ធសាធ ។

ក្រៅពីនេះយើងក៏ដឹងទៀតថា ស័ព្ទសំស្ក្រឹតមួយចំនួនក៏ចាប់ផ្ដើមក្លាយទៅជាស័ព្ទខ្មែរយន្តការនេមរយានកម្មដូចជាពាក្យ "ស្វាមិទេវ និងស្ទ័យ្យ" ជាដើម ។ អ្វីដែលអស្ចារ្យនោះគឺពាក្យកំហែងដែលមានន័យថា "ខ្លាំងក្លាអង់អាចគួរឱ្យស្ញប់ស្ញែងកោតខ្លាចនោះ ជាពាក្យប្រើនាសម័យបុរេអង្គរ" ហើយត្រូវបានជនជាតិសៀមនាសតវត្សរ៍ទី១៣ ខ្ចីប្រើក្នុងស័ព្ទរបស់ខ្លួនដូចគេដាក់ឈ្មោះ ព្រះបាទរាមកំហែងជាដើម ។

www.elibraryofcambodia.org

"កញ្ញ ហោង" នៅសតវត្សរ៍ទី៦ បានឱ្យកំណើតទៅជាពាក្យ "កំហែង" ដល់សព្វថ្ងៃមានអត្ថន័យដូចគ្នា ។ ជារួមសិលាចារឹកនេះជាតឹកតាងប្រវត្តិសាស្ត្រមួយយ៉ាងសំខាន់បំផុត ដែលបង្ហាញនូវឫសគល់ដ៏ចាស់ជរានៃវប្បធម៌ខ្មែរនៅក្នុងតំបន់មួយប្រកបដោយវិសាលភាព និងឧត្តមភាពគ្រប់វិស័យតាំងតែពីសម័យមុនអង្គរមកម្ល៉េះ ។ សិលាចារឹកនេះដើមឡើយបុព្វបុរសដូនតាខ្មែរយើង បានចារនៅលើប្រអប់ក្លោងទ្វារប្រាសាទ ដែលសព្វថ្ងៃបានរលុបរលាយបាត់អស់ដោយបន្សល់ទុកតែអក្សរខ្មែរបុរាណ៩ បន្ទាត់លើផ្ទៃតែប៉ុណ្ណោះ ។ តំបន់នេះរាបានឲ្យយើងដឹងថា ដើមឡើយមានការគោរពប្រណិប័តន៍លទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនាសិវនិកាយ ដូចឈ្មោះស្រីអម រស្វរ ជាសក្ខីភាពស្រាប់" ។

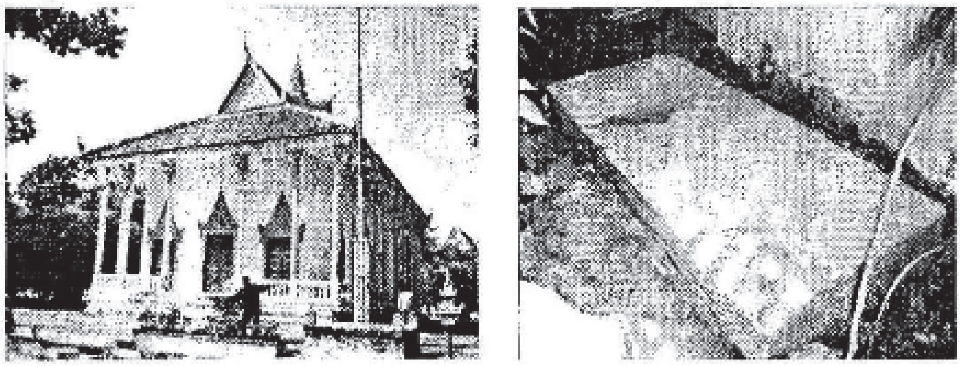

វត្តក្រាំងព្រះពុទ្ធនិងមេទ្វារនៅផ្ទះអ្នកស្រុក(ម.គ ២០១០)

សិលាចារឹកមួយផ្ទាំងនេះបានត្រូវលោកសាស្ត្រាចារ្យយៀង វីរបុត្រ បង្រៀននៅសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញបាននិងកំពុងសិក្សាបកប្រែ "ភាសាខ្មែរបច្ចុប្បន្ន" ។ នៅថ្ងៃទី១៥ មករា ឆ្នាំ២០១០ លោកគ្រូបានចុះទៅដល់កន្លែងសិលាចារឹក ដើម្បីសិក្សាស្រាវជ្រាវរួមនិងនិស្សិតមួយក្រុមផងដែរ ។

សិលាចារឹកទួលក្រាំងព្រះពុទ្ធនិង ខ្លឹមសារសិលាចារឹក(ម.គ ២០១០)

លោកផុន ណាត នាយកសាលាបឋមសិក្សាហ៊ុនទាងព្រែកគំពីសពីដំបូងឡើយ លោកបានឮដំណឹងថា ប្រជាជនជីកប្រទះឃើញ ហើយគេយកផ្ទាំងសិលាប្រអប់ទ្វារប្រាសាទនោះដាក់ធ្វើកន្លែងអង្គុយលេង ។ នៅឆ្នាំ២០០៣ លោកនាយកសាលាក៏យកសិលាចារឹកមកថែរក្សាទុកដោយរាយការណ៍ប្រាប់អាជ្ញាធរមូលដ្ឋាន ។

លោកផុន ណាត និយាយថា "សិលាចារឹកនេះមានសារសំខាន់ និងមានតម្លៃ ។ ដើម្បីសុវត្ថិភាពខ្ញុំសំណូមពរទៅក្រសួងវប្បធម៌ និងវិចិត្រសិល្បៈ ឬសារមន្ទីរជាតិយករបស់នេះទៅថែរក្សាទុកឱ្យបានគង់វង្សសម្រាប់អ្នកស្រាវជ្រាវទៅថ្ងៃក្រោយ ។ ខ្ញុំមិនចង់ឮគេថា របស់បុរាណមានតែនៅប្រទេសថៃ ។ ពួកយើងខ្ញុំមានការរំភើបនៅពេលក្រុមការងារនេះមកដល់នេះ!" ។

www.elibraryofcambodia.org

អ្នកស្រី ឯម ច័ន្ទ អាយុ ៥៧ ឆ្នាំ ស្នាក់នៅភូមិក្រាំងគន្ធរ ជាអ្នកកាយបានសិលាចារឹកប្លុកជាមួយថ្មប្រអប់ទ្វារប្រាសាទមួយផ្ទាំងទៀតសព្វថ្ងៃរក្សាទុកនៅមុខផ្ទះរបស់គាត់ ។ អ្នកស្រីបានទៅកាយយកវាពេលចាក់សោបផ្ទះតាំងពីឆ្នាំ១៩៩៣ ។ អ្វីដែលគួរឱ្យសោកស្តាយបំផុតគឺ ទួលប្រាសាទក្រាំងព្រះពុទ្ធ បានប្រែក្លាយទៅជាវាលស្រែ និងនៅសេសសល់ទួលបុរាណតិចតួច ហើយមនុស្សចង្រៃកំពុងតែព្យាយាមឈូសបំផ្លាញឱ្យអស់ថែមទៀត ។ នៅជុំវិញទីទួលប្រាសាទបុរាណនោះមានអូរទឹកព័ទ្ធយ៉ាងធំ តែសព្វថ្ងៃត្រូវអ្នកស្រុកចាក់ដីលុបបង្រួមទៅជាអូរតូចមួយយកដីធ្វើស្រែ ។

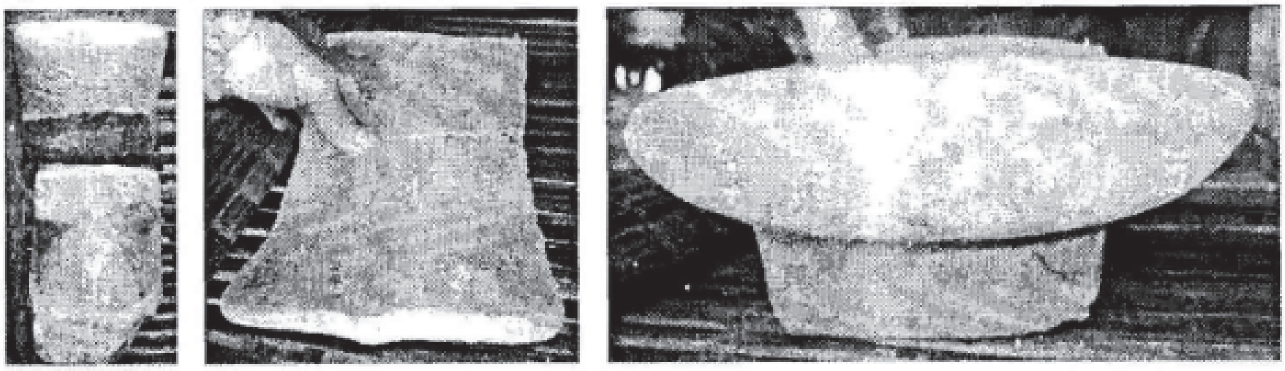

ថ្មកិនថ្នាំ នៅផ្ទះអ្នកស្រុក(ម.ត ២០១០)

តាមការឱ្យដឹងពីលោកគ្រូវ័យចំណាស់ម្នាក់ ដែលបាននាំក្រុមការងារស្រាវជ្រាវទៅទួលក្រាំងព្រះពុទ្ធបានឱ្យដឹងថា "ទួលនេះឆ្នាំ ១៩៧៩ នៅល្អស្អាតស្ងួតតែព្រៃនិងមានសត្វឆ្កែចចកច្រើន ។ ទីនេះចាប់បំផ្លាញក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៣មក ជាពិសេសបំផ្លាញខ្លាំងបីឆ្នាំតែម្តង!" ។

គួរបញ្ជាក់ថា បុព្វបុរសដូនតាខ្មែរបានចារសិលាចារឹកមានបីភាសា គឺសំស្ក្រឹត ខ្មែរ និងបាលីភាគតិចតែចំណុចសំខាន់នៅលើថ្មដែលគាត់ចារឹកនោះមានច្រើនប្រភេទដូចជា សសរស្តម្ភ សន្លឹកសីមា ស៊ុមទ្វារប្រាសាទ បង្អួចថ្ម ឬជញ្ជាំងស្លឹករឹតបន្ទះលោហធាតុ និងចុងក្រោយបំផុតនៅលើក្រដាសផ្ចត់ដែលគេហៅថា "ក្រាំង" ។ សព្វថ្ងៃនេះផ្ទាំងសិលាចារឹកខាងលើនេះ ត្រូវបានរក្សាទុកនៅសារមន្ទីរជាតិភ្នំពេញ ។

១៣- ប្រាសាទសែនសុខក្នុប្រវត្តិរបស់ព្រះរាជធានីភ្នំពេញ

ទួលប្រាសាទសែនសុខ ស្ថិតនៅក្បែរមាត់ផ្លូវលំមួយនៅពីខាងឆ្វេងនៃវិទ្យាល័យសែនសុខ ហើយស្ថិតនៅទិសខាងជើងវត្តខ្ទឹញ ក្នុងសង្កាត់ភ្នំពេញថ្មី ខណ្ឌឫស្សីកែវ ដែលមានចម្ងាយប្រមាណត្រឹមតែ ៥ ឬ ៦គីឡូម៉ែត្រពីផ្លូវជាតិតែប៉ុណ្ណោះ ។

ការបន្សល់ទុកនូវស្ថានីយប្រវត្តិសាស្ត្រមួយចំនួនក្នុងទីតាំងខាងលើនេះ ដោយឡែកប្រាសាទឥដ្ឋសែនសុខជាស្ថាបត្យកម្មនាសម័យបុរេអង្គរ គឺមានសារៈសំខាន់សម្រាប់ការសិក្សាស្វែងយល់អំពីប្រវត្តិដ៏យូរលង់របស់ទីក្រុងភ្នំពេញ ក៏ដូចជាព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាផ្ទាល់តែម្តង ។ នេះជាសេចក្តីសន្និដ្ឋានដំណាក់កាលដំបូងរបស់យើង ក្រោយពីបានពិនិត្យស្នាកស្នាមស្ថាបត្យកម្មប្រាសាទខាងលើរួចមក ។

គួររំលឹកថា ទីក្រុងភ្នំពេញ គឺជាទីកន្លែងមានស្ថានីយបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏យូរលង់មួយមុនគ្រិស្តសករាជ វត្តជើងឯក ស្ថិតក្នុងសង្កាត់-ខណ្ឌមានជ័យ ក្រុងភ្នំពេញ ។

នៅពេលថ្មីៗនេះ ក្រសួងវប្បធម៌ និងវិចិត្រសិល្បៈបានរកឃើញស្ថានីយបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រមួយនៅភូមិព្រហារ ឃុំជ្រៃ ស្រុកព្រៃវែង និង ស្ថានីយបន្ទាយគូនៅមេមត់ ខេត្តកំពង់ចាម ដែលសព្វថ្ងៃនេះ រដ្ឋមិនទាន់បានដាក់បញ្ចូលទៅក្នុងកម្មវិធីសិក្សាឱ្យកូនចៅខ្មែរបានរៀនសូត្រនៅឡើយទេ ។ ដោយនៅមេមត់ជាតំបន់ខ្ពង់រាបមានអារ្យធម៌វ័យចំណាស់ ទើបក្រសួងវប្បធម៌ និងវិចិត្រសិល្បៈបង្កើតមជ្ឈមណ្ឌលមួយឈ្មោះថា "បុរាណវិទ្យាមេមត់" ។

www.elibraryofcambodia.org

ក្នុងអំឡុងស.វទី ១៥ ដែលជាសម័យអន់ថយរបស់កម្ពុជា ដោយមហិច្ឆតាឈ្លានពានរបស់ជនជាតិសៀមនៅសម័យនោះ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរព្រះបាទពញាយ៉ាត ព្រះអង្គត្រូវបង្ខំព្រះទ័យចាកចេញពីទីក្រុងមហានគរនៅខេត្តសៀមរាប មកកាន់តំបន់ស្រីសន្ធរ (ស្រីសឈរ) ។ ជាអកុសល ដោយសារតំបន់នេះជាតំបន់លិចទឹក ព្រះរាជាព្រមទាំងក្រុមមន្ត្រីក្រោមឱវាទ ក៏បានជម្លៀសទៅកាន់តំបន់ថ្មីមួយទៀត គឺតំបន់ "លង្វែក" និង "ឧដុង្គ" ។ ក្រោយមកទៀត ព្រះរាជធានីលង្វែកដ៏រុងរឿងនេះ ក៏នៅតែទទួលនូវគ្រោះថ្នាក់ធ្ងន់ធ្ងរពីសំណាក់ទ័ពសៀមម្តងហើយម្តងទៀតមិនស្រាកស្រាន្ត ដូច្នេះហើយ តំបន់ចតុមុខ ឬភ្នំពេញក៏ត្រូវបានជ្រើសតាំងជារាជធានី ។ ទុរ្ភិក្ស និងការបំផ្លិចបំផ្លាញដោយសារសង្គ្រាមក៏បែរជារាលដាលមកដល់រាជធានីភ្នំពេញ ហើយក្រោយមកក៏ក្លាយទៅជា "យុគមាស" នៃប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាថ្មីឡើយ ។

គ្រឹះនៃប្រាសាទឥដ្ឋសែនសុខសម័យចេនឡានៅភ្នំពេញថ្មីនិង បំណែកភាជន៍ក្នុងបរិវេណវត្ត (ឆ.ត ២០០៧)

ទាក់ទងនឹងប្រការនេះហើយ យើងក៏បាននឹងទៀតថា កងទ័ពសៀមពុំអាចមកលុកលុយ ដុតបំផ្លាញរាជធានីខ្មែរ ដែលស្ថិតនៅយ៉ាងឆ្ងាយពីអាយុធ្យាបានតទៅទៀតឡើយ ព្រោះសម័យនោះព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាត្រូវបានស្តេចសៀមរាប់ថា ជាប្រទេសសត្រូវមួយក្នុងបណ្តាសត្រូវដ៏ធំបំផុតរបស់ព្រះរាជាណាចក្រសៀម ។

ដោយមូលហេតុនេះហើយ បានជាអ្នកស្រាវជ្រាវខាងប្រវត្តិសាស្ត្រមួយចំនួនមានការយល់ច្រឡំថា ទីក្រុងភ្នំពេញ គឺជាតំបន់ថ្មីសុទ្ធសាធ គ្មានស្លាកស្នាមវប្បធម៌បុរាណ ហើយពួកគេមិនបានយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះខាងប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ទីក្រុងនេះមុនរជ្ជកាលរបស់ស្តេចពញាយ៉ាតឡើយ ។ យ៉ាងណាមិញ ការខ្វះខាតក្នុងការណែនាំដល់និស្សិតឲ្យធ្វើការស្រាវជ្រាវ ចួបផ្សំនឹងការមើលស្រាលចំពោះតម្លៃនៃវប្បធម៌បុរាណ ក៏បានផ្តល់ចំណែកដល់ស្ថានភាពអវិជ្ជមាននៃការស្វែងយល់អំពីអតីតភាពរបស់រាជធានីភ្នំពេញក្នុងកម្រិតណាមួយយ៉ាងប្រាកដដែរ ។

ប្រាសាទសែនសុខ ដែលសាងសង់អំពីឥដ្ឋដុត មានទំហំប្រមាណជា ៥ម៉ែត្រ គុណ ៥ម៉ែត្រ ដែលជាស្តង់ដានៃប្រាសាទតូចៗក្នុងសម័យមុនអង្គរ ។ ដោយសារអាកាសធាតុ និងការខ្វះខាតក្នុងការអភិរក្សបុរាណដ្ឋានខាងលើនេះ បានក្លាយទៅជាទីទួលរាបស្មើរស្ទើរតែទៅហើយ ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត បើគ្មានការធ្វើរបងការពារបរិវេណនៃសំណង់បុរាណនេះទេ មិនយូរមិនឆាប់វានឹងខូចខាតបាត់បង់ពីការចងចាំរបស់កូនខ្មែរជំនាន់ក្រោយពុំខានឡើយ ។

ការពឹងផ្អែកលើការសិក្សាប្រៀបធៀបបំណែកកុលាលភាជន៍ ដែលបានមកពីទីក្រុងអង្គរបុរី និងទួលប្រាសាទសែនសុខ ឲ្យបញ្ជាក់ថា បានពង្រីកការចេះដឹងយ៉ាងប្រត្យក្ស ហើយប្រការនេះធ្វើឲ្យយើងដឹងនូវចំណាស់របស់ប្រាសាទបុរាណរបស់យើង ដែលស្ថិតក្នុងសម័យនគរភ្នំ ដើមសម័យចេនឡា ។ តាមទម្លាប់ខ្មែរបុរាណ ការប្រើពណ៌ក្រហមដើម្បីផាត់ជារង្វង់លើកំសៀវ "កុណ្ឌី" ជាសញ្ញាសម្គាល់នូវចំណាស់របស់ប្រាសាទ ឬការកាន់កាប់តំបន់ដោយសហគមន៍មនុស្ស ។ កុលាលភាជន៍ គឺជាកត្តាកំណត់ប្រវត្តិសាស្ត្រ ។

តំបន់នានាដែលស្ថិតនៅជុំវិញទីក្រុងភ្នំពេញក៏ដូចជាទីក្រុងផងដែរ ដែលស្ថិតក្រោមឥទ្ធិពលនៃវប្បធម៌អង្គរបុរី បានប្រែក្លាយទៅជាមជ្ឈមណ្ឌលវប្បធម៌បែបព្រាហ្មណ៍និយមដ៏រុងរឿងទៅហើយ កាលពីចុងស.វទី ៦ ដើមស.វទី ៧ ពោលគឺបានទទួលវប្បធម៌ពីរាជធានីអង្គរ

www.elibraryofcambodia.org

បុរី ។ យើងមិនអាចនិយាយបញ្ជាក់បានទេ ដូច្នេះ ទ្រង់ទ្រាយ និងបែបបទសាងសង់នៃប្រាសាទសែនសុខ ក៏មិនមានលក្ខណៈខុសគ្នាប៉ុន្មានពីប្រាសាទដទៃៗឯទៀតក្នុងចក្រភពបុរេអង្គរដែរ យ៉ាងណាមិញឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ក្នុងប្រាសាទក៏ដូចជានៅតាមគេហដ្ឋានក៏ស្ថិតក្នុងបរិបទវប្បធម៌ដូចគ្នានេះដែរ ។

និយាយរួម លទ្ធផលនៃការអង្កេតស្ដីពីប្រាសាទសែនសុខ និងការសិក្សាសំណល់កុលាលភាជន៍ បានបង្ហាញថា "មុនការកសាងទីក្រុងភ្នំពេញនៅក្នុងស.វទី ១៥ តំបន់នេះពុំមែនជាតំបន់ស្អាតទេ ហើយក៏មិនមែនថា គ្មានមនុស្សរស់នៅនោះដែរ" ។

តាមពិតការជ្រើសរើសតំបន់នេះ ក៏មិនមែនជាការចៃដន្យដែរ ពីព្រោះដូចដែលគេដឹង ឬជឿមក រាល់ការសាងសង់ទីក្រុងខ្មែរណាមួយ សុទ្ធសឹងតែត្រូវអនុវត្តទំនៀមទម្លាប់បុរាណទាំងអស់ ដែលយកលោកធាតុវិទ្យាជាមូលដ្ឋាន ។ បើនិយាយម្យ៉ាងទៀត គឺភូមិភាគនេះស្ថិតនៅមិនឆ្ងាយពីទីក្រុងអង្គរបុរីនៅខេត្តតាកែវប៉ុន្មានទេ ។ មុនការស្រុតចុះនៃវប្បធម៌អង្គរ ដែលសម្បូរទៅដោយប្រាង្គប្រាសាទ និងវត្តអារាម ក៏ព្រោះតែជាមជ្ឈមណ្ឌលវប្បធម៌យ៉ាងត្រចេះត្រចង់មួយរួចទៅហើយ ។

សរុបសេចក្ដីមក ទោះជាប្រាង្គប្រាសាទ និងក្បាច់រចនានៅសេសសល់តែបន្តិចបន្តួចក្ដី ក៏ប៉ុន្តែវាជាកំណប់ដ៏មហាសាលមិនអាចកាត់ថ្លៃបានឡើយ ពីព្រោះវាជាភស្តុតាងវប្បធម៌បង្ហាញនូវចំណាស់នៃប្រវត្តិរូបរបស់ជនជាតិខ្មែរគ្រប់រូប គប្បីយើងមិនត្រូវធ្វើឱ្យបាត់ទៅទៀតនោះទេ ។ យើងសូមអំពាវនាវដល់អាជ្ញាធរដែនដី និងក្រសួងដែលពាក់ព័ន្ធ ជាពិសេសសាលាក្រុងភ្នំពេញ ជួយអភិរក្សស្នាកស្នាមវប្បធម៌បុរាណដ៏កំសត់ទាំងមូលនេះឱ្យបានទាន់ពេលវេលាផង ដោយហេតុថា វានឹងនាំមកនូវមោទនភាពជាតិខ្មែរ និងសេចក្ដីសុខចម្រុងចម្រើនដល់មនុស្សទូទៅគ្រប់ៗគ្នាផងដែរ ។

១៤- វត្តខ្ទឹញ ឬ សិរីបុទុមមង្គលក្នុងប្រវត្តិរបស់ព្រះរាជធានីភ្នំពេញ

ដើម្បីស្រាវជ្រាវរកឫសកែវនៃទីក្រុងភ្នំពេញ គួរយើងពិនិត្យថា តើក្រៅពីស្ថានីយបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ នៅមានស្នាកស្នាមវប្បធម៌អ្វីទៀតក្នុងសម័យអង្គរ ។ កុំភ្លេចថា មួយភាគធំនៃតំបន់នេះ កាលពីដើមសម័យប្រវត្តិសាស្ត្រ គឺជាតំបន់បានជ្រួតជ្រាបដោយឥទ្ធិពលមកពីអង្គរបុរីរួចទៅហើយ ។

ដូច្នេះ ចូរយើងក្រឡេកមើលទីតាំងនៃវត្តសិរីបុទ្មមង្គល សព្វថ្ងៃនៅភ្នំពេញថ្មី ដែលស្ថិតនៅមិនឆ្ងាយប៉ុន្មានពីទីតាំងប្រាសាទឥដ្ឋសែនសុខ ដែលត្រូវបានសាងសង់ឡើងនៅចុងស.វទី ៦ ដើមស.វទី ៧ ។ សូមជម្រាបថា ដោយសារគ្មានឯកសារណាមួយនិយាយដល់សំណង់នៃប្រាសាទ ទើបយើងយកមកពិពណ៌នា ។

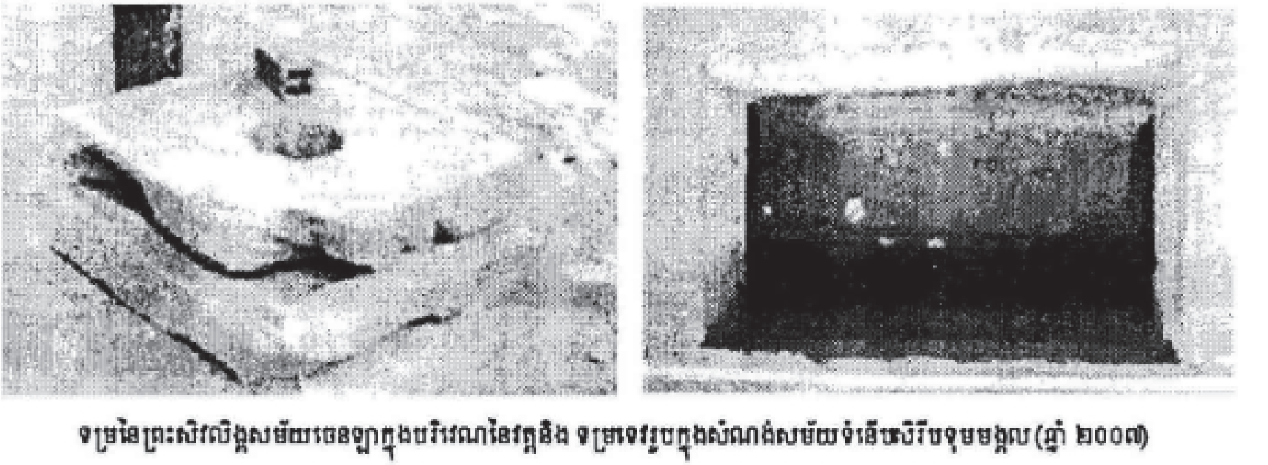

ទម្រនៃព្រះសិវលិង្គសម័យចេនឡាក្នុងបរិវេណនៃវត្តនិង ទម្រោទរូបក្នុងសំណង់សម័យទំនើបសិរីបទុមមង្គល (ឆ្នាំ ២០០៧)

ជាការពិតណាស់ដែលក្នុងអំឡុងពេល ៤០ឆ្នាំ ចុងក្រោយនេះ ទម្រង់ដើមនៃវត្តសិរីបុទ្មមង្គលក៏ដូចវត្តផ្សេងៗឯទៀតក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវបានរើរុះផ្លាស់ប្ដូរជាច្រើនលើកច្រើនសារមកហើយ ។ សូម្បីតែកាលៈទេសៈបច្ចុប្បន្នក៏ដូច្នេះដែរ ពុទ្ធសាសនស្ថាននេះ

www.elibraryofcambodia.org

ត្រូវបានពង្រីកដោយសំណង់ធំៗ ដូចជាព្រះវិហារគួរឲ្យមោទនភាពក្រៃលែង ។ ក៏ប៉ុន្តែមានកត្តាមួយចំនួនដែលនាំឲ្យយើងសន្និដ្ឋានថា វត្តនីស្ថិតស្ថេរនេះត្រូវបានសាងសង់នៅលើទីតាំងប្រាសាទចាស់នាសម័យចេនឡា ។

ឯវត្តឥន្ទនេះ យើងមិនដឹងនៀននៅត្រង់ណាច្បាស់លាស់ទេ តែជាភស្តុតាងក្នុងសម័យមុនអង្គរដែលប្រហែលជាមានរាជធានីនៅសម្បូរព្រៃគុក គេសង្កេតឃើញថ្មស្នាទ្វារណា និងទម្រង់បល្ល័ង្កព្រះ ២-៣ ដែលមានលក្ខណៈដូចគ្នាទៅនឹងបុរាណស្ថានផ្សេងៗឯទៀតក្នុងតំបន់ ។ មានន័យថា ព្រហ្មញ្ញសាសនាត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយចូលមកដល់ព្រះរាជធានីភ្នំពេញបច្ចុប្បន្ន ហើយត្រូវប្រជាពលរដ្ឋនិយមកាន់តែច្រើនឡើងៗជាលំដាប់រហូតដល់សាងសង់ប្រាសាទនេះឡើង ។

តាមរយៈវត្ថុមានរបស់បុរាណស្ថាននេះ ក៏ដូចករណីប្រាសាទសែនសុខស្ថិតក្បែរនេះ យើងអាចឃើញថា ស្ថានភាពសង្គមជាតិខ្មែរមានលក្ខណៈរុងរឿង ដោយមានការរៀបចំភូមិស្រុក ដោយមានការរៀបចំប្រាង្គប្រាសាទ ជីកស្រះ លើកទំនប់ជាដើម ។

សរុបមក យើងអាចនិយាយបានថា ព្រហ្មញ្ញសាសនាមានភាពរីកចំរើនទៅហើយ ថ្វីបើប្រាសាទទាំងនោះត្រូវរលំរលុះគ្មានសល់អ្វីទាំងអស់ក្តី ក្រៅពីទម្រង់ទេវរូប ឬបំណែកស្នាមទ្វារណាធ្វើអំពីថ្មកែវតែប៉ុណ្ណោះក៏ដោយ ។

ជាទីបញ្ចប់ សូមជម្រាបថា ស្រះបុរាណដែលស្ថិតក្បែរផ្លូវនៅមុខខ្លោងទ្វារចូលទៅកាន់វត្តនេះ ត្រូវបានលប់ដីដើម្បីពង្រីកបរិវេណវត្ត ។ នេះជាការបាត់បង់នូវស្នាកស្នាមប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលគួរឲ្យសោកស្តាយជាទីបំផុត ហើយដោយគ្មាននរណាមួយអើពើសោះឡើយ ។

១៥- ប្រាសាទសម័យអង្គរមួយនៅចំបេះដូងទីក្រុងភ្នំពេញ(វត្តឧណ្ណាលោម)

វត្តឧណ្ណាលោម គឺជាវត្តមួយក្នុងចំណោមវត្តទាំង៦ ក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ ដែលកសាងឡើងក្នុងរជ្ជកាលព្រះមហាក្សត្រ ពញាយ៉ាត នាឆ្នាំ១៤៣៧ ។ ក្នុងចំណោមវត្តបុរាណទាំងនោះ មានតែវត្តឧណ្ណាលោមមួយទេ ដែលមានស្នាកស្នាមវប្បធម៌អង្គរ ដូច្នេះហើយ បានជាយើងអាចចាត់ទុកថា រាជធានីចតុមុខធ្លាប់មានប្រជាជនរស់នៅរួចទៅហើយនាសម័យអង្គរ ពោលគឺមុនការកសាងរាជធានីភ្នំពេញ ។

វត្តឧណ្ណាលោម គឺជាឈ្មោះរបស់ចេតិយធំមួយ ដែលស្ថិតនៅចំកណ្តាលចេតិយទាំង៥ នៅផ្នែកខាងលិចព្រះវិហារវត្តឧណ្ណាលោមបច្ចុប្បន្ន ។ តាមពិតទៅ វត្តនេះត្រូវបានសាងសង់ឡើងក្រោយសម័យអង្គរបន្តិច នៅលើទីតាំងនៃប្រាសាទសម័យអង្គរ ។

សារៈសំខាន់នៃឈ្មោះចេតិយនេះ ដោយសារព្រះភិក្ខុសង្ឃខ្មែរច្រើនសម័យកាលបានចាត់ទុកទីនេះជាកន្លែងបញ្ចុះព្រះឧណ្ណាលោម (រោមប្រជុំចិញ្ចើមរបស់ព្រះអស្សជិតត្ថេរ) តាំងពីបុរាណកាលមក ។

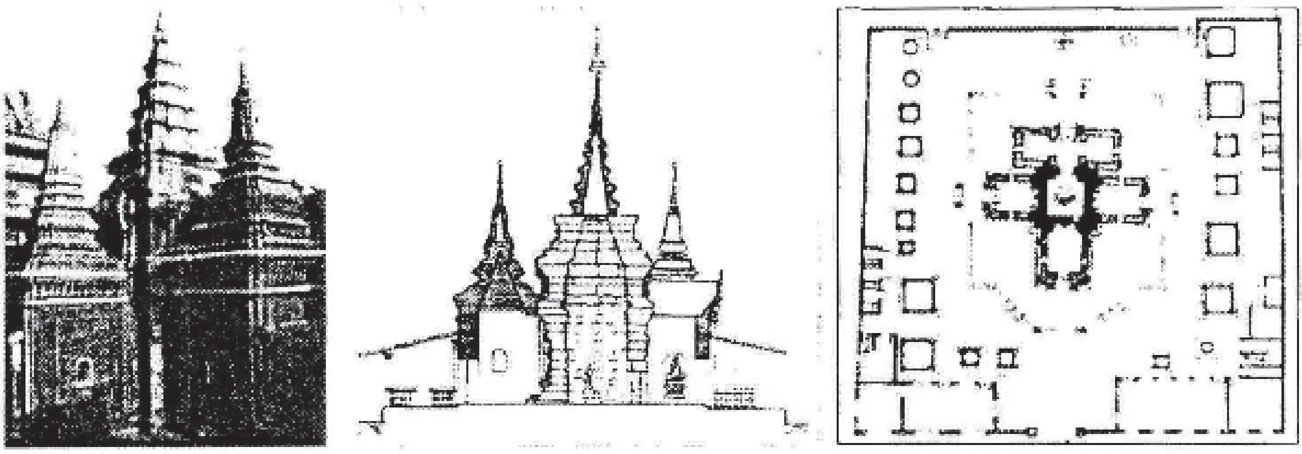

ចេតិយកណ្តាលនៃវត្តឧណ្ណាលោមថតបណ្តាប់លើ (ថត ២០០៣) និង ប្លង់របស់សាលាបារាំងចុងបូព៌ា(ឯកសារ មី រ៉ែកណ្ឌុ)

ស្តីពីប្រវត្តិនៃការកកើតរាជធានីភ្នំពេញដំបូង មានដំណាលថា គឺលោកយាយពេញទេ ដែលថ្ងៃមួយបានរកឃើញចម្លាក់ទេវរូប និងពុទ្ធរូបជាច្រើនអង្គដែលគេជឿថា មកពីទីតាំងផ្សេងៗ ហើយក៏បានសាងសង់ព្រះវិហារនៅលើទួលមួយ គឺវត្តភ្នំ ដើម្បីតម្កល់វត្ថុស័ក្ក

www.elibraryofcambodia.org

សិទ្ធទាំងនោះសម្រាប់ជាទីគោរពបូជា ។ ខាងលើនេះ គឺជាភស្តុតាងមួយក្នុងចំណោមភស្តុតាងទាំងឡាយ បង្ហាញនូវចំណាស់នៃការកាន់កាប់ទឹកដីរាជធានីភ្នំពេញ ព្រមទាំងភាពចំរុះនៃវិស័យជំនឿសាសនាខ្មែរក្នុងតំបន់នេះ ។

ព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរបានកត់ត្រាថា វត្តឧណ្ណាលោម គឺជាពុទ្ធសាសនស្ថានមួយដែលមានប្រវត្តិដ៏យូរលង់ណាស់មកហើយ ដោយហេតុថា ជាប់ពាក់ព័ន្ធទៅនឹងប្រវត្តិនៃការហូរចូលនៃលទ្ធិពុទ្ធសាសនាជាលើកដំបូងបង្អស់នៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាយើង ។

ការសិក្សាស្រាវជ្រាវខាងស្ថាបត្យកម្មរបស់យើងនៅឆ្នាំ ១៩៩៥ បានឱ្យដឹងថា ចេតិយមួយដ៏ធំដែលព្រះរាជពង្សាវតារបានពិពណ៌នានោះ គឺជាតួប៉មប្រាសាទមួយនាសម័យអង្គរ ដែលត្រូវបានប្រែទម្រង់ឱ្យក្លាយជា ព្រះចេតិយនាសម័យក្រោយអង្គរ ។

លទ្ធផលដំបូងនៃការស្រាវជ្រាវខាងបុរាណវិទ្យាបានឱ្យដឹងថា ប្រាសាទទោលធ្វើអំពីថ្មភក់ ហ៊ុំព័ទ្ធដោយកំពែងធ្វើអំពីថ្មបាយក្រៀមពិតជាស្ថិតក្នុង ស.វទី១១ យ៉ាងពិតប្រាកដ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី យើងត្រូវធ្វើការស្រាវជ្រាវបន្តទៀត ដើម្បីបញ្ជាក់អំពីកាលបរិច្ឆេទពិតប្រាកដរបស់ប្រាសាទបុរាណនេះ ។ តាមទស្សនៈផ្ទាល់របស់យើង គេត្រូវសិក្សាប្រៀបធៀបទំរង់នៃតួប៉មនៃប្រាសាទ ពិសេសនៅតំបន់វិហារសួគ៌ជាដើម ដើម្បីទទួលនូវទិន្នន័យថ្មីៗបន្ថែមទៀត ។

គួររំឭកនៅទីនេះផងដែរថា ប្រាសាទអង្គរខាងលើនេះ ក៏មានឈ្មោះមួយទៀត គឺប្រាសាទពធិលោម ដែលមានប្រវត្តិដោយសង្ខេបដូចតទៅនេះ :

ក្នុងទំព័រខាងលើយើងបានឃើញមកហើយថា នៅលើទីតាំងវត្តឧណ្ណាលោមមានវត្តមានរបស់ប្រាសាទបុរាណខ្មែរមួយ ដែលត្រូវបានកសាងឡើងនៅក្នុង អម្លុងស.វទី១១ នៃគ.ស ពោលគឺមុនការបង្កើតទីក្រុងភ្នំពេញ ។ តើនាសម័យដើម ប្រាសាទនេះមានឈ្មោះយ៉ាងដូចម្តេចដែរ ហើយថា តើមានឯកសារណាដែលអាចបំភ្លឺនូវបញ្ហានេះដែរ ឬទេ?

វត្តឧណ្ណាលោម គឺជាវត្តមួយស្ថិតក្នុងចំណោមវត្តចំនួន៦ នៅក្នុងរាជធានីភ្នំ ដែលកសាងឡើងដោយរជ្ជកាលព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ព្រះបរមរាជាពញាយ៉ាត នាឆ្នាំ១៤៣៧ ។ វត្តបុរាណទាំងនោះ មានតែវត្តឧណ្ណាលោមមួយទេ ដែលមានស្លាកស្នាមវប្បធម៌សម័យអង្គរនៅសល់ ដូច្នេះហើយគេអាចចាត់ទុកបានថា រាជធានីចតុមុខធ្លាប់មានប្រជាជនរស់នៅរួចស្រេចទៅហើយនាសម័យអង្គរ ពោលគឺមុនការកសាងរាជធានីភ្នំពេញទៅទៀត ។

នៅល្ងាចថ្ងៃទី១៦ ខែសីហា ឆ្នាំ២០១១ លោក គេល ហ៊ិសិទ្ធិ និងរូបខ្ញុំផ្ទាល់ យើងបានចុះទៅដល់វត្តឧណ្ណាលោមនៅខាងត្បូងជាប់ផ្សារកណ្តាល ខណ្ឌដូនពេញ គឺជាកន្លែងបុរាណស្ថានដ៏យចំណាស់មួយនៅសតវត្សទី១១ ដែលជាប្រាសាទទោល ។ ប្រាសាទនេះបុព្វបុរសដូនខ្មែរយើង កសាងឡើងអំពីថ្មភក់ ដែលមានកំពែងព័ទ្ធជុំវិញទៅដោយថ្មបាយក្រៀម ហើយត្រូវបានអ្នកស្រុកតាំងឈ្មោះថា ប្រាសាទពោធិលោម បើយោងលើឯកសារមួយចំនួនដែលយើងនឹងយកមកសំអាងបន្តិចទៀត ។

ប្រាសាទពោធិលោមស្ថិតនៅចំកណ្តាលវត្តឧណ្ណាលោម ជាប់ពីខាងលិចព្រះវិហារ មានចេតិយតូចៗនៅក្បែរនោះយ៉ាងច្រើនកុះករ ។ ពុទ្ធបរិស័ទខ្មែរយើង បានធ្វើចេតិយហ៊ុំព័ទ្ធស្រោបពីលើប្រាសាទនេះយ៉ាងធំ ធ្វើឱ្យគេមើលពីចម្ងាយទៅ គឺមិនយល់ថា មានប្រាសាទបុរាណទេ តែនៅពេលយើងចូលទៅដល់ខាងក្នុងប្រាសាទ ទើបមើលឃើញផ្ទាំងថ្មភក់ធំៗ ហើយក្រាសពណ៌ខ្មៅ ។

ប្រាសាទពោធិលោម ហ៊ុំព័ទ្ធបេតុងពណ៌ក្រហមដូចមាស មានកំពូលស្រួចខ្ពស់នៅចំកណ្តាលមួយ និងមានកំពូលតូចៗនៃចេតិយទាំង ៤ទិសទៀតជាប់ៗគ្នា ប៉ុន្តែគេអាចមើលយល់ខាងក្រៅជ្រុងខាងជើង និងខាងត្បូង ដែលលៀនចេញជ្រុងប្រាសាទថ្មភក់ ពណ៌ខ្មៅ ។ នៅខាងក្នុងប្រាសាទ មានការរៀបចំបានយ៉ាងល្អ ជាពិសេសមានព្រះពុទ្ធអង្គធំពណ៌ខ្មៅដ៏ស័ក្តិសិទ្ធិ ដែលពុទ្ធបរិស័ទខ្មែរទឹងជិតឆ្ងាយ ទៅអុជធូបគោរពបូជាបន់ស្រន់ ធ្វើឱ្យខាងក្នុងនៃប្រាសាទពណ៌ខ្មៅរុំព័ទ្ធដោយផ្សែងទៀនធូប ។

ប្រាសាទទោលនេះមានទ្វារពិតមួយបែរមុខទៅទិសខាងកើត គឺរកទន្លេសាប តំណាងឱ្យជីវិតភ្លឺថ្លាដូចព្រះអាទិត្យ ។ អ្វីដែលគួរឱ្យសោកស្តាយយ៉ាងខ្លាំងនោះ គឺគេពុំអាចមើលឃើញក្បាច់ផ្តែរ និងសិលាចារឹកនៃប្រាសាទនេះឡើយ ។ វាបានបន្សល់ទុកនៅតែបំណែកថ្មភក់ និងថ្មបាយក្រៀមធំៗ រាយប៉ាយ នៅខាងលិចខឿនប្រាសាទមួយចំនួនតែប៉ុណ្ណោះ ។ ខាងក្នុងប្រាសាទមានធ្នឹមឈើ១ បណ្តោយវែងយ៉ាងធំ ហើយមានលោកតាម្នាក់នៅថែរក្សាអនាម័យល្អនៅទីនោះ ។

www.elibraryofcambodia.org

វត្តឧណ្ណាលោម គឺជាឈ្មោះរបស់ចេតិយធំមួយដែលស្ថិតនៅចំកណ្ដាលចេតិយទាំង៥ នៅផ្នែកខាងលិចព្រះវិហារ វត្តឧណ្ណាលោមបច្ចុប្បន្ន ។ តាមពិតទៅវត្តនេះ ត្រូវបានសាងសង់ឡើងក្រោយសម័យអង្គរបន្តិច នៅលើទីតាំងនៃប្រាសាទសម័យអង្គរ ។

គួរបញ្ជាក់ថា សារសំខាន់នៃឈ្មោះចេតិយនេះ ដោយសារព្រះភិក្ខុសង្ឃខ្មែរជាច្រើនសម័យកាល បានចាត់ទុកទីនេះជាកន្លែងបញ្ចុះព្រះឧណ្ណាលោម (រោមប្រជុំចិញ្ចើមរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់ស្តេច) តាំងនៅបុរាណកាលមក ។

តាមការសិក្សាស្រាវជ្រាវ ខាងស្ថាបត្យកម្មរបស់យើង នៅឆ្នាំ១៩៩៥ បានឱ្យដឹងទៀតថា ចេតិយមួយដ៏ធំដែលព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរបានពិពណ៌នានោះ គឺប៉មនៃប្រាសាទមួយនាសម័យអង្គរដែលត្រូវបានប្រែទម្រង់ដើមឱ្យក្លាយទៅជាព្រះចេតិយនាសម័យនៅក្រោយអង្គរ ។

លទ្ធផលដំបូងនៃការស្រាវជ្រាវខាងបុរាណវិទ្យា បានបញ្ជាក់ឱ្យដឹងថា "ប្រាសាទទោលនេះ ធ្វើអំពីថ្មភក់ ហ៊ុំព័ទ្ធដោយកំពែងធ្វើអំពីថ្មបាយក្រៀមពិតជាស្ថិតក្នុងសតវត្សទី១១ យ៉ាងពិតប្រាកដ ។ ទោះបីយ៉ាងនេះក្ដី យើងត្រូវធ្វើការស្រាវជ្រាវបន្តទៀត ដើម្បីបញ្ជាក់ឱ្យច្បាស់អំពីកាលបរិច្ឆេទពិតប្រាកដរបស់ប្រាសាទបុរាណនេះ ។ យើងគិតថា គេត្រូវសិក្សាប្រៀបធៀបទម្រង់នៃតួប៉មប្រាសាទសម័យអង្គរខាងលើនេះ ទៅនឹងប្រាសាទដទៃទៀត ដែលស្ថិតនៅត្រើយម្ខាងទៀតនៃទន្លេមេគង្គ ជាពិសេសនៅតំបន់វិហារសួគ៌ជាដើម ដើម្បីទទួលទិន្នន័យថ្មីៗបន្ថែមទៀត" ។

ប្រាសាទនេះ តាមពិតទៅមានជាយូរមកហើយ ។ ពីដើមអ្នកដំណើរខ្មែរធ្វើដំណើរតាមទូក, កាណូត និងកប៉ាល់ គេមើលឃើញប្រាសាទនេះ ដោយកំណត់យកធ្វើជាតម្រុយ ព្រោះវាមានតាំងពីមិនទាន់មានវត្តភ្នំ ។

ពីដើមនៅកន្លែងវត្តឧណ្ណាលោម វាជាទួលមួយខ្ពស់ហើយមើលឃើញរាជធានីភ្នំពេញច្បាស់ ព្រោះនៅក្នុងសម័យនោះ វាជាតំបន់ទឹកព័ទ្ធជុំវិញហើយវាលព្រៃរកោះៗ ។ ពីដើមវត្តឧបោសថយ៉ាងហៅវត្តបទុមវតី ខ្មែរយើងកសាងអំពីឈើប្រកស្បៀង និងស្លឹកតូចៗ ដូចគ្នានឹងវត្តឧណ្ណាលោមដែរចឹងដែរ ។ ប៉ុន្តែសម័យក្រោយមក ខ្មែរយើងបានកសាងវត្តអារាមធ្វើអំពីបេតុងធំហើយខ្ពស់ៗដូចសព្វថ្ងៃ ។

បើយោងតាមឯកសារព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរដ៏ចំណាស់របស់ខ្មែរយើងនោះថា ក្នុងរាជព្រះបរមខត្តិយាមហាចន្ទរាជា ព្រះសម្ដេចកនគ្រប់គ្រងប្រទេសស្ដេចម្នាក់នោះ ចៅពញាសង្គ្រាម "សុក" មន្ត្រីខាងព្រះចន្ទរាជា បាននាំពល ៥០០នាក់ រុករកព្រះបញ្ញក្សត្រនោះក៏បានទៅឃើញប្រាសាទថ្មមួយ ដែលមានចារឹកអក្សរថា "ព្រះចេតិយ ព្រះឧណ្ណាលោម" នៅក្នុងពុទ្ធសករាជ ២០៨៣ ត្រូវ និងត្រីស័ក សករាជ ១៥៣៩ ។

យើងក៏បានដឹងទៀតថា ក្រោយពីពញាសង្គ្រាម "សុក" ជួបប្រាសាទព្រះឧណ្ណាលោម ក៏បាននាំសេចក្ដីក្រាបបង្គំទូលថ្វាយព្រះចន្ទរាជា ខណៈនោះទ្រង់ក៏ចាត់ចែងប្រាសាទនោះជាព្រះអារាមតាំងចៅអធិការ បញ្ចុះសីមារួចចាត់ឱ្យមានរបាំពលសម្រាប់វត្តឱ្យនៅថែរក្សាចាប់តាំងពីពេលនោះមក ។

លុះ១៤៥ឆ្នាំក្រោយមក ... ះជ័យចេស្ដា ស្រាប់តែមានគេហៅទីព្រះអារាមនោះថា "វត្តព្រះស្រកាលចេញ" ទៅវិញគឺក្នុង ព.ស ២២២៨ នៃគ.ស ១៦៨៤ ... រនិយាយបានថា ប្រាសាទថ្មដែលមានអក្សរចារឹកថា "ព្រះចេតិយព្រះឧណ្ណាលោម" បានជាវត្តអារាមទៅហើយតាំងពី ៤៧២ឆ្នាំ...

តាមប្រសាសន៍របស់លោក គុន សុភាព មហាចេតិយ (ប្រាសាទបុរាណ) មានទីតាំងនៅចំកណ្ដាលទីវត្តឧណ្ណាលោម ចិតនៅខាងលិចជាប់ព្រះវិហារ៤៥សង់ទីម៉ែត្រ ។ ហើយបរិវេណនៃប្រាសាទនេះមានរាង៤ជ្រុងស្មើ ដែលមានប្រវែង៣០ម៉ែត្រ ក្នុងមួយជ្រុងមានកំពែងព័ទ្ធជុំវិញធ្វើអំពីឥដ្ឋ និង ស៊ីម៉ងត៍ដែលមានកម្ពស់២.៦៥ម៉ែត្រ ។ កាលពីឆ្នាំ១៩៩៩ សម្ដេចព្រះសង្ឃរាជទេព វង្សបានឱ្យជាងជួលជុលកែលំអកំពែងខាងក្រៅ ដោយពេលជាបន្តុបបន្ថែមពីលើកំពែងនោះ នូវរូបសន្លឹកសីមាផ្ចិតធ្វើអំពីស៊ីម៉ងត៍ ដែលនៅក្នុងរូបសន្លឹកសីមាផ្ចិតនីមួយៗមានរូបចម្លាក់អទិទេពបែបបុរាណ ដូចជារូបព្រះព្រហ្ម ព្រះឥសូរ ព្រះនារាយណ៍ រូបតាបសឥសី...។

ចំពោះមតិដែលលើកឡើងដោយលោក សឹង គា ដែលជាម្ចាស់ "ជ័យភូមិ" ប្រាជ្ញប្រាសាទបុរាណខ្មែរតូចធំទាំងឡាយមួយចំនួនត្រូវបានខ្ទួលរលំដោយភ្លើងសង្គ្រាម ក្នុងអតីតកាលនាសម័យក្រោយអង្គរ ត្រូវបានគ្របដណ្ដប់ពីលើដោយសំណង់វត្តអារាម លើសពីនេះ

www.elibraryofcambodia.org

ទៀត គ្រឿងតុបតែងនៃប្រាសាទក៏ត្រូវគេលួច ឬបំផ្លាញ ឬក៏យកទៅប្រើប្រាស់ជាថ្មីម្តងទៀត ដូចជាការឆ្លាក់ព្រះពុទ្ធរូប និងធ្វើជាទម្រដាដើម យើងស្ទើរឯកភាពទាំងស្រុង ។ កត្តាទាំងនេះហើយ ដែលគេឱ្យគេមានការលំបាកក្នុងការសិក្សាស្រាវជ្រាវ ដើម្បីស្វែងយល់អំពីព្រឹត្តការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រពិត ។

តាមការកត់ត្រាដ៏ល្អិតល្អន់របស់លោក តេល ពិសិដ្ឋ សហការីរបស់យើងបានឱ្យដឹងថា : នៅតាមជញ្ជាំងកំពែងខាងកើត មានចម្លាក់រូបភាពពួកទេវតា និងពួកអសុរយកពស់វាសុកីនាគរាជធ្វើជាព្រ័ត្រទាញគ្នា (រូបភាពយក្សកួរសមុទ្រទឹកដោះ) និងរូបចម្បាំងរបស់ស្តេចខ្មែរតាមរូបភាពប្រាសាទអង្គរ ធ្វើពីស៊ីម៉ងត៍ ។ កំពែងខាងក្រៅមានទ្វារចេញចូល ៣ គឺទ្វារខាងកើត ២ និង ខាងលិច១ ។ ខឿនខាងក្នុងនៃតួប្រាសាទមានរាង ៤ជ្រុងស្មើដែលមានប្រវែង១៤ម៉ែត្រ ក្នុងជ្រុង១ នៃខឿននោះមានកម្ពស់ខ្ពស់ពីដី ១.៦០ម៉ែត្រ មានជណ្តើរសម្រាប់ឡើងចុះ៤ទិស គឺទិសខាងកើត ទិសខាងជើង និងទិសខាងត្បូង ទិសពាយព្យ និងនិរតី ។ កម្ពស់ពីដីនៃខឿនខាងក្រោម ដល់ខឿនខាងលើនៃប្រាសាទមានកម្ពស់ ០.៦០ម៉ែត្រ ។

តួប្រាសាទនេះសង់អំពីថ្មភក់ រូបភាពពិតពីដើមមានប្រវែងប្រហែល ៥.៥ម៉ែត្រ បួនជ្រុងស្មើ និងកម្ពស់ពីដីរហូតដល់កំពូលលើពីប្រវែង ១៨ម៉ែត្រ ។ បើតាមការសន្និដ្ឋានរបស់លោកសុភាព បានឱ្យដឹងថា ប្រាសាទនេះប្រហែលជាកសាង ក្នុងសម័យអង្គរ ឬក៏មុនសតវត្សរ៍ទី១៥ ព្រោះសំអាងថា កាលពី គ.ស ១៤៣៤ សម្តេចព្រះបរមរាជាពញាយ៉ាតបានកសាងវត្តឧណ្ណាលោមនេះឡើង ដោយឱ្យឈ្មោះវត្តនេះតាមនាមមហាចេតិយឧណ្ណាលោម ។ ដូច្នេះប្រាសាទនេះបានសាងមុនរាជរបស់ពញាយ៉ាត ។

បើគិតពីឆ្នាំដែលសម្តេចព្រះបរមរាជាពញាយ៉ាតយាងមកគង់នៅរាជធានីភ្នំពេញ រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃឃើញថា មានអាយុកាល ៥៦០ឆ្នាំហើយ ។ ប្រាសាទនេះសាងឡើងដើម្បីឧទ្ទិសថ្វាយចំពោះព្រហ្មញ្ញសាសនាតែប៉ុណ្ណោះ ទើបក្រោយមកក៏ក្លាយទៅជាព្រះចេតិយដូចបានឃើញព្រះពុទ្ធរូបគង់នៅក្នុងប្រាសាទនេះស្រាប់ហើយ ។ រីឯទ្រង់ទ្រាយព្រះពុទ្ធរូបនេះសោត ក៏ពិនិត្យឃើញមានរូបរាងសណ្ឋានដូចគ្នានឹងព្រះពុទ្ធរូបថ្មទាំងឡាយនៅក្នុងសម័យក្រោយអង្គរ ។

នៅក្នុងសម័យកាល សម្តេចព្រះមហាសង្ឃរាជាព្រះនាមធិល ទៀង ព្រះអង្គបានសាងភ្ជាប់បន្តពីប្រាសាទចាស់ជាប្រាសាទ៥ទៀត ដែលធ្វើអំពីឥដ្ឋ និងបាយអរដោយ មានប្រវែងជាប់ពីប្រាសាទចាស់ទៅប្រហែល ៣.៥ម៉ែត្រ ក្នុងប្រាសាទនីមួយៗដែលមានរាង៤ជ្រុង ។

បើគិតពីបន្ទាត់ទ្រូងនៃតួប្រាសាទថ្មីដែលធ្វើភ្ជាប់ប្រាសាទចាស់ផង ពីខាងជើងទៅទល់នឹងខាងត្បូងមានប្រវែង ១២.៥ម៉ែត្រ និងពីខាងលិចទៅដល់នឹងខាងកើត មានប្រវែង ១២.៥ម៉ែត្រ ដូចគ្នា ។ តួប្រាសាទ ខាងមុខ (ខាងកើត) មានប្រវែង ៨.៤ម៉ែត្រ កម្ពស់ខ្លោងទ្វារប្រវែង ២.១៣ម៉ែត្រ និងទំហំចន្លោះទទឹងទ្វារ ១.៤៥ម៉ែត្រ ។ តួមុខប្រាសាទខាងជើងខាងត្បូង និងខាងលិចមានប្រវែង ៣.៥ម៉ែត្រ ឬមានខ្លះតូចខ្លះធំជាងនេះបន្តិចបន្តួចដែរ ។ ឯកម្ពស់ទ្វារចូលមានប្រវែង ២ម៉ែត្រ និងទំហំចន្លោះទ្វារប្រវែង ១ម៉ែត្រ ។ ហោជាងប្រាសាទខាងមុខ (ខាងកើត) សម្តេចព្រះសង្ឃរាជទេព វង្សបានឱ្យជាងកែលំអនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៩ តាមរចនាប័ទ្មប្រាសាទបន្ទាយស្រី ។ នៅនឹងផ្តែរទ្វារខាងមុខ មានចារឹកអក្សរមួយផ្ទាំងដែលមាន ១៥ចំណុចសំខាន់ ដោយរៀបរាប់ឈ្មោះអ្នកកសាងនៅសម័យក្រោយ ។

ព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរបានកត់ត្រាទុកថា វត្តឧណ្ណាលោម គឺជាពុទ្ធសាសនស្ថានមួយដែលមានប្រវត្តិដ៏យូរលង់ណាស់មកហើយដោយហេតុថា ពុទ្ធសាសស្ថាននេះជាប់ពាក់ព័ន្ធទៅនឹងប្រវត្តិនៃការហូរចូលនៃលទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនាជាលើកដំបូងបង្អស់ នៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាយើង ។

គួរបញ្ជាក់ចុងក្រោយថា ប្រាសាទបុរាណខ្មែរនៅក្នុងរាជធានីភ្នំពេញនានាមានច្រើន ក្រៅពីប្រាសាទពោធិលោម, នៅមានប្រាសាទក្នុងវត្តទួលទំពូង, ប្រាសាទវត្តសារាវ៉ាន់តេជោ, ប្រាសាទនៅវត្តព្រៃវែង ខណ្ឌដង្កោខាងលិចព្រៃស ប្រាសាទសែនសុខនៅខាងជើងវត្តឃ្មួញ, ប្រាសាទវត្តទួលប្រស្រី បច្ចុប្បន្នហៅថា បុរីកីឡា សព្វថ្ងៃនៅខាងលិចសាលាបាក់ទូក, ប្រាសាទឥដ្ឋនៅពីខាងក្រោយសាលាសង្កាត់សាក់សំពៅ, ប្រាសាទវត្តជើងឯកមានបឡ្យល់ក្បាច់ផ្តែរ និងសំណល់ថ្មផ្សេងៗ ដែលស្ថិតក្នុងបរិវេណនៃទីប្រជុំជនមួយនាសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលមានរាងជាភូមិមូល ។

www.elibraryofcambodia.org

សរុបសេចក្តីមក ថ្វីត្បិតតែឈ្មោះដើមនៃប្រាសាទខាងលើ ពុំត្រូវបានស្គាល់យ៉ាងពិតប្រាកដក្តី ក៏ប៉ុន្តែអ្វីដែលសំខាន់ គឺប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ ដែលរស់នៅជិតឆ្ងាយបានហៅប្រាសាទនេះថា ប្រាសាទពោធិលោម ។ ចំពោះយើង ពាក្យនេះពិតជាមានន័យថា ប្រាសាទនៃវត្តពោធិលោម ។ សូមអនុញ្ញាតិថាជាពោធិ សំដៅទៅលើដើមពោធិ៍ រីឯពាក្យលោម គឺមានន័យថា ព្រះឧណ្ណាលោម ដែលជាចិញ្ចើមរបស់ព្រះពុទ្ធអង្គព្រះបរមគ្រូនៃយើង ។

១៦- បញ្ហាសិង្ហតោ នៅលើវត្តភ្នំ

នៅលើវត្តភ្នំ យើងសង្កេតឃើញ កាលពីឆ្នាំ ១៩៩២ នូវវត្តមានរបស់ចម្លាក់សិង្ហ តោបុរាណចំនួន៣ ពីរធំ និងតូច ។ ចម្លាក់បុរាណទាំងនោះគេដាក់អមជណ្តើរនៅមុខព្រះវិហារចិន និងនៅជ្រុងមួយនៃព្រះចេតិយ ។

បើយើងមើលទៅលើទ្រង់ទ្រាយនៃសិង្ហតោទាំងនោះ យើងនឹងឃើញថា ចម្លាក់ទាំងនោះមានទំនាក់ទំនងជាមួយចម្លាក់មានសម័យអង្គរ ដែលគួរឲ្យគត់សម្គាល់នោះ ។

បញ្ហាដែលចោទនៅទីនេះ គឺ តើតោទាំងនោះមានប្រភពចេញពីណាមក ?

តើវានៅនឹងកន្លែងផ្ទាល់ ឬក៏ត្រូវបានគេដឹកមកពីប្រាសាទ ឬទីតាំងបុរាណនាសម័យអង្គរណាមួយ ?

សំនួរទាំងប៉ុន្មានខាងលើនេះបានជម្រុញយើងឲ្យខិតខំធ្វើការបកស្រាយ ។ ព្រោះថា រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ គេពុំទាន់បានគិតពីបញ្ហានេះនៅឡើយទេ ។

តាមរយៈលទ្ធផលនៃការស្រាវជ្រាវ យើងដឹងថា ចម្លាក់ទាំងនោះត្រូវបានដឹកមកពីទីក្រុងអង្គរធំ ដោយព្រះបាទពញាយ៉ាត នៅពេលដែលព្រះអង្គធ្វើពិធីឆ្លងព្រះចេតីយនេះ ។

ដូចពោលខាងលើ ទំនាក់ទំនងរវាងរចនាប័ទ្មចម្លាក់ អាស្រ័យ ឬមិនអាស្រ័យ គឺត្រូវបានបង្ហាញតាមកិនភាគនៃចម្លាក់ ដែលជាកត្តាកំណត់អាយុកាល ។ មានន័យថា លក្ខណៈរបស់ចម្លាក់ មិនអាចធ្វើឲ្យគេសន្និដ្ឋានបានថា ជាវត្ថុដែលទើបតែឆ្លាក់បាននោះទេ ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត សិង្ហតោបុរាណទាំងនោះស្ថិតក្នុងភាពទ្រុឌទ្រោម រិចរិលគួរឲ្យអាណិតអាសូរណាស់ មុខបាក់ គូថបែកដោយការសង្កេងកាំបិត ។ល។ ថែមពីលើបុគ្គលិកលក្ខណៈដែលគេអាចសម្គាល់ដោយងាយ គឺទេសចរណ៍ជាតិ និងអន្តរជាតិ ហាក់បីដូចជាពុំសូវយកចិត្តទុកដាក់ទៅលើចម្លាក់បុរាណទាំងនោះទេ ។ ព្រោះគេគិតថា វាជាចម្លាក់ធម្មតា គ្មានតម្លៃវប្បធម៌ ឬប្រវត្តិសាស្ត្រនៅឡើយ ។

ចម្លាក់តោនៅលើវត្តភ្នំ(ម.ត ២០០០)

សូមជម្រាបផងដែរថា ចំពោះចម្លាក់តោទី៣ ដែលមានលក្ខណៈតូចជាងគេនោះ ចម្លាក់នេះសព្វថ្ងៃ ត្រូវគេលាបពណ៌សពីលើក្នុងកំឡុងពេលថ្មីៗនេះ សម្រាប់លំអព្រះចេតីយរបស់អតីតស្តេចពញាយ៉ាត និងបរិវេណនៃវត្តភ្នំ ។

www.elibraryofcambodia.org

សរុបសេចក្តីមក ការសិក្សាដ៏ខ្លីនេះ គឺដើម្បីស្វែងយល់អំពីប្រភពនៃចម្លាក់សិង្ហតោទាំងនោះ ដែលស្ថិតនៅលើទីវត្តភ្នំ ដោយគ្រាន់តែ បានផ្តោតទៅលើការវិភាគខាងបដិមាកម្ម និងសំណេរដៃ ដូចជាច្បាប់ព្រះរាជពង្សាវតារខ្មែរប៉ុណ្ណោះ ។

ប៉ុន្តែដើម្បីវាយតម្លៃឱ្យកាន់តែស៊ីជម្រៅ គប្បីគេត្រូវធ្វើការសិក្សាបន្ថែមទៀត ។ ព្រោះថា រហូតដល់សព្វថ្ងៃ យើងនៅតែមិនទាន់មានលទ្ធភាពនឹងឆ្លើយតបនឹងសំនួរមួយទៀត ដែលសួរថា តើចម្លាក់សិង្ហតោទាំងនោះ អាចមកពីប្រាសាទនាសម័យអង្គរមួយ ដែលបាក់បែកស្ថិតនៅលើកំពូលវត្តភ្នំផ្ទាល់តែម្តង ឬយ៉ាងណា ។ម្យ៉ាងវិញទៀត កាលដែលមួនពេញបានរកឃើញនូវព្រះបដិមាមួយចំនួន ធ្វើអំពីសំរិត រួមមានព្រះពុទ្ធអង្គ និងព្រះនារាយណ៍ នៅមាត់ច្រាំងក្បែរទួលវត្តភ្នំ ក៏មិនមែនជារឿងចៃដន្យដែរ។ នេះដោយឥតនិយាយដល់តំបន់វណបជុំវិញវត្តភ្នំដូចជា តំបន់វិហារសួគ៌ សព្វថ្ងៃនេះ ដែលពោរពេញទៅដោយសំណង់ស្ថាបត្យកម្មសម័យបុរេអង្គរ និងអង្គរ។

១៧- កុលាលភាជន៍ សម័យអង្គរមកពីឡតំបន់វត្តជើងឯកភ្នំពេញ

កាលពីថ្ងៃទី ២៥ ខែមិថុនា ឆ្នាំ ២០០៩ យើងបាននាំនិស្សិតមួយក្រុមចុះទៅតំបន់ជើងឯក ដើម្បីពិនិត្យសិក្សាអំពីឡដុតកុលាលភាជន៍មួយចំនួន នាសម័យអង្គរ ដែលត្រូវបានធ្វើកំណាយដោយលោក ផុន កសិកា អ្នកឯកទេសនៃរាជបណ្ឌិតសភាកម្ពុជា។

ក្នុងដំណើរសិក្សានោះ យើងបានស្នើឱ្យក្រុមនិស្សិតថ្នាក់ M1 និង M2 ដែលរៀនមុខវិជ្ជាវប្បធម៌ខ្មែរនៃសកលវិទ្យាល័យន័រតុនរើសយកអំបែងចាន ឆ្នាំងមួយចំនួន ដើម្បីធ្វើការវិភាគ។ គោលបំណងរបស់យើង គឺបង្ហាញឱ្យសាធារណៈជនដឹងអំពីឫសកែវនៃរាជធានីភ្នំពេញ ប៉ុន្តែទន្ទឹមនឹងនេះ អង្រួន និងបញ្ជាក់ស្មារតីអាជ្ញាធរឱ្យដឹងអំពីតម្លៃវប្បធម៌ និងប្រវត្តិសាស្ត្រនៃស្ថានីយ៍ដ៏សំខាន់នេះ ដែលកំពុងប្រឈមមុខនឹងការបំផ្លិចបំផ្លាញដោយកណ្តាមនុស្ស។

កន្លងមក ឡផលិតភាជន៍បុរាណខ្មែរនៅតំបន់ជើងឯក មានចំនួនយ៉ាងតិចក៏ ១០០ ដែលគេបានឃើញ។ តាមរយៈការធ្វើកំណាយសង្គ្រោះ យើងបានរកឃើញនូវរចនាសម្ព័ន្ធពីជីវភាពរស់នៅ ព្រមទាំងការធ្វើជំនួញពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ ដល់សម័យអង្គរ និងក្រោយអង្គរបន្តិច ក្រោយពីឆ្លងកាត់សម័យនគរភ្នំ។

យើងឯកភាពទាំងស្រុងនិងលោក ផុន កសិកា ដែលថា តំបន់ជើងឯកនេះ គឺជាមជ្ឈមណ្ឌលសេដ្ឋកិច្ចមួយយ៉ាងសំខាន់។ ព្រោះថា ភាជន៍គ្រប់ប្រភេទ ដូចជា ក្អម, ក្រឡ, ឆ្នាំង, ពួច, កាទិន, ចាន, ថូ, ជើងពាន, ពាង និងកុណ្ឌី ឬកាទីជាដើម។

ក្រោយពីផលិតរួច ភាជន៍ទាំងនោះត្រូវគេយកទៅលក់ដូរ ចែកចាយ នៅគ្រប់តំបន់ ដែលមានផ្លូវគមនាគមន៍តាមផ្លូវគោក និងទឹក។ កុំភ្លេចថា ការស្រាវជ្រាវបានឱ្យដឹងថា នៅក្នុងស្ថានីយ៍ជើងឯក គេឃើញមានស្ទឹងជ្រៅ និងស្ទឹងព្រែកត្នោត ដែលតភ្ជាប់ទៅទន្លេបាសាក់ ដែលស្ថិតមិនឆ្ងាយប៉ុន្មានពីទីនោះ។

សូមរំឭកថា ការផលិតភាជន៍ ជាពិសេស កុណ្ឌី ដែលជាប្រភេទកំសៀវទឹក ប្រភពមកពីឥណ្ឌា នៅក្នុងបរិវេណនៃភូមិមូលជើងឯក ដែលមានអង្កត់ផ្ចិតប្រមាណជា ៧៧០ម៉ែត្រ ត្រូវបានអនុវត្តឡើងយ៉ាងហោចណាស់ក៏រវាងស.វទី៥ និងទី៦ ពោលគឺ ក្នុងសម័យហ្វូ-ណាន ឬនគរភ្នំ។ កាលបរិច្ឆេទនេះ គឺបានមកពីការយកធ្យូងដែលគេបានមកពីឡដុតកុលាលភាជន៍ទៅសិក្សា វិភាគ នៅប្រទេសនូវែលហ្សេឡង់កន្លងមក។ ពាក់ព័ន្ធទៅនឹងឡដុតភាជន៍ សូមជ្រាបថា មានពីរសម័យកាល គឺសម័យបុរេអង្គរ (ហ្វូ-ណាន) និងសម័យអង្គរ។

ថ្មីៗនេះ ការចុះស្រាវជ្រាវរបស់យើងក៏បានឱ្យដឹងទៀតថា ឡមួយចំនួននាសម័យអង្គរ ត្រូវបានលុបដីពីលើ ហើយពីលើមានការធ្វើឡ នាសម័យក្រោយអង្គរបន្តទៀត។ ទាំងនេះជា ហេតុនាំឱ្យយើងអាចមើលឃើញនូវស្រទាប់ដីវប្បធម៌ខុសគ្នា រីឯលក្ខណៈភាជន៍ក៏ដូច្នេះដែរ។

គួរបញ្ជាក់ថា នៅមានទួល ឬដំបូកធំៗ ដែលពីមុនគឺជាឡដុតកុលាលភាជន៍ ហើយក្នុងការធ្វើកំណាយ (ខែសីហា ២០១២) កម្រណាស់ដែលគេជួបនូវភាជន៍ដែលឥតបែកបាក់។ ព្រោះថា ភាគច្រើនសុទ្ធសឹងតែជាបំណែកភាជន៍ ដែលគេបានជួបប្រទះក្នុងស្រទាប់ដី។

ចំពោះយើងៗគិតថា បំណងចម្បងរបស់ការធ្វើកំណាយ ដោយវិធីសាស្ត្រ គឺការរករចនាសម្ព័ន្ធរូបនៃឡផលិតភាជន៍ ព្រមទាំងជីវភាពរស់នៅរបស់មនុស្សខ្មែរ នាសម័យបុរាណ។ បើយោងតាមការសិក្សាពិនិត្យលើរូបរាងឡខ្មែរមួយចំនួន នៅសុទោទ័យ, បុរីរម្យ

www.elibraryofcambodia.org

(ភូមិត្រួសជាដើម) នៅគូលែន និងនៅសៀមរាប យើងអាចសន្និដ្ឋានបានថា ឡដុតភាជន៍នៅជើងឯក ពិតជាមានសភាពមិនខុសគ្នាឡើយ នឹងឡទាំងនោះទេ។

វត្ថុមានរបស់គូថៅថ្ម ព្រមទាំងប្រភេទកុណ្ឌី ឬការទី ក្នុងបរិវេណនៃភូមិមូល ដែលអ្នកស្រុកហៅថា ភូមិ ម៉ិល ធ្វើឲ្យយើងនិយាយបានថា ទឹកដីនៃព្រះរាជធានីភ្នំពេញ។ មានវ័យចំណាស់ ព្រោះមានមនុស្សរស់នៅតាំងពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ ជាពិសេសនៅតំបន់ជើងឯក និងនៅម្តុំជ្រោយចង្វា។

សូមជម្រាបជាព័ត៌មានបន្ថែមថា ចំពោះវត្ថុមាននៃឧបករណ៍ធ្វើអំពីថ្ម នៅក្នុងភូមិមូល នៅតំបន់ជើងឯក (ឥឡូវខ្លះថា ជាន់ឯក គឺខុស) លោកផុន កសិកាមិនជឿថា វត្ថុទាំងនោះ មានប្រភពមកពីទីតាំងនេះ។ តែចំពោះយើងអ្នកស្រាវជ្រាវ គេបានភ្លេចថា រូបខ្ញុំផ្ទាល់ជាមួយលោក អេពីណាល កន្លងមក បានរកឃើញបំណែកប្រភេទភាជន៍ មានជើង និងឧបករណ៍ធ្វើអំពីថ្មរំលីងដូចគ្នា នៅក្បែរវត្តព្រែកតាគង់ ក្បែរស្ពានជ្រោយចង្វា។

វត្ថុមានរបស់កុណ្ឌី គឺជាសញ្ញាបញ្ជាក់ឲ្យដឹងថា តំបន់ជើងឯកបានវិវត្តខ្លួនចូលសម័យប្រវត្តិសាស្ត្រ នាសម័យហ្វូ-ណន ដោយហេតុថា ប្រភេទភាជន៍នេះមានប្រភពពីឥណ្ឌា ត្រូវបាននាំចូលតាមរយៈអង្គរបុរី នៅខេត្តតាកែវបច្ចុប្បន្ន។

បញ្ហាគួរឲ្យព្រួយបារម្ភនៅទីនេះ គឺថា ដោយសារតែសកម្មភាពកំពុងត្រូវបំផ្លាញ កំពុងត្រូវបានបន្តសព្វថ្ងៃនេះ ហើយក្នុងអនាគតដ៏ខ្លីខាងមុខនេះ ឡបុរាណទាំងនោះ ពិតជានឹងត្រូវរលាយរលត់ពុំខាន ទើបយើងសូមបង្ហាញរូបភាពទាំងនេះ ជាភស្តុតាងប្រវត្តិសាស្ត្រ។ តាមការប៉ាន់ស្មានរបស់យើង នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា គ្មានកន្លែងណាដែលផលិតកុលាលភាជន៍ជាងតំបន់ជើងឯកនេះទេ ក្រៅពីតំបន់ភ្នំគូលែន និងខេត្តបុរីរម្យ ដើម្បីតម្រូវការក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃរបស់ខ្មែរ។

ចុងក្រោយ យើងចង់បង្ហាញថា បំណែកកុលាលភាជន៍ទាំងនោះ គឺស្ថិតក្នុងសម័យអង្គរ និងអង្គរ តែប៉ុន្តែនាពេលនេះ យើងគ្រាន់តែសូមបង្ហាញរូបភាពនៃបំណែកកុលាលភាជន៍ខ្មែរ នាសម័យអង្គរតែប៉ុណ្ណោះ។

សូមជម្រាបថា រូបភាពទាំងអស់នោះ គឺត្រូវបានថតដោយក្រុមនិស្សិតទាំងពីរក្រុមខាងលើនេះ :

ប្រភេទកុលាលភាជន៍ដែលសល់តែបំណែក

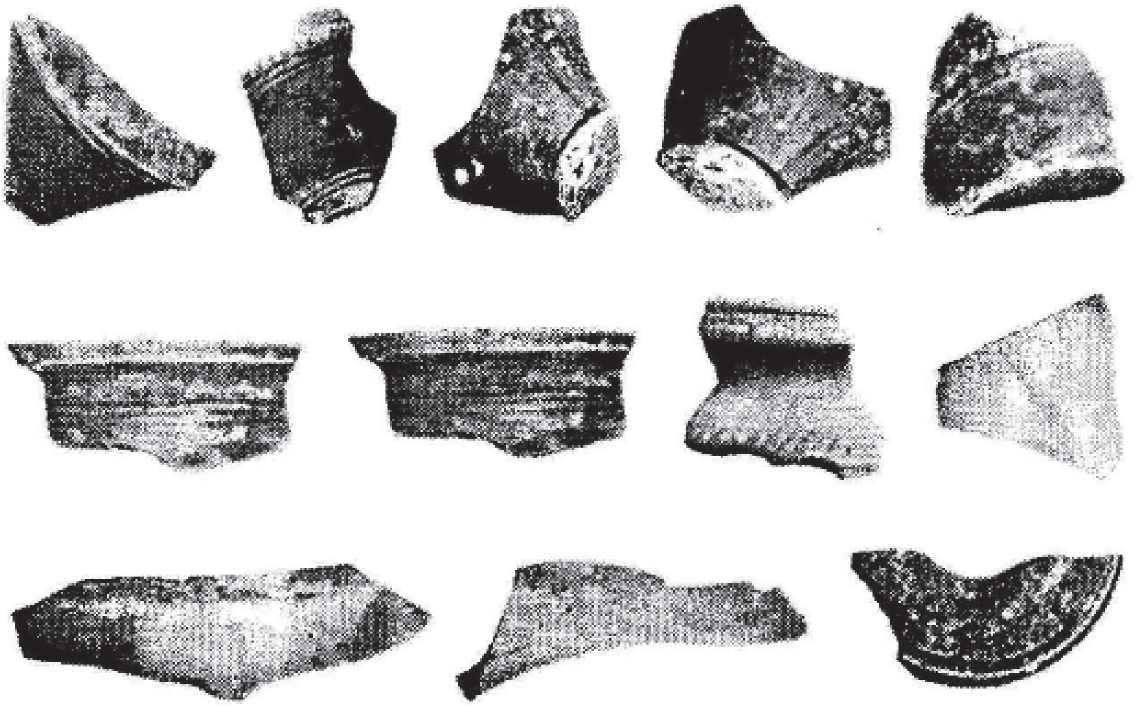

www.elibraryofcambodia.org

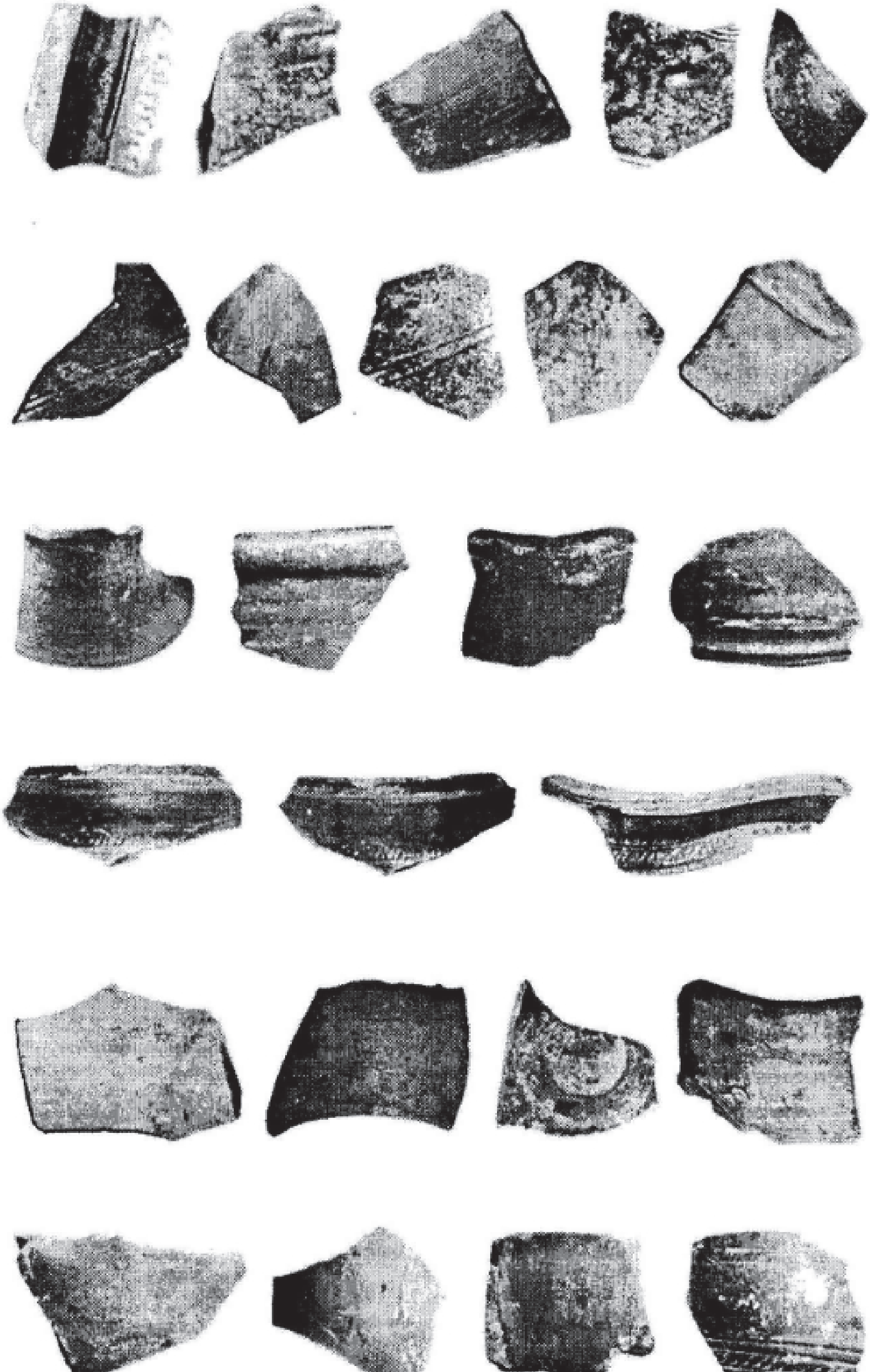

www.elibraryofcambodia.org

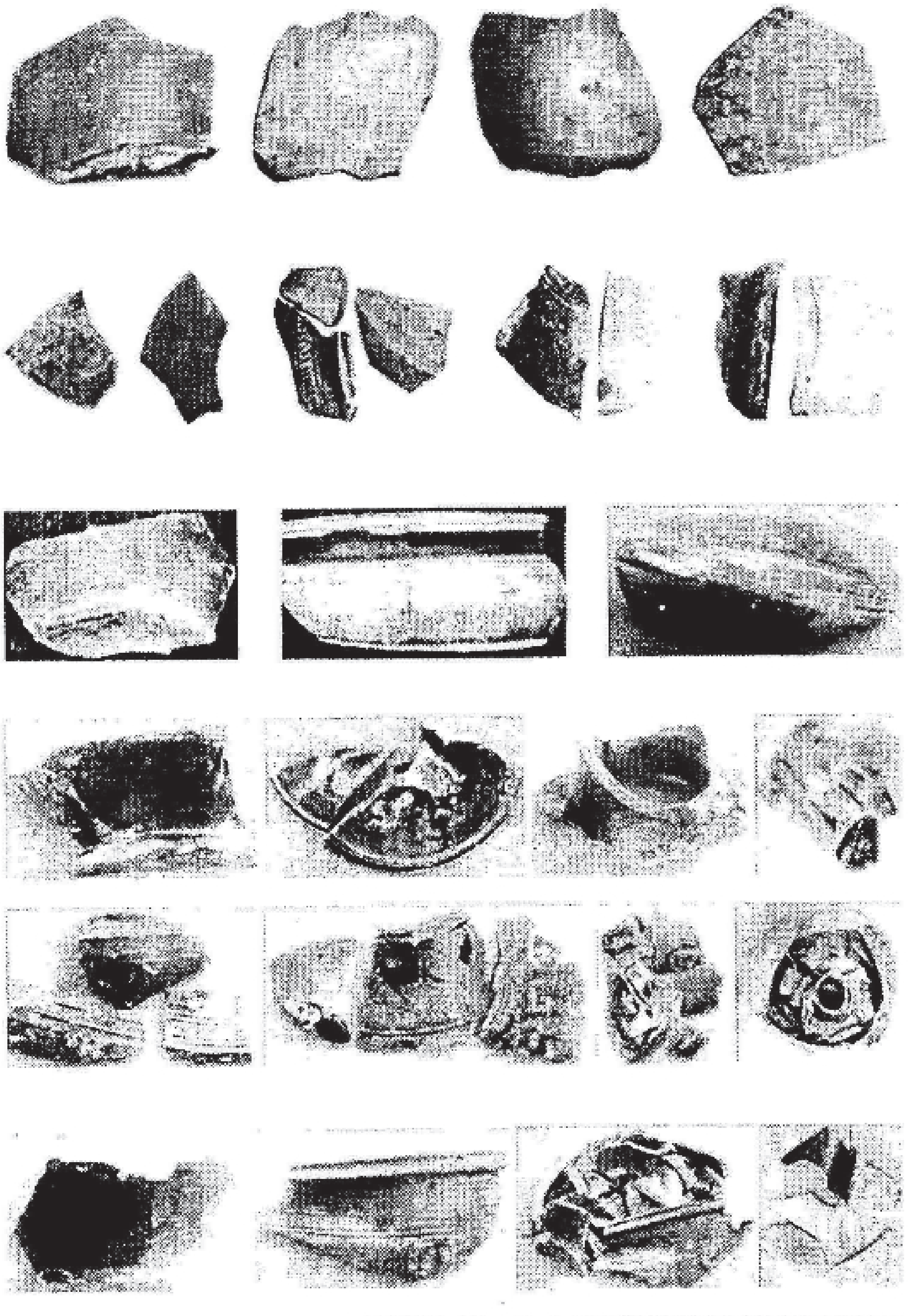

www.elibraryofcambodia.org

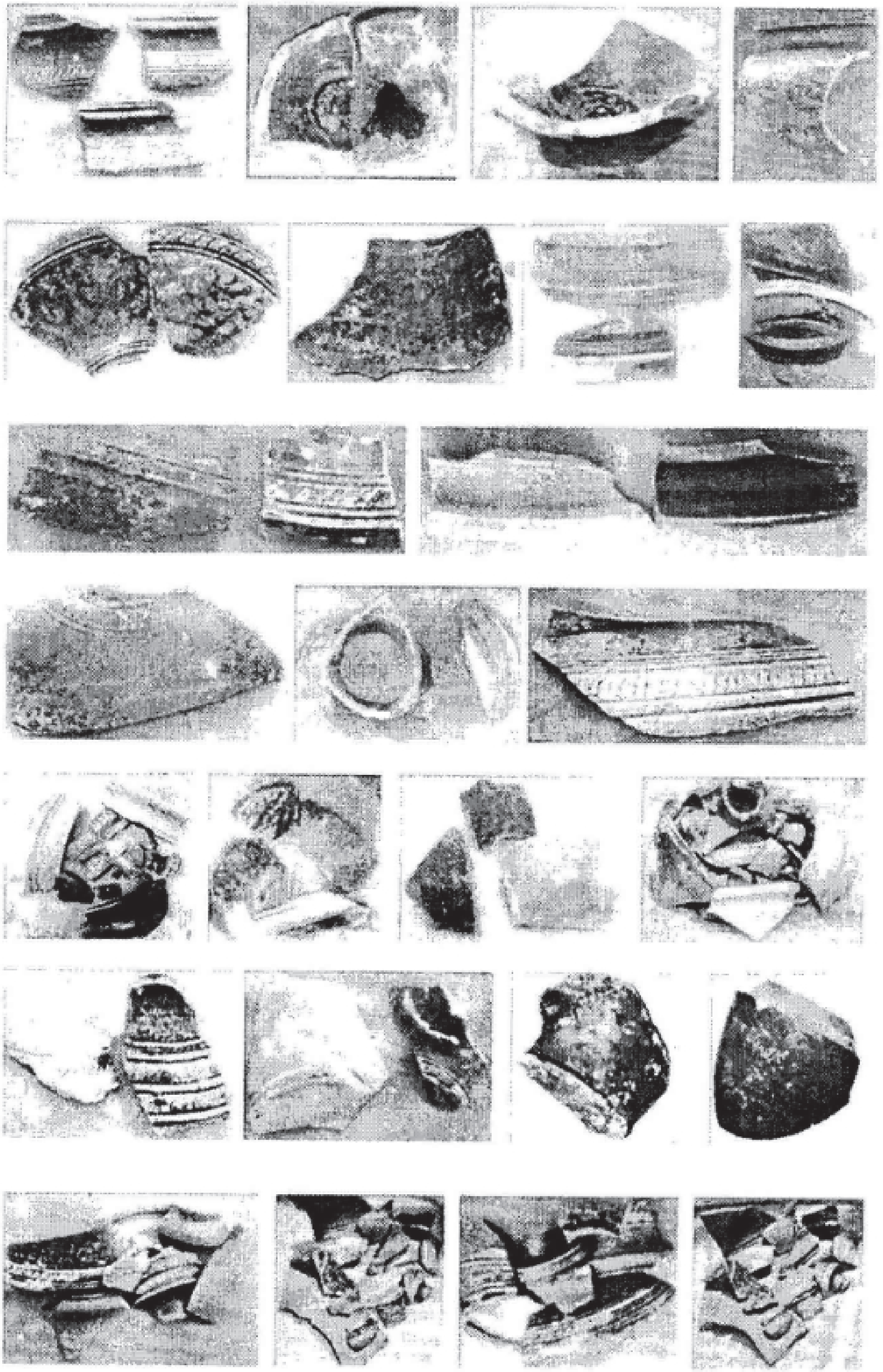

www.elibraryofcambodia.org

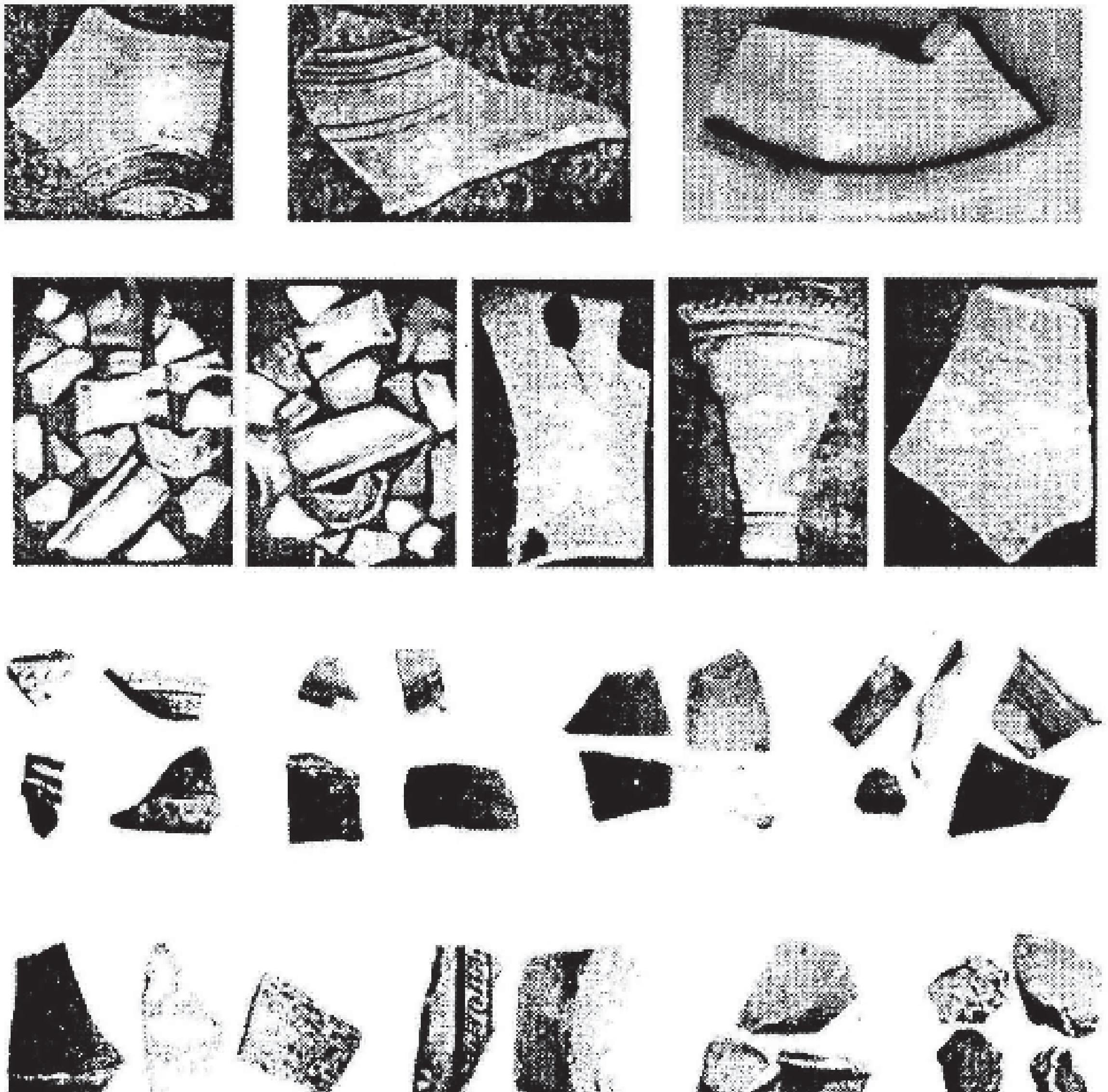

www.elibraryofcambodia.org

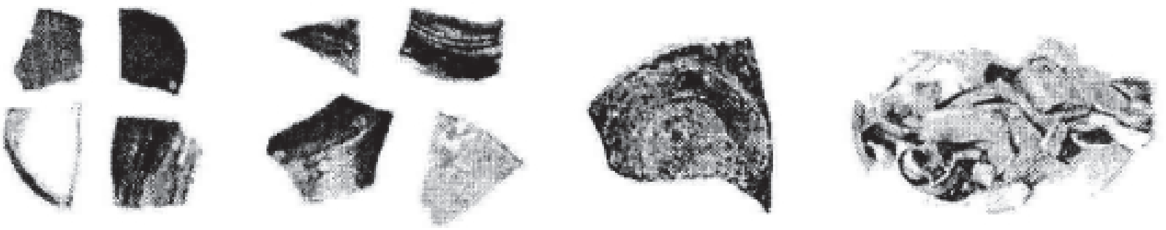

សូមរំឭកឡើងវិញថា បើតាមការសង្កេតរបស់យើង ការផលិតកុលាលភាជន៍ ដែលត្រូវបានផ្ដាមឡើងនាសម័យបុរេអង្គរ និង អង្គរត្រូវបានបន្តរហូតដល់សម័យមុនអង្គរ និង អង្គរ ត្រូវបានបន្តរហូតដល់សម័យក្រោយអង្គរ នៅក្នុងបរិវេណនៃភូមិមួលជើងឯកនេះ។ ព្រោះថា យើងបានជួបនៅទីនោះនូវបំណែកកុលាលភាជន៍ជាច្រើន ដែលមានចំនួនច្រើនឥតគណនា។ សំណល់ឧស្សាហកម្មភាជន៍ទាំងនោះ បញ្ជាក់បង្ហាញថា ប្រជាពលរដ្ឋបានកាន់កាប់ដំបន់នេះជាអចិន្ត្រៃមុនឈានមកដល់សម័យទំនើប។

គំណាយឡភាជន៍សម័យបុរាណទីពីរនៅពីខាងជាប់នឹងឡទីមួយនិងសកម្មភាពកំណាយបែបវិធីសាស្ត្រនៅជើងឯក សីហា ២០១២

(ឯកសារ : រិតល ពិសិដ្ឋ)

បើនិយាយម្យ៉ាងទៀត ការរស់នៅរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ មិនអាចនឹងធ្វើឡើងកើតបើសិនជាគ្មានទំនាក់ទំនងខាងសេដ្ឋកិច្ច ជាមួយតំបន់ផ្សេងៗទៀត ក្នុងព្រះរាជនគរ។ ហើយក្នុងករណីនេះ យើងអាចកត់សម្គាល់ថា វឌ្ឍនភាពនៃឧស្សាហកម្មភាជន៍ ដែលគួរបញ្ជាក់តាមរយៈអត្រានៃឡដុតភាជន៍ គឺជាទិន្នន័យជាប្រយោលបង្ហាញនូវវិសាលភាព និងឧត្តមភាពនៃវិស័យពាណិជ្ជកម្ម។ កុំភ្លេចថា តំបន់នេះតាមរយៈដងស្ទឹង ត្រូវផ្សាភ្ជាប់ទៅនឹងដងទន្លេមេគង្គ ដែលជាសរសៃសេដ្ឋកិច្ចក្នុងតំបន់។

១៨- ទួលព្រះស្រីនៅបុរីកីឡាអតីតប៉ុស្តិ៍ទូរទស្សន៍លេខ ៥

ទំព័រប្រវត្តិសាស្ត្របានឲ្យដឹងថា សម័យព្រះបាទពញាយ៉ាត ព្រះអនុជរបស់ព្រះអង្គបានយាងមកគង់នៅទួលព្រះស្រី ដោយបានសាងសង់ជាបណ្ដោះអាសន្ននូវព្រះបរមរាជវាំងមួយធ្វើអំពីឈើ មុនការសាងសង់ព្រះបរមរាជវាំងនៅចតុមុខ។ សព្វថ្ងៃនេះ ទួលបុរាណនេះ ដែលស្ថិតនៅចំកណ្ដាលបុរីកីឡា ក្បែរស្ថានីយ៍ទូរទស្សន៍លេខ ៥ ត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញយ៉ាងអណោចអធម្ម ដោយគ្រាន់តែបានបន្សល់ទុកនូវបំណែកឥដ្ឋមួយចំនួនតូចប៉ុណ្ណោះ។

[1] តាមប្រសាសន៍របស់លោក គេល ពិសិដ្ឋ កន្លងមកកាលពីខែវិច្ឆិកា ២០១៣ ទួលប្រវត្តិសាស្ត្រនេះ មុនការសាងសង់សំណង់ទួលនេះ មិនទាន់ត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញនៅឡើយទេ។ ឥឡូវនេះ ទួលនេះត្រូវបានក្លាយទៅជាដីឡូត៍ ដែលគេចុះជ្រៀកជាដីសម្រាប់សាងសង់លំនៅដ្ឋាន។ ទីតាំងរបស់ទួលនេះ គឺស្ថិតក្នុងសង្កាត់បឹងព្រលិត ខណ្ឌ៧មករា រាជធានីភ្នំពេញ។

www.elibraryofcambodia.org

លោកក៏បានបញ្ជាក់បន្ថែមទៀតថា សម័យប៉ុស្តិ៍លេខ៥ ទួលនេះ មិនទាន់បានឈូសឆាយនៅឡើយទេ ហើយម្យ៉ាងវិញទៀត ពោះការរៀបឥដ្ឋជុំវិញខឿន។ ចំពោះយើង យើងមានអារម្មណ៍ថា ព្រះបរមរាជវាំងខាងលើ នាសម័យក្រោយអង្គរ ពិតជាត្រូវបានសាងសង់លើខឿនប្រាសាទនាសម័យចេនឡា ដូចវត្តមានរបស់ដុំឥដ្ឋ ដែលមានខ្នាតធំ ដែលយើងបានជួបប្រទះនៅទីនោះ។

ទីតាំង ៥៤ សំណល់ឥដ្ឋបុរាណអង្គរនៅលើទួលព្រះស្រី(គេល ពិសិដ្ឋ, វិច្ឆិកា ២០១៣)

ខាងលើនេះគឺជាឧទាហរណ៍មួយជាក់ស្តែងស្តីពី ការបាត់បង់នូវទួលប្រវត្តិសាស្ត្រមួយ ដែលមានតម្លៃឥតគណនាសម្រាប់ជាតិយើងយ៉ាងប្រាកដ ដែលយើងគ្រាន់តែមានការកត់ត្រាតែប៉ុណ្ណោះ។

ពាក់ព័ន្ធនឹងសាវតារទួលព្រះស្រីខាងលើនេះ សង្កាត់លេខ៣ ក្រុងភ្នំពេញ យើងសូមភ្ជាប់មកនូវអត្ថបទមួយរបស់លោក ឌ. កាប ដែលបោះពុម្ព សាវតារទាក់ទងភូមិសាស្ត្រខ្មែរ នៅឆ្នាំ ១៩៦៨ ដូចតទៅ : *"ទួលព្រះស្រីសព្វថ្ងៃនេះ ក្លាយទៅជាបុរីកីឡាអន្តរជាតិ។ ពីដើមកន្លែងនេះជាទីកប់ខ្មោចចិន យួន សោះ តែឥឡូវនេះបានជាស្ថានវិមានដ៏ជាទីមនោរម្យ។ ដើម្បីកុំឲ្យបាត់បង់ឈ្មោះនៃកន្លែងនេះ ខ្ញុំសូមអ្នកអានជ្រាបនូវសាវតារដើមនៃទីនេះដូចតទៅ :*

ក- ការដាក់ឈ្មោះថា ទួលព្រះស្រី

ទួលព្រះស្រី នៅខាងជើងវត្តព្រះពុទ្ធមានបុណ្យ ខាងលិចសាលាបឋមសិក្សាអង្គចន្ទទី១ សព្វថ្ងៃនេះ។ មុននឹងបានកើតជាបុរីកីឡាកន្លែងនេះហៅសារាមព្រះសង្ឃប៉ែកខាងបរិយាយ ហើយនឹងផ្នូរខ្មោចព័ទ្ធជុំវិញ។ ក្រោយមកវត្តទួលព្រះស្រីបានប្រែក្លាយទៅជាកម្មសិទ្ធិនៃពុទ្ធសាសនិក ប៉ែកខាងមហានិកាយ ការកាប់ទៅវិញ រហូតមកដល់ថ្ងៃដែលរាជការរៀបចំក្រុងឲ្យមានសោភណ្ឌភាពឡើង។

ខ- សាវតារ

ព្រះបាទពញាយ៉ាត បានលើកព្រះបរមរាជវាំងពីមហានគរ មកតាំងនៅព្រះបរមរាជវាំងនៅបាសាន។ ព្រះរាជវាំងនៅបាសាននេះ មិនមែនជាកន្លែងដែលហៅទីទួលខ្ពស់ទេ ម្ល៉ោះហើយតែដល់រដូវវស្សាមក ទឹកតែងលិចជារៀងរាល់ឆ្នាំ។ ព្រះបាទពញាយ៉ាតទ្រង់គង់នៅព្រះរាជវាំងបាសានបាន ៣ឆ្នាំ ទើបព្រះអង្គទ្រង់តាំងព្រះរាជបព្ជ័យរើព្រះរាជវាំងពីបាសានមកនៅចតុមុខ ភ្នំពេញ នៅឆ្នាំមាលបស័ក គ.ស មួយពាន់បួនរយសាមសិបបួន (១៤៣៤) ដើម្បីជៀសវាងកុំឲ្យទឹកលិចទៀតនៅរដូវវស្សា។ លុះព្រះអង្គមកគង់នៅព្រះរាជវាំងភ្នំពេញ ព្រះអង្គមានព្រះរាជបញ្ជាឲ្យសេនាបតីឲ្យដាក់លុបបំពេញផ្លូក គរហុកឲ្យពេញរាបស្មើ។

នៅឆ្នាំម្សាញ់សំរឹទ្ធិស័ក គ.ស មួយពាន់បួនរយសាមសិបប្រាំពីរ (១៤៣៧) ការស្ថាបនារាជធានីរួចស្រេច ទើបព្រះបាទពញាយ៉ាតរៀបចំអភិសេករាជធានីថ្មីនេះឡើង។ លុះរៀបចំអភិសេករួចហើយ ព្រះអង្គក៏ទ្រង់បញ្ជាឲ្យអ្នករាជការមុខក្រសួង រៀបចំព្រះរាជពិធីអភិសេកព្រះនារាយណ៍រាជា ព្រះរាជបុត្រច្បង ដែលមានព្រះជន្ម ២៣ព្រះវស្សា ជាសម្តេចព្រះមហាឧបរាជ ហើយព្រះអង្គទ្រង់ប្រទានព្រះនាមថា សម្តេចព្រះរាជឱរសនរាយណ៍រាមាធិបតី ឯកអគ្គឧត្តម បរមមហាឧបរាជ ឥស្សរាធិបតីបរមពិត្រ។ បន្ទាប់មក ព្រះអង្គទ្រង់មានព្រះ

www.elibraryofcambodia.org

រាជបញ្ជាឱ្យសង់ព្រះដំណាក់មួយ នៅភូមិជ្រោយរលួស (ត្រង់សាលចតុមុខសព្វថ្ងៃនេះ) ហើយព្រះរាជទានដំណាក់នោះចំពោះព្រះមហានរាជគង់។

ថ្ងៃក្រោយមកទៀត ព្រះបាទសម្តេចព្រះពញ្ញាយ៉ាតបានសង់ព្រះដំណាក់មួយទៀត នៅទួលខាងលិចអូរគរ គឺខាងជើងវត្តព្រះពុទ្ធមានបុណ្យសព្វថ្ងៃនេះ ហើយទ្រង់ប្រទានចំពោះព្រះស្រីរាជា ជាព្រះរាជបុត្រ។ ដោយមានព្រះដំណាក់ព្រះស្រីរាជានៅទួលនោះ ទើបអ្នកភូមិនាំគ្នាហៅទីនោះថា "ទួលព្រះស្រីរាជ" តែក្រោយមកអ្នកភូមិហៅក្លាយខ្លីមកថា "ទួលព្រះស្រី" រហូតមកដល់ថ្ងៃនេះរើធ្វើជាបុរីកីឡា។

គ- ការកសាងវត្ត នៅទួលព្រះស្រី

កាលព្រះបាទពញ្ញាយ៉ាតមកតាំងរាជធានីចតុមុខ ហើយសង់ព្រះដំណាក់ប្រទានព្រះរាជបុត្រ នៅត្រង់ទួលព្រះស្រីនេះមិនទាន់មានវត្តអារាមនៅឡើយទេ ទើបតែមកក្នុងរាជព្រះបាទជ័យចេស្តា ទើបព្រះអង្គបញ្ជាឱ្យកសាងវត្តទួលព្រះស្រីឡើង ដោយមានសាវតារវត្តនោះដូចតទៅនេះទៀតថា : នៅឆ្នាំកុរ នព្វស័ក ព.ស ពីរពាន់ពីររយសាមសិបប្រាំបី (២២៣៨) ព្រះបាទជ័យចេស្តាបានរៀបចំស្រុកឱ្យបានសុខត្រាណ ហើយព្រះអង្គមានព្រះរាជបញ្ជាឱ្យរើព្រះរាជវាំងពីស្ទឹងមានជ័យ ទៅសង់ដំណាក់នៅទួលព្រះស្រីខ្លះ នៅបឹងត្របែកខ្លះ តែនៅទួលព្រះស្រីមានទឹកជន់លិចជោគ ទើបព្រះអង្គរើកន្លែងនោះទៅគង់នៅវាលបឹងត្របែកទាំងអស់ តែព្រះអង្គទ្រង់មានព្រះបញ្ជាឱ្យសាងវត្តមួយឡើងនៅទីនោះ។ លុះសាងហើយ ព្រះអង្គឱ្យរៀបធ្វើពិធីបុណ្យឆ្លងបញ្ចុះសីមាវត្តទួលព្រះស្រីនៅថ្ងៃព្រហស្បតិ៍ ទី១១ ខែបុស្ស ឆ្នាំកុរ សប្តស័ក ព.ស ពីរពាន់ពីររយសាមសិបប្រាំបី (២២៣៨) ហើយទើបមានព្រះសង្ឃខាងហីនយានមកគង់រស្សាវៀងរាបមក។

ឃ- ហេតុដែលនាំឱ្យវត្តទួលព្រះស្រីបានទៅជាកម្មសិទ្ធិនៃលោកសង្ឃវៀតណាមខាងពុទ្ធសាសនិកមហាយាន

តាំងពីធ្វើបុណ្យបញ្ចុះសីមារួចមក វត្តទួលព្រះស្រី មានភិក្ខុសាមណេរនៅចាំវស្សាមិនដែលដាច់ ព្រះសង្ឃហីនយានគង់នៅជាសុខមិនដែលមានវិបត្តិអ្វីម្តងសោះឡើយ សូម្បីតែចាស់ទែងគ្នាក៏គ្មានដែរ តែក្រោយមកមានយួនមកសង់ទីលំនៅក្បែរវត្តនោះ ទើបមានការរអាក់រអួលចំពោះភិក្ខុដែលនៅគង់ចាំវស្សាវត្តនោះ។

តាមចាស់ៗនិយាយតៗមកថា ពួកយួនចង់បានវត្តនេះឱ្យពួកលោកសង្ឃយួននៅ។ ដើម្បីដណ្តើមយកវត្តនេះពីព្រះសង្ឃខ្មែរខាងហីនយាន ទើបពួកយួនរកឧបាយ បញ្ឆោតលោកសង្ឃខ្មែរដោយប្រការផ្សេងៗនៅពេលយប់ យួនយកដីឡូត៍ ឬក្រួសទៅបាចពីលើកុដិសាលា ធ្វើដូចជាខ្មោចលង ឬលបកាយជញ្ជាំងកុដិសាលា ធ្វើថាជាខ្មោចលង ដល់លោកសង្ឃចេញមកមើលនាំគ្នារត់ចេញបាត់អស់ យួនធ្វើបែបនេះច្រើនឆ្នាំណាស់ ព្រះសង្ឃខ្មែរទ្រាំនៅមិនបានក្នុងវត្តទួលព្រះស្រី ក៏ថយចេញពីនោះទៅ។ ដោយបានឱកាស លោកសង្ឃយួនក៏នាំគ្នាមកនៅ ទើបវត្តទួលព្រះស្រីបានមកលោកសង្ឃយួន ដោយហេតុដូច្នេះឯង"។

១៩- ទំនាក់ទំនងរវាងខ្មែរ-ចិន តាមរយៈគ្រឿងស្មូនសម័យមីងនៅវត្តជើងឯក (ភ្នំពេញ)

តាមរយៈគ្រឿងស្មូនពែងចាន ដែលគេបានរកឃើញនៅលើទីតាំងនៃទីប្រជុំជនបុរាណ នៅប្រទេសកម្ពុជាមួយចំនួន យើងអាចដឹងថា ជនជាតិចិនបាននាំកទំនិញចិន តាមសំពៅមកលក់ឱ្យខ្មែរ នៅសម័យលង្វែក ឧត្តុង្គ (ស.វទី១៧-១៨) ហើយការជួញដូរនេះ គឺពិតជាត្រូវបានបន្តពីសម័យមុនៗយ៉ាងប្រាកដ ។

ភាគច្រើននៃគ្រឿង ប៉ាន់ ពែង ចាន ឬកំសៀវទាំងនោះ ស្ថិតក្នុងសភាពជាបំណែក លើកលែងតែករណីខ្លះ ដែលមិនបាក់បែក ដោយត្រូវបានបញ្ចុះជាមួយសព ។

ការរកឃើញថ្មីៗ នៅក្នុងសំពៅក្នុងកោះកុងនិងនៅតាមឈូងសមុទ្រសៀមបច្ចុប្បន្ន ដែលផ្ទុកដោយគ្រឿងស្មូន ធ្វើឱ្យយើងដឹងថាចិនដឹកគ្រឿងស្មូនទាំងនោះ ដែលមានចំនួនដ៏សន្ធឹកសន្ធាប់តាមសំពៅធនមធ្យម ការធ្វើដំណើរចូលមកភូមិភាគខាងត្បូង ហើយចូលទៅចតច្រាំងសមុទ្រជាយកំពង់ផែបុរាណ សម្រាប់ដឹកជញ្ជូនចូលទៅខាងក្នុងប្រទេស ។

ការស្រាវជាវថ្មីៗ បានឱ្យដឹងថា ឈ្មួញចិនបានប្រើពេលយ៉ាងតិចណាស់ក៏ ២ខែកន្លះ ទៅ៣ខែដែរ ទើបមកដល់ឈូងសមុទ្រសៀម ។ គ្រឿងស្មូនដែលចិនបាននាំមកលក់ឱ្យជនជាតិខ្មែរ ថៃ និងនៅម្តុំភូមិភាគខាងលិចផ្សេងទៀតនោះ មានជាអាទិ៍ ចានមានរាង

www.elibraryofcambodia.org

សំប៉ែត, ចានមានក្បាច់, ចានមានរាងជ្រៅ, ចានមានរាងប្រាំបីជ្រុង, ថូផ្កា ថូមានរូបជានាគ, កន្ថោក្បាច់, កំសៀវទឹក, ដបរាង៤ជ្រុងមានក្បាច់ក្បូរ, រូបផ្កា មនុស្ស និងព្រះពោធិសត្វជាដើម ។ រាជវង្សជាច្រើនសម័យកាលរបស់ចិន គឺអាចគូសបញ្ជាក់តាមរយៈគ្រឿងស្មូនទាំងនោះដែរ ដោយត្រាឬក្បាច់ក្បូរ ពិសេសជាលក្ខណៈសម្គាល់ដូចជា សម័យលុងឆិង, ស្ងួនទើ, ចាចិង, វ៉ាន់លី, មីង, និងសម័យឡុងឈីជាដើម ។

បំណែកចានសម័យមីងមកពីវត្តជើងឯក រាជធានីភ្នំពេញ សារមន្ទីរជាតិពន្ធុវិទ្យាទួលគោក(ម.គ ២០០៧)

សូមជម្រាបថា ភាគច្រើនយើងបានជួបប្រទះតែជាបំណែកបែកបាក់ ដែលមានចំនួនយ៉ាងច្រើនសម្បើមអស្ចារ្យ ។ ហើយម្យ៉ាងវិញទៀត ចានពែងខ្លះមានពណ៌យ៉ាងល្អស្អាតគួរឱ្យគយគន់។

សេចក្តីសន្និដ្ឋាន

ការពិនិត្យសិក្សាដោយត្រួសៗនូវស្លាកស្នាមវប្បធម៌គ្រប់សម័យកាលមួយចំនួន ដែលយើងបានធ្វើឡើងក្នុងការសាកល្បងនេះ គឺជាការចាំបាច់ខកខានពុំបាន ដើម្បីបង្ហាញឱ្យឃើញច្បាស់ថា តើឫសគល់នៃព្រះរាជធានីភ្នំពេញ បានចាប់ផ្តើមឡើងកាលពីសម័យណា តើនៅលើទឹកដីដ៏បវរនេះ មានស្លាកស្នាមវប្បធម៌ ដែលជាស្នាដៃរបស់មនុស្សខ្មែរយើងហើយឬនៅ មុនរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទពញាយ៉ាត ដែលជាស្តេចស្ថាបនិកដំបូងបង្អស់។

តាមប្រភពឯកសារខាងបុរាណវិទ្យា នាសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ និងប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលយើងបានប្រមែប្រមូលដោយលំបាកលំបិនជាទីបំផុត បានឱ្យដឹងថា តំបន់នៃទីក្រុងភ្នំពេញ គឺជាតំបន់មួយមានការអភិវឌ្ឍរួចមកហើយ យ៉ាងហោចណាស់គឺរវាង ១០០០ឆ្នាំ និង ៤០០០ឆ្នាំ មុនគ្រិស្តសករាជដែរ ដូចអាវុធថ្មធ្វើអំពីថ្មរំលីង នៅក្បែរវត្តព្រែកតាគង់ ជាភស្តុតាងស្រាប់។ ហើយម្យ៉ាងវិញទៀត តំបន់នេះក៏មានការរីកចម្រើនជាបន្តបន្ទាប់ នាសម័យក្រោយៗមកទៀតដែរ ពោលគឺសម័យនគរភ្នំ ចេនឡា និងអង្គរជាដើម។

ផ្ទុយទៅវិញ យើងពុំបានជួបប្រទះនូវស្លាកស្នាមវប្បធម៌ នាសម័យវប្បធម៌ថ្មបំបែកក្លាយ ដែលមានចំណាស់ចាស់ជាងឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ នាសម័យថ្មថ្មី ឬថ្មរំលីង។ អវត្តមាននៃឧស្សាហកម្មថ្មបំបែកក្លាយ គឺជាសញ្ញាចង្អុលបង្ហាញថា ប្រហែលជាតំបន់នេះពុំទាន់ត្រូវបានបង្កបង្កើតឡើង ឬមួយក៏ស្ថិតនៅក្រោមទឹកនៅឡើយ។

ទោះជានៅមានកង្វះខាតយ៉ាងនេះក្តី លទ្ធផលនៃការស្រាវជ្រាវដំណាក់កាលដំបូងរបស់យើងនេះ ក៏នៅតែជាកូនពន្លឺមួយ ដែលបានធ្វើឱ្យយើងមានការរីករាយ សប្បាយចិត្តយ៉ាងខ្លាំង និងថែមទាំងមានមោទនភាពផង។ គួរតែប្បីមានការស្រាវជ្រាវបន្តទៅទៀត នៅពេលអនាគតខាងមុខនេះ ដោយស្ថាប័នរដ្ឋពាក់ព័ន្ធ ដើម្បីកែតម្រូវ ឬបំពេញនូវរាល់កង្វះខាតរបស់យើង ដែលគ្រាន់តែជាអ្នកកត់ត្រាមួយតែប៉ុណ្ណោះ។

www.elibraryofcambodia.org

ជាអវសាន គឺកត្តាទាំងឡាយដែលយើងទើបតែរៀបរាប់នៅខាងលើ អាចបង្ហាញបញ្ជាក់ឱ្យយើងដឹងថា ទឹកដីនៃព្រះរាជធានីភ្នំពេញ បង្កប់នូវប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ជាតិខ្មែរ ដែលមានរយៈពេលយូរយារណាស់មកហើយ គឺមិនត្រឹមតែក្នុងសម័យបុរេអង្គរ និងអង្គរ ក៏ប៉ុន្តែទន្ទឹមនឹងនេះ សម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ ជាពិសេសនៅចុងយុគសម័យអន្តរកាលរវាងចុងយុគថ្មរំលីង និងសម័យលោហធាតុ ដែលជាសម័យកាលមួយ ដែលបុព្វបុរសខ្មែរបានមកតាំងលំនៅស្ថាននៅក្នុងតំបន់នេះ ហើយបានបន្តរស់នៅរហូតដល់សព្វថ្ងៃនេះ។

www.elibraryofcambodia.org

ការផ្សាយសៀវភៅ នេះជា eBook បាន បង្កើតឡើងដោយ

មូលនិធិខ្មែរសម្រាប់ការសិក្សា និង ក្សុរុណាខ្មែរ

ដើម្បីបម្រើប្រយោជន៍ជាសាធារណៈ ដោយមិនគិតកម្រៃ

ស្កេន ជា eBook ដោយ នី ឧត្តម

កញ្ញា ឆ្នាំ ២០១៥

គាំទ្រដោយ កូនប្រុស ស្រី

លោក ស៊ី ដារា និងលោកស្រី សុន ដារី ព្រមទាំងលោកស្រី បុប្ផា ដឺឡូប៉ែស

ដើម្បី ឧទិសកុសល ដល់វិញ្ញាណក្ខន្ធ

លោកឪពុក សង្វារ ដឺ ឡូប៉ឺស និងលោកម្តាយ ឱិន សៅខុន

សូមអរគុណ

ខ្មៅ យុនសំរ៉ង

ប្រធាន

មូលនិធិខ្មែរសម្រាប់ការសិក្សា

www.elibraryofcambodia.org